

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Tereza POLÁKOVÁ

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Státní zámek Žleby:
jeho historie, umělecká výzdoba a stylové interiéry**

Tereza Poláková

Bakalářská práce

2011

**Univerzity of Pardubice
Faculty of Arts and Philosophy**

**State castle Žleby:
his history, artistic decoration and stylish interiors**

Tereza Poláková

Bachelor Thesis

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza POLÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H07421**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové)
Název tématu: **Státní zámek Žleby: jeho historie, umělecká výzdoba
a stylové interiéry**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V první části práce zpracovatelka přehledně pojedná historii lokality a stavební dějiny Státního zámku Žleby. Zaměří svoji pozornost na proměnu někdejšího středověkého hradu v nejprve pozdně barokně a později v novogoticky pojaté zámecké šlechtické sídlo s umělecky mimořádně bohatou stylovou výpravou interiérů a krajinářsky koncipovaným parkem a pokusí se - v kontextu dobového romantického historismu (komparací s charakterem podobně pojednaných zámků - např. Hrádek u Nechanic, Kozel, Sychrov) - osvětlit ideové důvody, které vedly k této razantní proměně. Pověsim si také nejvýznamnějších majitelů zámku (zvl. z rodu Auerspergů) a jeho projektantů (Fr. Schmoranze st. a B. Škvora). V dalších pasážích se práce soustředí na popis interiérů a uměleckých sbírek objektu a problematiku jejich památkové instalace ve druhé polovině minulého století. V závěru práce budou shrnuta specifika péče o areál této kulturní památky na začátku 21. století.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

NOVOSADOVÁ, O. VILÍMKOVÁ, M.-HEROUTOVÁ, M. Žleby-státní zámek: Stavebně historický průzkum, Praha: Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, 1979. Restaurátorské zprávy k jednotlivým předmětům v interiéru zámku poskytnutým archivem NPÚ. BIRNBAUMOVÁ, A. Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský, Praha: Archeologická komise při České akademii věd a umění 1929. SCHMORANZ, J. Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě. Praha 1921. LETOŠNÍKOVÁ, L. Státní zámek Žleby : Průvodcovský text, Praha: Středisko st. památkové péče a ochrany přírody Středočes. kraje, 1977. LETOŠNÍKOVÁ, L. Státní zámek Žleby: Průvodce, Praha: Středisko st. památkové péče a ochrany přírody Středočes. kraje, 1977. LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby - poznámky k reinstalaci, Památková péče 1969, č.3. ŠTORM, B.-HEROUTVI, J. a M.-PREISS, P. Žleby : Státní zámek a památky v okolí, Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství pro Státní památkovou správu, 1960. MALÁ, D. - ZENGER, M. - LIFKA, B. a kolektiv. Žleby : Státní zámek a okolí, Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství pro Státní památkovou správu, 1955. POSPÍŠILOVÁ, M. Žleby: Zámek a okolí. Praha: Středisko st. památkové péče a ochrany přírody Středočes. kraje, 1987. ROLAND, N. Auerspergové v Čechách. Kutná Hora: OKC, 1997.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřené příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně .

V Pardubicích dne 20. 3. 2011

Tereza Poláková

Anotace

Bakalářská práce se zabývá historií zámku Žleby, snaží se shrnout dějiny objektu i jednotlivých majitelů, přiblížit historii rodu Auerspergů, za jehož držení se změnil v romantický zámek a zároveň se zabývá vzory, z nichž vycházejí další romantické zámky a zároveň uvádí známé příklady sídel v zahraničí i v Čechách, jež byly v tomto slohu vystavěny.

V první části se práce věnuje historii zámku s jeho držiteli, zvláště rodu Auerspergů, až po převzetí objektu státem v roce 1945. Druhá část se zabývá problematikou historismu, do něž patří také novogotika, která se ukázala jako jeden z určujících slohů, z něhož vycházely anglické romantické stavby, jimiž se inspirovala také česká šlechta při stavbě svých zámeckých sídel.

Třetí kapitola pojednává o stavebních dějinách zámků s důrazem na období romantické přestavby v letech 1849-1868, při kterém jsou využity především prameny z oblastního archivu v Zámrsku. V další části práci se věnují popisu romanticky zařízených zámeckých interiérů, které spodobnily kněžny Gabriela a Vilemína na stránkách svých skicářů. Práci uzavírá srovnání zámku Žleby s Hrádkem u Nechanic a Sychrovem, které byly vystavěny v tomtéž slohu.

Klíčová slova

zámek Žleby – Auerspergové – romantismus – přestavba – 19. století – interiéry – Joseph Nash – akvarely

Annotation

The Bachelor thesis deals with the history of the castle Žleby, it aspires to summarize the history of both the place and each of its owners, to bring closer the history of Auerspergs at whose possession it was transformed into a Romantic castle and, moreover, it deals with patterns which represented an inspiration for other Romantic castles and mentions well-known examples of mansions in abroad and in the Czech lands built in this style.

In its first part, the thesis follows the history of the castle together with its possessors, especially the Auerspergs, until the takeover of the castle by the state in 1945. The second part deals with the questions of historicism and its part, Neo-Gothic style which appears to be one of determining styles for Romantic buildings in England by which Czech nobility was inspired while building their mansions.

Third part pursues the constructional history of castles with emphasis on the period of Romantic reconstruction in years 1849–1868 and follows mainly sources from the Regional Archive in Zámorsk. In the following part of the thesis, I deal with the description of castle interiors furnished in the Romantic style which were depicted by princesses Gabriela and Vilemína in their sketch books. The thesis is finished by the comparison of Žleby, Hrádek u Nechanic and Sychrov castles which were construed in the same style.

Key words

chateau Žleby – Auerspergs – romanticism – rebuilding –19th century – interiors – Joseph Nash – watercolors

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Pavlu Panochovi Ph. D. za odborné vedení této bakalářské práce, cenné připomínky, rady a ochotu, se kterou se mi po dobu psaní mé práce věnoval. Zároveň bych chtěla poděkovat zaměstnancům Národního památkového ústavu, a to především paní PhDr. Naděždě Kubů CSc. a panu Tomáši Snopkovi, také kastelánům ze zámku Žleby panu Tomáši Řehořovi a z Hrádku u Nechanic panu Ivanu Šenkovi, dále panu Janu Náměstkovi, vedoucímu oddělení návštěvnického provozu na zámku Sychrov, i jejich spolupracovníkům za poskytnutí rad a potřebných materiálů.

OBSAH

1. Úvod	1
2. Historie objektu a jeho majitelů	3
2.1. Auerspergové	11
2.2. Auerspergové v Čechách	13
2.3. Auerspergové na Žlebech	16
2.4. Převzetí objektu státem	19
3. Novogotická architektura v kontextu dobového historismu	21
3.1. Historismus	21
3.2. Anglické vzory	24
3.3. Novogotika šlechtických sídel v Českých zemích	26
4. Stavební historie zámku	32
4.1. Gotický hrad	32
4.2. Renesanční přestavba	33
4.3. Barokní přestavba	34
4.4. Přeměna v romantické novogotické sídlo	35
4.4.1. Stavitelé a sochaři na Žlebech	36
4.4.2. Přestavba zámku v letech 1849-1868	39
4.4.3. Zámecké divadlo	42
4.4.4. Závěrečná fáze přestavby	43
5. Zámecké interiéry	45
5.1. Rokoková úprava místností	45
5.2. Romantická úprava interiérů	47
5.2.1. Rytířský kabinet	49
5.2.2. Rytířský sál	51
5.2.3. Červený kabinet	53
5.2.4. Knihovna	56
5.2.5. Modrý salon	58
5.2.6. Galerie	59
5.2.7. Tyrolský pokoj	62
6. Srovnání zámků Žleby s Hrádkem u Nechanic a Sychrovem	64
7. Závěr	70
8. Použité prameny a literatura	75
9. Seznam příloh	81
10. Résumé	105

1. Úvod

Zámek Žleby, který se prostírá v kraji Čáslavském, má stejně jako jiné zámecké objekty, za sebou bohatou minulost, jež je vázána na řadu známých anebo úplně neznámých šlechtických osobností, které vzhledem k jeho krátkodobému držení, nestihli významně pozměnit jeho charakter. Za tu dobu se měli možnost zapsat nejen do dějin zámku samotného, ale také zasáhnout do dějin blízko ležícího města Žleby, jako tomu bylo například u rodu Bohdaneckých z Hodkova, kteří drželi zámek nezvykle dlouho, téměř půl století. V této době zde vznikl kostel Narození Panny Marie, a také kalich a zvony, jenž nechali odlít.¹

Zámky a jejich vzhled se postupně utvářely díky jednotlivým uměleckým slohům, které určují dobový vkus a módní styl. Šlechta s oblibou podléhala různým stylům, čímž si vytvářela okolo sebe stále větší pohodlí. Na mnou sledovaném objektu se vystřídaly časy středověké gotiky, renesance, honosnost baroka, rokoka, a v 19. století vládnoucími styly jakými byly biedermeier, druhé rokoko a především romantismus, který se už v jeho vnitřní podobě usídlil na trvalo a dává nám tak dodnes možnost nahlédnout do života šlechty 19. století. Vystává nám tím obraz toho, v jakém prostředí žili a jakými věcmi se dennodenně lidé této doby obklopovali.

Auerspergové, šlechta původem z Kraňska, která na naše území přichází až v 18. století, Žleby přestavěla do dnešní podoby. Stavebník Vincenc Karel z Auerspergu spolu se svou matkou Gabrielou a ženou Vilemínou, a samozřejmě díky práci mistrů jakými byli sochaři bratři Maxové, architekti Benedikt Škvor a bratři Šelové a i díky práci inženýra Josefa Kristena, společně stvořili romantický zámek, který svým vnějším vzhledem upomíná na staré časy rytířského středověku a svými interiéry připomíná anglické zámky dob renesančních a barokních.

Tato práce by se měla zaměřit především na shrnutí rozříštěných informací, které byly dosud dostupné především v průvodcích, které jsou většinou staršího data, a také osvětlení příčin, které byly podmíněny především dobou, v níž tato šlechta žila a jež vedla Auerspergy k přeměně svého sídla v romantický zámek. Rovněž se chci věnovat umělcům, o nichž již bylo psáno výše, bez kterých by tento objekt neměl šanci vzniknout.

V závěru práce se pak pokusím srovnat zámek Žleby, jeho interiéry, vzory, jimiž se Auerspergové inspirovali i současný vzhled, s jinými objekty - zámky Hrádkem u Nechanic

¹ Více o kostelu viz HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleby jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 36-40. O zvonech podrobněji viz BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 416.

a Sychrovem, které byly vystavěné ve stejném slohu a na něž stejně jako na Auerspergy mohutně zapůsobilo romantické smýšlení, pod jehož vlivem vznikla tato zámecká sídla.

Ve své práci budu vycházet ze stavebně historického průzkumu z roku 1979², který mi byl poskytnut prostřednictvím Národního památkového ústavu v Praze. Informace o majitelích mi poskytne především známé dílo o hradech a zámcích od Augusta Sedláčka³ a také nejstarší dochovaný průvodce od Jana Hendricha,⁴ který pochází ještě z 19. století, a samozřejmě i další dosud vydaní průvodci.

² NOVOSADOVÁ, O. – VILÍMKOVÁ, M. – HEROUTOVÁ, M. Žleby - státní zámek: Stavebně historický průzkum (strojopis), Praha, 1979, s. 2-3. Uloženo v archivu NPÚ, ústřední pracoviště v Praze a na územním odborném pracovišti středních Čech v Praze pod inv. č. 125.

³ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936.

⁴ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách . Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888.

2. Historie objektu a jeho majitelů

„ Východně od Čáslavě prostírá se rovina úrodná, jejíž jednotlivé části jako vlny k neveliké výši se vypínají. Ubírající se tudy přejeđa Markovice netuší ani, jak krásný pohled se mu naskytne. Tím více překvapen jest, když sestoupiv po mírném sklonu krajiny stane před hlubokým a malebným údolím Doubravky, pod jehož zelení se skrývá městys Žleby a nad něž vyniká na vrchu zámek žlebský, nejkrásnější stavení okolí čáslavského. “⁵

Za první majitele Žleb jsou považováni páni z Lichtenburka, jako první majitel hradu se uvádí Jindřich z Lichtenburka.⁶ Rod přináležel k jedné z chudších větví staročeského feudálního rodu Ronovců (někde uváděno jméno Ronoviců) jejichž znakem byla ostrev.⁷ Příslušníci rodu Lichtenburků nosili zlatý štít se dvěma zkříženými černými ostrvemi a po Smilovi z Lichtenburka červeného kapra v klenotu.⁸

Hrad je poprvé připomínán roku 1289 v souvislosti se synem Jindřichem zvaným Hynek, který již užívá titulu „*de Zlab*“.⁹ Jeho manželka „*domina de Zleb*“ potvrzuje roku 1279 spolu s Hynkem z Lichtenburka práva udělena Německému Brodu.¹⁰ Znovu je připomínán „*Hynko de Zlab*“ na listině datované 28. března 1297, již Bert ze Seeberka odevzdává statky tachovské králi.¹¹ Roku 1302 je uváděn Hynkův bratr „*Venceslaus de Zleb*“ jako svědek na listině probošta kláštera v Sedlci a opět jinde roku 1307 psán „*Venceslaus de Sleben*“.¹² Jeho syn, pojmenovaný Hynek, řečený také Hajman, je v pramenech uváděn spolu s poručnicí Mechtildou v letech 1322 a 1327, kdy spolu koupili ves Sehuby „*in Czaslavenci provincia...Hynconi et ...Mechtilde dictis de Zlebyn*“, jinde užito názvu „*de Slewten*“.¹³ V roce 1337 se Hynek stal jedním z úředníků soudu zemského.¹⁴ Okolo roku 1345 proběhla mezi ním a králem Janem Lucemburským směna. Hynek obdržel hrad Poděbrady výměnou za Ronovec s doly Puperskými.¹⁵

⁵ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrže království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 76.

⁶ Tamtéž, s. 78.

⁷ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 1.

⁸ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr.

⁹ EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. II. svazek*. Praha, 1882, s. 637.

¹⁰ Tamtéž, s. 499.

¹¹ Tamtéž, s. 751.

¹² EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. IV. svazek*. Praha, 1892, s. 823.

¹³ EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. III. svazek*. Praha, 1890, s. 47, 327, 521.

¹⁴ Národní památkový ústav Praha (dále jen NPÚ), Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text*, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 5. (Jedná se o strojopis).

¹⁵ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrže království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 78.

Poslední zmínky o něm pocházejí ze dne korunovace Karla IV. na krále českého konané dne 2. září 1347, kde víme, že byl mezi pozvaným hosty.¹⁶ Za manželku měl Anežku, dceru Viléma z Landštejna. Manželský pár spolu nezpłodil dědice rodu, nýbrž tři dcery, z nichž jedna se provdala za Bočka z Kunštátu a obohatila tak majetek rodu o panství Poděbradské a byla prabábou pozdějšího krále Jiříka.¹⁷

Roku 1352 postoupila Anežka ze Žleb, která byla dcerou již výše zmiňované Anežky z Landštejna, své dědictví po otci Hynkovi „...*Castrum Slebin...*“, tj. hrad Žleby spolu s městečkem pod hradem, městečko Příbram a vsi Sehuby, Skovice, Markovice, Biskupice, Říčky, Zařičany a Tři Dvory. Anežka z Landštejna měla na tomto zboží zapsané velké věno, jež by jí dcera musela vyplatit, proto došlo k postoupení celého statku, což téhož roku potvrdil král Karel IV.¹⁸

V roce 1356 prodala Anežka zboží a hrad Žleby císaři Karlu IV. za 3300 kop grošů pražských a přijela je od něho jako statek manský tak, aby hrad a panství mohla užívat. V lesích měla zakázáno kácet dřevo, které by užíla k prodeji, mohla jej užit pouze pro svou potřebu, 2000 kop grošů mohla z tohoto zboží odkázat svobodně. Na panovníkův příkaz byl na hrad dosazen purkrabí, kterého Anežka nesměla bez císařova vědomí sesadit.¹⁹

V konfirmačních knihách je Anežka uváděna v letech 1355-1369 jako patronka kostelů v Příbrami, Markovicích, Ronově, Skuhrově a Lučici.²⁰ V tzv. *Libri erectionum*, z nichž čerpal Jan Hendrich i August Sedláček, najdeme záznam, že roku 1370 založila v městečku Žleby špitál pro chudé, jemuž za věno ustanovila vesnici Zehuby s dvorcem Troubky. Žádala za to, aby rektor tohoto špitálu ročně sloužil čtyři zádušní mše za její rodiče Viléma a Elišku, zesnulého manžela Hynka a sestru Elišku a bratra Jenczona. Dále mu ukládá, aby na tuto událost bylo pozváno třicet kněží, kteří dostanou občerstvení a každý po jednom groši. Myslela i na chudé, jimž nakázala každému v den mše darovat bochník chleba, kousek masa a jeden halíř. Roku 1377 jedná o špitále Anežčin dědic - Markvart z Vartenberka, jenž spolu se svým bratrem Petrem, nejvyšším purkrabím Pražského hradu, ubytovali ve špitále

¹⁶ Tamtéž. Viz též HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 3.

¹⁷ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 78.

¹⁸ NOVOSADOVÁ, O. – VILÍMKOVÁ, M. – HEROUTOVÁ, M. *Žleby - státní zámek: Stavebně historický průzkum (strojopis)*, Praha, 1979, s. 2-3. Vedením pověřen D. Líbal. Uloženo v archivu NPÚ, ústřední pracoviště v Praze a na územním odborném pracovišti středních Čech v Praze pod inv. č. 125. Dále bude uváděna jen zkratka SHP: Žleby - státní zámek a použité strany.

¹⁹ PALACKÝ, F. *Archiv český: čili staré písemné památky české i moravské. Díl I*. Praha, 1840, s. 176.

²⁰ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 78. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 3.

probošta s pěti mnichy z kláštera v Hradišti. Povinností špitálu bylo pečovat o 12 chudých, kterým mělo být zaručeno šatstvo a pravidelný příděl jídla.²¹ Markvart z Vartenberka, kdysi komorník císaře Karla IV., držel panství Rohozec, Zbiroh a Žleby. V roce 1384 během sporu krále Václava IV. s Janem z Jenštejna stál na straně arcibiskupa pražského.²² František Palacký ve svých dějinách píše o jeho konfliktu s králem, který měl být zapříčiněn Markvartovým prohraným sporem u soudu zemského, po němž se jeho jménem páchaly všeliké drobné zločiny. Následkem toho byla počátkem roku 1388 vyhlášena zemská pohotovost a „*když pan Markvart vši mocí se bránil, válka domácí stala se nad očekávání těžkou, i prodloužila se až do letního času 1388., avšak hrady Žleby, Rohozec a Zbiroh dobyty outokem a rozbořeny a pan Markvart sám octnul se konečně v zajetí a dán králi do Prahy, kde na Vyšehradě uvězněn.*“²³

O sporu mezi králem a Markvartem můžeme najít záznamy rovněž ve Starých letopisech českých a u Dačického z Heslova,²⁴ ale ani jeden neuvádí zničení Žleb. August Sedláček jej rovněž nepřipomíná, dokládá však, že panovník Žleby připojil ke královské komoře a ustanovil purkrabím Milotu ze Svinčan.²⁵

Na konci 14. století²⁶ bylo panství Žleby králem zastaveno Štěpánovi z Opočna a na Lichtenburku, jež vykonával funkci hejtmána ve městě Vratislavi. Pánem zde byl až do roku 1397, kdy došlo k jeho zavraždění na hradě Karlštejně. Jeho žena Kateřina z Bergova i nadále přebývala na Žlebech.²⁷ Žleb se poté ujal s přivolením královým Jaroslav z Opočna.²⁸

²¹ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 3-4. Viz též; SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého,* Praha, 1936, s. 78. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 3.

²² SÚA, Desky Dvorské 13. fol. 158. Převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 4. Samozřejmě je zde myšlen dnešní Národní archiv v Praze.

²³ PALACKÝ, F. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Díl II.* Praha, 1939, s. 402.

²⁴ „*Léta MCCCCLXXXVIII pan Markvart z Vartenberka, kteříž v ty časy držel Žleby hrad, najprv počal válku v zemi po císařově smrti proti králi Václavovi a počal v zemi lúpiti. A potom král Václav rozhněvav se i dobyl na něm Žlebuov a Zbiroha a pana Markvarta jal a měl jej ve svém vězení.*“ ČERNÁ, A. M. – ČORNEJ, P.-KLOSOVÁ, M. *Prameny dějin českých: Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy,* Praha, 2003, s. 103. ISBN 80-7007-184-2. Viz též DAČICKÝ Z HESLOVA, M. *Paměti.* Praha, 1996, s. 69. ISBN 80-85770-35-0.

²⁵ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko.* Praha, 1936, s. 78.

²⁶ SHP: Žleby - státní zámek, s. 4. Viz též ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí.* Praha, 1960, s. 1. uvádějí rok 1396. V knize HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, na s. 5 se uvádí letopočet 1389.

²⁷ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 5. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 4-5.

²⁸ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko.* Praha, 1936, s. 78. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 5. Oba zdroje uvádějí, že se jednalo o Štěpánova bratra. V knize HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, na s. 5 je uvedeno, že Jaroslav byl jeho syn a dále, že se uvádí

V následujících letech, až do roku 1406, docházelo k častému střídání majitelů a zde uváděné zdroje se již neshodují na všech z nich. August Sedláček píše, že ještě v roce 1398 byli purkrabím Otík z Hrádku z Bubna, který následoval po Petrovi Hovorkovi z Holešovic. Dále uvádí, že roku 1400 dal král jemu a Janovi, jež byl syn Štěpána z Opočna, ujištění zástavy hradu Žleb, k němuž připojil ves Semtěš.²⁹

Na samém počátku 15. století se novým pánem stal Jindřich Lacembok z Chlumu. V jeho držení byly velmi krátce, neboť uherským králem Zikmund Lucemburský je zastavil pro Oldřicha z Hradce.³⁰ Po dalších čtyřech letech tedy v roce 1406 postoupil panství kutnohorskému mincmistrovi Petrovi Zmrzlíkovi ze Svojšína. V konfirmačních knihách se o něm píše, že roku 1414 podával faráře do Příbramě, purkrabím zde byl Sulka z Děkova.³¹ Po jeho smrti roku 1421 je král Zikmund zástavně postoupil pánu Haškovi Ostrovskému z Valdštejna a na Dětěnicích, jež od roku 1423 zastával funkci nejvyššího mincmistra.³²

Patnácté století je stoletím husitských bojů, které se nevyhnuly ani Žlebům. Jedním z pramenů, který zmiňuje tuto událost je kronika Bartoška z Drahonic, kde se uvádí, že husitská vojska na počátku června roku 1427 přitáhla a několik týdnů zde hrad obléhala.³³ Koncem měsíce byly Žleby postoupeny na smlouvu a posádka hradu odešla a vojska obléhatelů hrad spálila a pobořila.³⁴

V roce 1436 se novým majitelem Žleb a dále pak hradu Vildštejn, města Chotěboře a tvrze Drobovice stal Jiřík z Dubé a z Visemburka. Podmínkou bylo, že umožní, aby byly hrady přístupné českým králům i jejich pověřencům.³⁵ August Sedláček pokládá Jiříka za obnovitele hradu a tuto informaci spojuje s rokem jeho úmrtí. Za své dědice Jiří určil

mezi úředníky soudu zemského. Tuto informaci on sám převzal z Archivu českého, k němuž však neuvádí žádné číslo strany a ani díl, ze kterého čerpal.

²⁹ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 78.

³⁰ Tamtéž. Viz též ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960. s. 1.; Podle Augusta Sedláčka mělo dokonce dojít mezi Jaroslavem z Opočna a Jindřichem Lacembokem z Chlumu ke směně za hrad Potštejn, kterou měl potvrdit král Václav IV. J. HENDRICH a autoři SHP neuvádí ani jednoho z těchto majitelů.

³¹ Lib.conf. DD 14. fol. 282, převzato z SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 79. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 5.

³² SHP: Žleby - státní zámek, s. 5.

³³ Není zcela jasné, jestli hrad obléhali Táboři, Siroteci nebo obě vojska. V práci SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Praha, 1936, s. 79. Za obléhatele uvádí pouze Tábority, naproti tomu v SHP: Žleby - státní zámek, s. 5 uvádí krom Táboritů i Sirotky jako obléhatele hradu, ačkoliv oba citují tentýž pramen, jímž je Kronika Bartoška z Drahonic. V práci HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 6 uvádí rovněž Sirotky i Tábority na základě Palackého Dějin českých, dílu III. s. 57.

³⁴ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 79. Opět užívá informace z Bartoška. Viz též PALACKÝ, F. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Díl III*. Praha, 1939, s. 393.

³⁵ SHP: Žleby - státní zámek, s. 5. Viz také HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 6.

Hynka a Jana Hlaváče z Dubé a Třebechovic. Po nich pak následoval Jetřich z Janovic a Chlumce.³⁶ V práci Jana Hendricha je však ještě před tímto majitelem zmiňován jako držitel sám král Jiří, který ho měl držet ve svém vlastnictví od roku 1459 a dále uvádí, že po jeho smrti jej dostali v držení jeho synové, knížata Minsterberská.³⁷

Následným vlastníkem se stal Jan z Janovic, který roku 1483 odevzdal Žleby manželovi své dcery Anežky, Janovi Špetle z Prudic.³⁸ V Archivu českém je o něm psáno, že v létě 1497 mu Jindřich, kníže Minsterberský, postoupil a prodal město Náchod s příslušenstvím. V roce 1499 byl ustanoven výběřčím berně na rathúze na Starém městě v Praze.³⁹ Po obdržení královského nařízení vyslal roku 1505 své muže a vozy, aby vypomohl ve válce proti Šlikům.⁴⁰

Jan z Janovic přijal svého zetě a jeho syny roku 1502 za své dědice, aby se mohli psát z Janovic, a zároveň ještě za jeho života i po jeho smrti mohli užívat jeho erbu: orla půl bílého, půl červeného v modrém poli s roztaženými křídly, jež má štrych zlatý od jednoho křídla k druhému.⁴¹

Od roku 1510 se jako majitelé Žleb uvádí Jan a Diviš Žehušičtí z Nestajova, jenž se od roku 1519 uvádí jako hejtman Čáslavského kraje.⁴² Jeho dědici během dvacátých let 16. století prodali statek Žleby, do něhož náležel hrad Žleby, města Žleby a Příbram, ves Staré Žleby, Zehuby, tři mlýny, jež se nacházely v okolí zámku a lesní dvůr, Kunešovi Bohdaneckému z Hodkova za 4200 kop grošů českých.⁴³ Od Bernarda z Nestajova a na Tupadlích pak Kuneš dále ke Žlebům přikoupil vsi Potěhy, Bračice, Přibyslavice, Zbudovice a Kozohlody.⁴⁴ V letech 1536-1537 je uváděn mezi majiteli hradu Jistebnice.⁴⁵ V roce 1540 nechal postavit kostel zasvěcený Narození Panny Marie a věnoval tomuto kostelu zvon odlitý zvonařem Jiříkem Hlaváčem nesoucí letopočet 1533 a také druhý zvon zvaný Marek datovaný rokem 1550, na němž ve znaku nacházíme přímý důkaz Kuneše jako

³⁶ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 79. Viz též. SHP: Žleby - státní zámek, s. 6.

³⁷ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 6.

³⁸ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 79. Dále se zde píše o smrti Jence, syna Jana z Janovic, kterým měl rod vymřít po meči. Vysvětluje se tím následné převzetí panství Janovým zetěm.

³⁹ PALACKÝ, F. *Archiv český: čili staré písemné památky české i moravské. Díl V*. Praha, 1862, s. 507, 564-565.

⁴⁰ PALACKÝ, F. *Archiv český: čili staré písemné památky české i moravské. Díl VI*. Praha, 1872, s. 318.

⁴¹ SÚA, DZV 6 D15, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 6.

⁴² SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936, s. 79.

⁴³ Tamtéž. Jako dědici jsou zde uvedeni Jiřík, Václav a Bernard. V SHP: Žleby - státní zámek, s. 6-7, najdeme jako prodejce pouze Václava, ačkoliv oba zdroje čerpali tuto informaci z DZV 44 G 14.

⁴⁴ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 7.

⁴⁵ KATZ, L. Jistebnice. In *Památky archeologické X*, 1878, s. 772.

donátora. Kostelní kalich s letopočtem 1531 nese rovněž znak Bohdaneckých. Kuneš i jeho manželka Kateřina z Habří jsou v tomto kostele, který nechali postavit, také pohřbeni.⁴⁶

Žleby připadly Adamovi Bohdaneckému z Hodkova, jež je spravoval od roku 1555. Zámek mu byl odkázán se všemi usedlostmi a vším příslušenstvím k němu patřícím, k tomu také městečko Žleby i vsi s jejich příslušenstvím, tři mlýny, pivovar, sladovna při zámku a obora.⁴⁷

Po smrti Adamově v roce 1562 se panství ujala jeho žena Alžběta z Nestajova a na Žlebech. V poslední vůli, jež byla sepsána nedlouho před jeho smrtí uložil manželce, aby Žleby neprodávala, neboť si přál aby zůstaly rodinným majetkem.⁴⁸ Alžběta byla roku 1566 pozvána k soudu komornímu, jelikož jí Žleby měly být vyplaceny a následně dědičně odprodány. Jednání se skončila rokem 1571, kdy byla odsouzena k postoupení žlebského panství České komoře, za což přijala 9000 kop grošů českých.⁴⁹ Již o čtyři roky později Žleby zakoupila zpět a byly jí dědičně zapsány do desek zemských. V témže roce je pak prodala Václavovi Chotouchovskému z Nebovid za 13 250 kop grošů českých.⁵⁰

Během 16. století, je zřejmé, že zámek Žleby musel být přestavěn nebo v jeho okolí musely proběhnout nějaké změny. Vyplývá to z faktu, že další majitel v pořadí, Heřman Černín z Chudenic, který v té době vykonával funkci hejtmana na Starém městě Pražském, zámek koupil roku 1615 spolu se svou ženou Marií ze Svárova. Získali jej za 120 000 kop míšeňských,⁵¹ což je suma výrazně vyšší, než předchozí uváděná částka, za kterou byly majetky koupeny před čtyřiceti léty. Z velkého cenového rozdílu vyplývá, že muselo dojít ke zvýšení hodnoty panství.

V první polovině dvacátých let 17. století směnil Heřman Černín Žleby s knížetem Karlem I. z Lichtenštejna, za Andělskou Horu. Stavební průzkum se zároveň se Sedláčkem shodují, že ještě v témže Žleby opět změnilly své majitele.⁵² Českou komorou byly prodány

⁴⁶ SHP: Žleby - státní zámek, s. 7. Více o kostelu viz; HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 36-40. O zvonech podrobněji viz BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský.* Praha, 1929, s. 416.

⁴⁷ DZV 51 K 38, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 8.

⁴⁸ DZ.14. F 20, převzato z SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrže království českého.* Praha, 1936, s. 80. Viz též HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 8.

⁴⁹ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrže království českého. Díl 12: Čáslavsko.* Praha, 1936, s. 80.

⁵⁰ DZ. 18 P 14, P 16, převzato Tamtéž. Dále o rodu Chotouchovských na Žlebech viz HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 8.

⁵¹ DZV 189 E 10, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 8.

⁵² SHP: Žleby - státní zámek, s. 8. Viz též SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrže království českého. Díl 12: Čáslavsko.* Praha, 1936, s. 81. Oba tyto zdroje uvádí rok 1622. HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních*

bratrům, pánům z Magni. Suma, kterou vydali již činila 116 660 zlatých. Bratři sloužili v té době v armádě s hodností císařských polních maršálků. Za zásluhy prokázané v bitvě na Bílé Hoře byli odměněni povýšením do stavu hrabat a ke svému jménu si tak mohli nyní připsat titul hrabat ze Strašnic.⁵³

Císařští maršálci si však Žleb příliš dlouho neužili, poněvadž je v roce 1629 od Františka de Magni kupuje za cenu 80 000 zlatých český šlechtic, hrabě Jan Rudolf Trčka z Lípy, jež zastával významné funkce v království. Působil jako císařský rada, komorník a soudce zemský a jeho manželkou byla Marie Magdalena rozená z Lobkovic,⁵⁴ které se přezdívalo mezi lidem „zlá Manda“. Informaci o prodeji Žleb nám poskytují desky zemské, jež říkají, že hrabě Magni prodal zámek Žleby s oborou zvířecí, hodinami na věži a se vším příslušenstvím, dvě městečka, 11 vesnic a nově postavený mlýn na Lukavici.⁵⁵

Jan Rudolf Trčka byl značně movitým člověkem, což vyplývá z jeho závěti z léta 1634, kde své statky a panství rozděljuje mezi členy své rodiny, ale pamatuje též na kostel Světelský, kde si žádal být pohřben, ale i na dobročinnost v podobě odkazu části důchodů školám a špitálu. Žleby spolu se statky Světlou, Lipnicí, vesnicemi čáslavskými, Studencem a Větrným Jeníkovem odkázal Petrovi Vokovi Švihovskému z Ryznburka a Švihova, Ladislavovi Burianovi hraběti z Valdštejna a Matyášovi Ferdinandovi hraběti Berkovi z Dubé a Lipého.

Adam Erdman, jež byl synem Trčkovým, se svého dědictví nedožil, poněvadž byl zavražděn spolu s Albrechtem z Valdštejna v roce 1634 v Chebu. Jan Rudolf Trčka umírá ve stejném roce. Jeho jmění i statky, které představovaly nejen Žleby, ale např. také panství Opočenské, byly zabráný, neboť byl resolucí z roku 1636 obviněn z provinění proti císaři, což znamenalo konfiskaci veškerých statků a movitých majetků. Veškeré jmění po Trčkovi a jeho manželce vyneslo 3.107.865 zlatých, v nichž však nejsou obsaženy hotové peníze, stříbro, zlato, klenoty a jiné věci ani svršky hospodářské, jejichž cena představovala další statisíce.

V Bílkových dějinách konfiskací se podrobně dovídáme, jaké další majetky k tehdejšímu panství Žleby náležely. Kromě zámku s oborou a městečkem Žleby to byly dále: městečko Příbram, vsi Vinaře, Drbohlavy (Nová Vinice), Bousov, Lhotka, Chvalovice, Litoměřice s kostelem filiálním, Tuchov, Hostovice s podacím kostelním na Horkách,

Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích. Čáslav, 1888, s. 9, uvádí rok 1623 na základě BÍLEK, T. *Dějiny konfiskací*, s. 100.

⁵³ SHP: Žleby - státní zámek, s. 8-9.

⁵⁴ BÍLEK, T. *Dějiny konfiskací v Čechách po r.1618. Část II.* Praha, 1883, s. 684.

⁵⁵ DZV 297 E 7, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 9.

Zehuby, Střítež, Markovice s filiálním kostelem, Tři Dvory, Vrdy, panský dům ve Žlebech, pivovar, dále dvory poplužní: Žleby, Budy, Markov, Hostovlice, Zehuby, Okřesanec, Chlum a Zikmundovský dvůr, dva mlýny pod zámekem, jedenadvacet rybníků a jedenatřicet lečí lesa. Najdeme zde i údaje týkající se počtu obyvatel, jejich jednou ročně odváděného platu, dobytka i počty várek a sudů v pivovaru.⁵⁶

V roce 1636 byly Žleby císařskou resolucí dány v držení Helfrydovi hraběti z Meggau, císařské tajné radě a hofmistru zemskému v Rakousku nad Emží. Rokem 1644 bylo panství vloženo jeho dcerám dědičně do desek zemských.⁵⁷ Podle Augusta Sedláčka zůstal v jejich držení až do roku 1662, kdy jej prodávají Františku, svobodnému pánu z Kaisersteinů, místodržiteli v Praze.⁵⁸ V Berní rule, která se vztahuje k roku 1654 můžeme však najít záznam, že majitelem panství Žleby spolu s dalšími vesnicemi, byl hrabě Bedřich z Cavriany.⁵⁹

Rodina Kaisersteinů měla Žleby v držení po dlouhá desetiletí a podíleli se také na rozvoji panství. Za panování císaře Leopolda I., roku 1672, vyprosil František privilegium pořádání trhů, jež bylo znovu obnoveno za Františka I. Pokračovatel rodu, Jan Baptista, obdaroval město v roce 1697 a 1705 privilegii povolení volby primasa a pečetění zeleným voskem. Anna Eleonora, provdaná paní z Gastheimu, jež byla dcerou Augusty Eleonory z Meuningenu a Jana Baptisty, v roce 1714 rozšířila a obnovila kostel ve Žlebech, v němž byla přistavěna nová oratoř, sakristie, zbudována věž i postavena nová fara.⁶⁰ Za doby Kaisersteinů došlo rovněž k vylepšení městského znaku a stavbě nového kostela sv. Anny v Markovicích.⁶¹

Anna Eleonora spravovala rovněž Žleby v době nezletilosti svého bratra Jana Václava, který se posléze stal majitelem panství, ale již v roce 1723 jej prodal Karlu Jáchymovi, hraběti z Bredy a místodržiteli v Čechách, za cenu 400 000 zlatých.⁶²

Hrabě z Bredy měl několikero panství, která však byla zadlužena a musel se potýkat s věřiteli. Pokusil se panství Žleby, statek Příbyslavice a dvůr v Zehubech prodat pánům

⁵⁶ BÍLEK, T. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Část II.* Praha, 1883, s. 678, 684-685, 703, 714. Údaje o majetcích náležejících k panství též SHP: Žleby - státní zámek, s. 9-10.

⁵⁷ DZV 313 T 18, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 10. Viz též BÍLEK, T. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, část II.* Praha, 1883, s. 703.

⁵⁸ DZ. 152 T 3, převzato ze SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko.* Praha, 1936, s. 81.

⁵⁹ BENEŠ, F. (ed.) *Berní rula: Kraj Čáslavský II. Sv.11.* Praha, 1953, s. 851, 1015. Na s. 1017. nalezneme výčet jeho titulů.

⁶⁰ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 11, 42.

⁶¹ DARRAS, V. *Hrad Žleby a okolí: Praktický průvodce turistů.* Žleby, 1934, s. 23. Dále též BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský,* Praha, 1929, s. 412.

⁶² DZV 497 M 4, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 11.

ze Schmidlinů,⁶³ kteří však nebyli schopni zaplatit smlouvenou částku a tak se tyto majetky dostaly znovu pod správu Karla Jáchyma z Bredy.⁶⁴

V dražbě, uskutečněné roku 1736, byly Žleby, Příbyslavice, Podmoky a dvůr v Zehubech koupeny za 370 000 zlatých hrabětem Josefem Františkem ze Schönfeldu.⁶⁵ Poslední vůlí napsanou roku 1734 určil svými dědičkami manželku,⁶⁶ rozenou Michna z Vacínova a dceru Kateřinu. V roce 1737 Josef František umírá a v té době již jeho žena nežije.⁶⁷ Dědičkou se tedy stává Kateřina, která se roku 1746 provdala za knížete Jana Adama z Auerspergu, hraběte z Kotševa a Felsu, komorníka ve vévodství kraňském a dědičného maršálka zemského.⁶⁸ Ve své poslední vůli, která je datována rokem 1754, odkazuje veškeré statky svému choti.⁶⁹

2.1. Auerspergové

Rodová tradice říká, že tento starý rod hrabat a knížat pochází ze Švábska a odvozuje svůj původ od hradu Ursperg u Mindelheimu. Za zakladatele rodu je považován Adolf von Ursperg, který žil v 11. století. V té době mělo dojít ke stěhování rodu na území Kraňska,⁷⁰ tedy dnešního Slovinska, kde byl založen poblíž Lublaně hrad Auersperg, slovinsky zvaný Turjak.⁷¹ Adolf měl dle rodové pověsti rovněž bratra Odericha, jež se vystěhoval do Furlanska a založil vlastní rodovou linii, od níž některé italské šlechtické rody odvozovaly svůj původ.⁷² Souvislá doložená rodová linie začíná rokem 1220 Erandem

⁶³ DZ. Tom. 498.N. 25, převzato z HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 12.

⁶⁴ DZ. Tom.501. Z. 13, převzato Tamtéž.

⁶⁵ DZV 506 B 27, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 11.

⁶⁶ SHP: Žleby - státní zámek, s. 11, uvádí křestní jméno manželky Kateřina, avšak HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 12, uvádí Lidmilu.

⁶⁷ DZV 364 D 4, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 12. Viz též HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 12, který však píše i o druhé dceři Marii, která měla rovněž zemřít ještě před otcem. Oba, ale použili DZ jako zdroj pro získání této informace. Dále KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 76. ISBN 80-7304-003-4. Kateřina je zde psána jako Marie Kateřina.

⁶⁸ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti. Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 13.

⁶⁹ DZV 322 E 18, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 12.

⁷⁰ Kraňsko najdeme v publikacích též pod názvem Krajina.

⁷¹ OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1019. Viz též ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemi koruny české*. Praha, 2001, s. 19. ISBN 80-86493-00-8. Viz též NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 1. ISBN 80-902359-0-5.

⁷² OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1019. Viz též NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 1. ISBN 80-902359-0-5.

de Owersperch.⁷³

Vzestup rodu nastupuje s rokem 1463⁷⁴, kdy je císařem Fridrichem III. udělen Engelhardovi (1404-1466) dědičný úřad maršálka zemského a nejvyššího komořího v Kraňsku. Jeho synové Pankrác (†1496) a Vollrad (†1495) se stali zakladateli dvou hlavních větví rodu.⁷⁵

Vollradská linie měla svůj majetek soustředěn v Dolních Rakousích a prostřednictvím Sigismunda Mikuláše (†1581) získala v roce 1573⁷⁶ od císaře Maxmiliána II. povýšení do panského stavu.⁷⁷ V 17. století se tato větev rozvětvila na další linie a roku 1673 byl jim udělen titul hrabat. Jedna z těchto linií nazývaná NeuSchllos-Purgstall se v první polovině 19. století usadila v západních Čechách a vlastnila panství Lesná (Wallhof)⁷⁸ a Hřebený (Hartenberg). Ve Vollradské línii se jednalo o jedinou českou větev, která již rokem 1857 končí smrtí hraběte Jáchyma Josefa (1795-1857).⁷⁹

Druhá rodová linie - Pankrácova, pokračuje Trajánem (1495-1541). Za jeho života, roku 1531 byla rodina povýšena do stavu svobodných panů.⁸⁰ Jeho syn Herbard⁸¹ (1528-1575) válčil s Turky, což se mu stalo osudným, neboť roku 1575 padl v bitvě u Budaček.⁸²

Rod se rozvětvuje na linii starší - Herwardem (†1618) a mladší - Dětrichem (†1634). Starší linie je v osobě Jana Ondřeje II. († 1664) povýšena rokem 1630 do hraběcího stavu. Některé zdroje píší, že právě z této starší linie povstává větev Auersperg. Mladší linie v osobě

⁷³ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s.19. ISBN 80-86493-00-8. Viz též NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 1. ISBN 80-902359-0-5.

⁷⁴ Pouze ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha 2001, s. 19. ISBN 80-86493-00-8. uvádí získání úřadu komořího již v roce 1407 a úřad maršálka rokem 1463.

⁷⁵ OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1019. Dále viz NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 1. ISBN 80-902359-0-5. ; RIEGER, F. L. *Slovník naučný. Sešit první*. Praha, 1859, s. 389.

⁷⁶ ZEDLER, J. H. *Großes vollständiges Universallexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 2, Halle-Leipzig, 1733 (užita digitalizovaná verze na [URL:<http://www.zedler-lexikon.de/>](http://www.zedler-lexikon.de/) Naházejí se zde i informace o členech rodu z období po roce 1220 až do vzestupu v 15. století, jež ostatní zdroje zcela přehlíží. Pouze ještě u ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*, Praha, 2001, s. 19. ISBN 80-86493-00-8. nalezneme informaci o rozdělení rodu na linie syny Herwarta I.(†1282).V práci MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I*. Praha, 2008, s. 37. ISBN 978-80-257-0027-3. Najdeme údaj o roku povýšení 1550, z kterého však bohužel nevyplývá, o kterou větev rodiny se jedná. Autor se zaměřuje spíše na členy rodu usazené v Čechách a k historii rodiny samotné uvádí pouze její původ.

⁷⁷ užívá se rovněž označení svobodný pán nebo také baron

⁷⁸ Toto místo najdeme též pod názvem Valdov, který je odvozen z německého slova wald čili les.

⁷⁹ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 20. ISBN 80-86493-00-8.

⁸⁰ NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 2. ISBN 80-902359-0-5. Viz též RIEGER, F. L. *Slovník naučný, sešit první*. Praha, 1859, s. 389. ; ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 20. ISBN 80-86493-00-8. Uvádí se zde možnost, že povýšení byli až jeho synové Herward a Dietrich roku 1550.

⁸¹ Toto jméno se ve zdrojích, již výše citovaných, objevuje v různých podobách-Herbert, Herward a Herwart.

⁸² Podrobněji OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1020.

Dětřicha (†1634) byla povýšena do stavu hraběcího rovněž roku 1630.⁸³

Slavným v rodině se stal jeho syn Jan Weikhard (1615-1677), který jako první obdržel řád Zlatého rouna.⁸⁴ Působil ve službách státu za doby panování Ferdinanda III. a posléze jeho následovníka Leopolda II. Ferdinand mu dokonce svěřil výchovu svého prvorozeného syna Ferdinanda IV., který roku 1654 umírá. Během svého života Jan působil ve funkcích tajného rady a prvního ministra, kterou měl za vlády obou císařů. Povýšení svého stavu na hodnost knížecí dosáhl roku 1653. Od svého mladého svěřence, krále římského, obdržel hrad a panství Wels a o rok později další majetky v podobě v léna uděleného Münsterbergu (Ziębice) a Frankensteinu (Ząbkowice Śląskie), nacházejících se ve Slezsku. Od té doby se může zvatí vévodou münsterberským.⁸⁵

K majetku rodiny náleželo panství Chočevy (Goetschee), jež Jan ještě za svého života zdědil po svém bratru Wolfu Engelbertovi (1610-1673). Dědicem knížecího titulu se stal jeho druhorozený syn František Karel (1660-1713), jenž vykonával funkci císařského polního zbrojmistra. Nejmladší ze synů Jindřich Josef Jan (1696-1783) vyženil díky výhodnému sňatku s českou šlechtičnou Marií Dominikou Lichtenštejnovou panství Červený Hrádek, Udice, Blatno a Černá Hora. Synové Karel Josef Antonín (1720-1800) a Jan Adam (1721-1795) jsou prvními z Auerspergů, kteří se v Čechách usadili.⁸⁶

2.2. Auerspergové v Čechách

Karel Josef Auersperg se roku 1744 oženil s Marií Josefou z Trautshonu, čímž se majetek rodu rozšířil o hlavní sídlo Trautshonů tedy Vlašim.⁸⁷ Roku 1783 přejímá, jako prvorozený syn, panství po svém otci včetně slezských knížectví, jež mu byly v léno

⁸³ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 20. ISBN 80-86493-00-8. OTTO, J. *Ottův slovník naučný*, díl II. Praha, 1889, s. 1020. Naproti tomu NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 2. ISBN 80-902359-0-5., píše, že linie Auersperg pochází z linie mladší.

⁸⁴ OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1020 a NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 6. ISBN 80-902359-0-5. uvádí rok získání řádu 1655. V knize ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 20. ISBN 80-86493-00-8. se uvádí rok 1650.

⁸⁵ Tamtéž. Dále viz RIEGER, F. L. *Slovník naučný. Sešit prvý*. Praha, 1859, s. 389. MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003, s. 16-17. ISBN 80-204-1049-X. V krátkosti se o něm zmiňuje i SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 37. Jan Weikhard se chtěl vydat na duchovní dráhu, neboť usiloval o post kardinála, ačkoliv byl již od svých 13 let ženatý s hraběnkou Kateřinou z Lohensteinu, s níž měl mnoho potomků. Pro svůj cíl se snažil získal císaře Leopolda II, ale přitom se obrátil i na francouzského krále Ludvíka XIV., čímž způsobil, že papež Klement IX. upozornil na jeho obojetnosti císaře. Důsledkem toho bylo Janovo vypovězení od dvora.

⁸⁶ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 21. ISBN 80-86493-00-8.

⁸⁷ MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Od Bílé Hory do současnosti. Díl I*. Praha, 2008, s. 37. ISBN 978-80-257-0027-3.

postoupeny pruským králem Fridrichem II. Rokem 1791 se opět stávají majetkem krále pruského, Fridricha Viléma II. za sumu 10 000 dukátů, z nichž pak byl vytvořen fideikomis. Po této ztrátě nemohli již dále užívat titulu vévodů z Münsterberku a jako náhradu nechal Leopold II. povýšit panství Chočevy na vévodství, jež bylo vždy děděno prvorozeným. Nyní se rozšířila titulatura rodu i na ostatní z dětí Karla Josefa, jenž působil v úřadech císařského tajného rady a byl dalším držitelem řádu Zlatého rouna.⁸⁸

V české politice nalezneme rovněž příslušníky tohoto rodu. Prvním z nich je Josef Karel (1767-1829), který působil okolo roku 1792 ve státní správě v oblasti Haliče a od roku 1800 v Čechách. V Ottově slovníku naučném je připomínána jeho kariéra soudní a funkce nejvyššího komořího na Moravě. Ke konci svého života se vzdává svých úřadů a odchází na rodinné panství Hřebeny, kde se věnoval psaní právnických studií. Navštěvoval jej zde jeho přítel, spisovatel Johan Wolfgang Goethe. K činnostem jimiž se zabýval patřil i překlad, např. Bohuslava Balbína⁸⁹ a jeho díla *Liber curialis* do němčiny.⁹⁰

Dalším z řad politiků byl Karel Vilém (1814-1890), zvaný též Carlos, jenž působil jako poslanec českého sněmu a po vytvoření dualismu v Rakousku-Uhersku jako předseda vlády Předlitavska a rovněž nejvyšší maršálek království českého. Své vzdělání získal na právnické fakultě v Praze. Od čtyřicátých let zasedal v zemském sněmu, kde se stavěl na stranu hájící ústavní práva Čechů, avšak o několik let později se přiklonil k opačnému tedy ryze centralistickému názoru, jenž zastával jako předseda liberální strany až do svého odchodu z politiky roku 1885.⁹¹ V české politice se objevil rovněž i bratr Adolf Vilém (1821-

⁸⁸ NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 8. ISBN 80-902359-0-5. Viz též ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha 2001, s. 8. ISBN 80-86493-00-8.

⁸⁹ OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1022. Viz také MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Od Bílé Hory do současnosti. Díl I*. Praha, 2008, s. 37. ISBN 978-80-257-0027-3.; MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003, s. 17. ISBN 80-204-1049-X. Josef Karel patřil k zakladatelům Moravského zemského muzea v Brně. Více viz BŘEČKA, J. – KVAPILOVÁ, I. Portréty zakladatelů Moravského zemského muzea, 1 část. In *Časopis moravského muzea - vědy společenské* 80, 1995, 1/2, s. 243-252. ISSN 0323-0570. Též UHLÍŘ, D. Brňanem proti své vůli. Josef von Auersperg, spoluzakladatel a mecenáš Moravského zemského muzea. In *A vůbec...Utajený sborník Mileně Fládrové k 75.narozeninám*. Brno, 2010, s. 218-231. ISBN 978-80-86736-18-1.

⁹⁰ UHLÍŘ, D. Brňanem proti své vůli. Josef von Auersperg, spoluzakladatel a mecenáš Moravského zemského muzea. In *A vůbec...Utajený sborník Mileně Fládrové k 75.narozeninám*. Brno, 2010, s. 221. ISBN - 978-80-86736-18-1.

⁹¹ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 23-24. ISBN 80-86493-00-8. Dále viz MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Od Bílé Hory do současnosti. Díl I*. Praha, 2008, s. 37. ISBN 978-80-257-0027-3. OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889, s. 1023-1024. Zde je jeho život rozveden nejpodrobněji. NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 10. ISBN 80-902359-0-5. Srov. MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003, s. 18. ISBN 80-204-1049-X. Oba považují za možnou příčinu jeho přechodu k centralismu uzavření sňatku s Ernestinou Festis de Tolna a dále revoluční události roku 1848. V této době dochází k rozdělení české šlechty na dva politické tábory: stranu liberální

1885), který zpočátku působil v armádě, kde dosáhl hodnosti majora. Roku 1867 byl zvolen německými velkostatkáři do české sněmovny a o pár let později stal se rovněž členem sněmovny panské. Později zastával dokonce úřad ministra vnitra, z něhož po nedlouhém působení sám odešel.⁹²

Členové rodiny s úspěchem působili i ve sféře vojenské, v níž dokázal vyniknout Maxmilián (1771-1850), jež byl za své zásluhy v bitvě u Lipska odměněn Řádem Marie Terezie a k tomu povýšen na generálmajora,⁹³ a také literární, v níž vynikl Antonín (1806-1876), píšící pod pseudonymem Anastasius Grün.⁹⁴

Auerspergové přišli po skončení války, za níž se přihlásili k německé národnosti, o některé ze svých členů a především i o část majetku, jež se nacházel na území Československa. K nim patřila např. i Zelená Hora, nacházející se v západních Čechách, kterou po matce Vilemíně Colloredo-Mansfeld, zdědil nejprve Engelbert Ferdinand (1859-1942), syn Vincence Karla, držitele Žleb. Dále byl jejím držitelem nejmladší z jeho synů Karl (1892-1944), jenž zahynul během náletu na Norimberk. Po skončení války byla Zelená Hora zkonfiskována jeho manželce Klementině (1897-1984) z hraběcího rodu Mikes de Zalboa.⁹⁵

Kníže Karl Adolf (1915-2006),⁹⁶ jehož se zabírání majetku po válce týkalo, se poté přestěhoval na území Jižní Ameriky do státu Uruguay. Narodili se zde i děti jeho syna Adolfa Karla (*1937). Dále se rodina rozptýlila do Rakouska, kde žijí děti Franze Weikhrada (*1923), tedy bratra Karla Adolfa. Jeho strýc Karel (1895-1980) byl adoptován svou tetou Ernestinou Coudenhove, rozenou Breunerovou (1861-1945), díky níž se píše Auersperg-Breunner. Jeho potomstvo dnes obývá jak Evropu tak Jižní Ameriku, konkrétně Argentinu.

s Karlem Vilém v čele a konzervativní tzv. historickou s vedoucími osobnostmi hrabat Jindřicha Clam-Martince a Lva Thuna.

⁹² OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II.* Praha, 1889, s. 1024. Viz také ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české.* Praha, 2001, s. 24. ISBN 80-86493-00-8. Těž NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách.* Kutná Hora, 1997, s. 10. ISBN 80-902359-0-5. Srov. MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích.* Praha, 2003, s. 18. ISBN 80-204-1049-X. Tito autoři zmiňují jeho přenašeni vojenské kázně do úřednického prostředí, jež se projevovalo např. v kontrole zapnutých knoflíků u svých podřízených.

⁹³ MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Od Bílé Hory do současnosti. Díl I.* Praha, 2008, s. 37. ISBN 978-80-257-0027-3. Více viz WURZBACH, C. *Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich: enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben.* Vídeň, 1836, s. 86-89. Zde nalezneme informace pouze o některých členech rodiny žijících v 19. století, nikoliv kompletní dějiny rodu. Dále též MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích.* Praha, 2003, s. 18. ISBN 80-204-1049-X.; RIEGER, F. L. *Slovník naučný, sešit první.* Praha, 1859, s. 389.

⁹⁴ Tamtéž. Více viz RIEGER, F. L. *Slovník naučný. Sešit první.* Praha, 1859, s. 389; OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II.* Praha, 1889, s. 1022-1023.; MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích.* Praha, 2003, s. 37. ISBN 80-204-1049-X.

⁹⁵ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české.* Praha, 2001, s. 26. ISBN 80-86493-00-8.

⁹⁶ URL:<<http://genealogy.euweb.cz/auersperg/auersperg5.html> [cit. 5. 12. 2010]

Mladší linie je dodnes živá díky vnoučatům rakouského diplomata Franze (1887-1953), jež pojal za manželku Henriku Lobkovicovou (1894-1966). Jeho syn Eduard (1917-2002),⁹⁷ přijal jméno Auersperg-Trautson, čímž navázal na dlouhou historii rodu. Jeho děti Marie Beatrice (*1957), Gobert (*1956) a František Josef (*1962) a vnoučata představují současné členy rodu.⁹⁸

2.3. Auerspergové na Žlebech

O Janu Adamovi, který si vzal Kateřinu ze Schönfeldu, čímž se rod obohatil o panství Žleby, Slatiňany, Nasavrky a Tupadla, již bylo něco málo napsáno. O barokní přestavbě zámku Žleby, která za Jana Adama probíhala bude více řečeno v jiné kapitole této práce. Z jeho osobního života je třeba uvést, že ačkoliv vlastnil značné množství majetku neměl komu by jej odkázal, jelikož ani z jednoho manželství (podruhé se oženil s hraběnkou Vilemínou von Neipperg) nevzešly žádné děti, které by své rodiče přežily.⁹⁹ Majetky po jeho úmrtí roku 1795 přechází na synovce Karla (1750-1822). I on pro bezdětnost odkazuje je dále rovněž synovci Vincencovi (1790-1812), který rok před smrtí pojal za manželku Gabrielu rozenou z Lobkovic (1793-1863),¹⁰⁰ která necelý půl rok po smrti manžela porodila následníka Vincence Karla (1812-1867) a spravovala Žleby do doby synovi plnoletosti.¹⁰¹

Ve věku dvaceti let se Vincenc Karel, který se sám podepisoval také jako Čeněk,¹⁰² plně ujal správy nad svými majetky. Roku 1845 se oženil s Vilemínou z rodu Collredo-Mansfeld (1881-1924), jež byla dcerou knížat Františka a Kristiny, rozené Clam-Gallasové. Po smrti Vilemínina otce převezl kníže Vincenc z pražského Mansfeldského paláce značnou část starožitných předmětů, obrazů, knihovnu a rozsáhlou sbírku mědirytin právě na Žleby, čímž obohatil zdejší sbírky.¹⁰³ K příležitosti svatby se uskutečnil maškarní ples konaný na způsob historické kostýmní promenády, jež se odehrával ve vyzdobeném skleníku zámku Žleby a zcela vhodně vyjadřoval dobové romantické tendence. Následně jej spodobnil pražský akademický malíř Josef Koruna a památkou na něj je i zachovalé ilustrované album

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, 24-26. ISBN 80-86493-00-8.

⁹⁹ NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 9. ISBN 80-902359-0-5.

¹⁰⁰ Základní genealogické informace od doby příchodu rodiny do Čech sahající po konec 20. let 20. století. Viz PROCHÁZKA, R. *Rodopisná encyklopedie Československa*. Praha, 1931, s. 65-66.

¹⁰¹ SÚA, DZV 464 F 12; Hlavní kniha desek zemských lit. S,V, fol.41, 325, 135, 33, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 12.

¹⁰² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 148, Stavební rozpočty z let 1860-1869.

¹⁰³ SHP: Žleby - státní zámek, s. 12.

nacházející se v žlebské knihovně.¹⁰⁴

Vincenc uskutečnil na zámku spolu se svou matkou Gabrielou z Lobkovic a chotí Vilemínou velkolepou romantickou přestavbu,¹⁰⁵ o které bude, stejně jako o jiných stavebních etapách, více psáno v dalších částech práce.

Zájem Vincence Karla nebyl směřován pouze na Žleby, nýbrž i na další majetky. Zámek Slatiňany, stejně jako své hlavní sídlo Žleby, nechal novogoticky upravit a na prcech se zde podíleli dokonce stejní umělci.¹⁰⁶ Vincencova matka Gabriela i jeho žena Vilemína zakreslovali do svých skicářů interiéry tohoto zámku,¹⁰⁷ stejně jako tomu bylo i u Žleb.

Kníže dokázal toto místo proměnit ve významné středisko pro výcvik překážkových koní v Rakousku-Uhersku. V dnešním zámku sídlí Hipologické muzeum, které stále opatruje sbírky a předměty související s historií koní, které sem byly právě v 19. století Vincencem Karlem instalovány.¹⁰⁸

Mezi jeho další aktivity patřilo i podnikání v oblasti průmyslu. Nechal postavit cukrovary jak ve Žlebech tak i ve Slatiňanech.¹⁰⁹

Život Vincence Karla a jeho rodiny se neodehrával pouze na českých sídlech, nýbrž i ve vídeňském paláci, kde rodina trávila zimu a také zde pořádala řadu představení pro své známé a přátele. Sami členové rodiny se těchto představení účastnily jako herci, což dokládají dva zachované programy z představení, jež se uskutečnily v březnu roku 1875. V obou případech na úvod proběhly představení oživlých obrazů, kterých se zúčastnily princezny a princové z rodu Auerspergové,¹¹⁰ což byl titul, který pankrácké linii rodiny udělil na konci 18. století císař Leopold II.¹¹¹ V případě prvního programu se jednalo o předvedení fragmentů ze známé Molièrovi hry *Misanthrop* a dále byla uvedena veselohra se zpěvy, jejíž název

¹⁰⁴ MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006, s. 48. ISBN 80-239-8555-8. Také viz POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*, Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

¹⁰⁵ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 76, 88. ISBN 80-7304-003-4.

¹⁰⁶ ŠIMEK, T. a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI.: Východní Čechy*. Praha, 1989, s. 453.

¹⁰⁷ Viz např. Depozitář zámku Žleby, inv.č. ZL 8288. Tento skicář patřil kněžně Vilemíně z Auerspergu. Další návrh se nachází v náčrtníku kněžny Gabriely z Auerspergu; Tamtéž, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie mi byly poskytnuty NPÚ ve formě CD.

¹⁰⁸ ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001, s. 25. ISBN 80-86493-00-8. Viz též MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Od Bílé Hory do současnosti. Díl I*. Praha, 2008, s. 37. ISBN 978-80-257-0027-3.

¹⁰⁹ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

¹¹⁰ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70. l. XIX. stol.

¹¹¹ NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 8. ISBN 80-902359-0-5.

v originálu zní: „*Le diner de Madelon*“, což by bylo možné přeložit jako Večeře u Madelon nebo Madelonina večeře.¹¹²

V případě druhého programu se představení uskutečnila ve dvou po sobě následujících dnech tedy 19. a 20. března, v nichž se odehrály krom scén oživlých obrazů i dvě hry. V jedné z nich: Oscar nebo manžel, který podváděl svou ženu (v originále „*Oscar ou le mari qui trompe sa femme*“) si jednu z rolí zahrál princ C. Czartoryski. Dále bychom mezi herci našli příbuzné z rodu Colloredo anebo příslušníky rodů Metternich, Mensdorff, Huynady aj.¹¹³

Rodina Auerspergů se zúčastnila řady společenských aktivit. Pokud zrovna nepořádali divadelní představení, či je jinde nenavštěvovali, chodili na koncerty, plesy, do restaurací, psali básně, a dokonce, ačkoliv to jistě neměli zapotřebí, sázeli v loterii.¹¹⁴

Krom toho všeho se zúčastnily, na tu dobu typické a módní zábavy-karuselů. Tento pojem není vždy zcela jednoznačný, dříve označoval kostýmované jezdecké přehlídky, jindy historicky pojatý šermířský turnaj. Již v dobách středověkých, před rozšířením turnajů, se pořádaly tzv. karusely. Původně se jednalo o italskou vojenskou hru (z ital. carosello, fran. carrousel), v níž se uplatnily nádherně zdobené alegorické vozy. Zprávy o této zábavě jsou zachovány z dob renesančních, ovšem výrazný rozvoj zaznamenala v době 17. a 18. století, kdy se z karuselů stala obvyklá dvorská kratochvíle, jež byla využívána při všech významnějších slavnostech a během této doby doznaly oblíbenosti takřka po celé Evropě.¹¹⁵

V 19. století, které oživilo zájem o středověkou romantiku, se začaly pořádat karusely, mj. také v Praze. Při této v zásadě karnevalové taneční zábavě, jíž se účastnili především šlechtici, se střídaly tanec v kole s kreacemi na drezurou vycvičených ponících. Jezdci bývali oděni do středověké nebo alespoň renesanční zbroje a spolu se svými koňmi předváděli secvičené tance. Během triumfálního vjezdu, jímž se zahajovala slavnost, zněla v sále či aréně hudba trubačů a bubeníků. Následovala efektní čtverylka a dále se odehrávala tzv. carriera, což byla hra, při níž musela být ta rychlé jízdy nabodnuta umělá hlava (zpravidla Turka) nabodnutá na tyči. Jindy se jednalo o skolení imitovaného nepřítele třeba sekem šavlí nebo výstřelem z pistole.¹¹⁶

Šlechtická představení poutající širokou pozornost, mezi než patřily i karusely, se obyčejně pořádala s dobročinným záměrem pomoci chudině. Jednou peníze putovaly do

¹¹² Pokud si domyslíme stříšku nad i, která tam chybí. SOA Zámorsk, RA Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70. l. XIX. stol.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006, s. 20. ISBN 80-239-8555-8.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 36. Dále viz: POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

chudobinců a nemocnic, jindy do chudých oblastí. Tímto způsobem šlechta poukazovala na svou velkodušnost.

Pro větší přitažlivost těchto druhů zábavy se stále hledalo něco nového, co by určilo nebo rozšířilo rámec zábavy o další prvek. Příklad takového karuselu lze najít ve Vídni, kde se za účasti dvorské šlechty, a tedy i Auerspergů, roku 1880 pořádal lovecký karusel, jež je zaznamenán v ilustrovaném albu v žlebské zámecké knihovně.¹¹⁷

Účast Auerspergů v karuselech potvrzují také fotografie, jež se nacházejí v albu ze šedesátých let 19. století, kde pod nápisem „*Caroussel 1863*“ nacházíme ženské a mužské postavy (pravděpodobně se jedná o členy rodu a přátele) oděné v historických kostýmech. Na dalších stranách objevíme i manžele Vilemínu a Vincence Karla, rovněž oděné ve stejném duchu.¹¹⁸

Cestování, kterému se s oblibou oddávali představitelé šlechty, samozřejmě také patřilo k oblíbeným činnostem Auerspergů. Zachovaly se nám podrobné deníky Vincence Karla z jeho cest po Itálii,¹¹⁹ jež absolvoval během roku 1828 a také po Anglii skutečně roku 1837.¹²⁰

Po smrti Vincence Karla roku 1867 byly Žleby spravovány jeho manželkou Vilemínou do doby zletilosti jejich nejstaršího syna Františka Josefa (1856-1938), pozdějšího držitele řádu zlatého rouna, který se ujímá svého dědictví roku 1877. O rok později se ve Vídni žení s komtesou Vilemínou Kinskou (1857-1909).¹²¹ Za jeho doby zde rovněž pokračují stavební práce, i když již ne v takové míře jako za otcova držení. Posledním majitelem z mužské linie Auerspergů byl Ferdinand (1887-1942), po jehož smrti roku 1942 Žleby přešly na Marii provdanou z Trauttmansdorfu (1880-1960).¹²²

2.4. Převzetí objektu státem

V roce 1945 se panství Žleby spolu se zámeckými budovami stalo součástí majetku tehdejšího Československa, kdy bylo v péči národní správy. V roce 1947 odevzdalo ministerstvo zemědělství výnosem č.j. 33.219/47-IX/A3 zámecký objekt Žleby se všemi nemovitostmi, které tvoří jediný celek, Národní kulturní komisi podle odstavce 2. § 3. zákona

¹¹⁷ Tamtéž, s. 63.

¹¹⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 85, kart. 4, Album fotografií 60. léta XIX. stol.

¹¹⁹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 44, kart. 1, Deník cesty do Itálie pravděpodobně Vincence Auersperga, 1828.

¹²⁰ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 54, kart. 1, Deník cesty Vincence Karla Auersperga do Anglie 1837.

¹²¹ PROCHÁZKA, R. *Rodopisná encyklopedie Československa*. Praha, 1931, s. 66.

¹²² SHP: Žleby-státní zámek, s. 15-18.

z 16. května roku 1946 č. 137/46 Sb. Objekt převzala do své správy k 1. květnu roku 1947.¹²³

V současné době se zámek nachází ve správě Národního památkového ústavu, jež má své ústřední pracoviště v Praze. Zámek je zpřístupněn široké veřejnosti, která má návštěvou jeho interiérů možnost nahlédnout do romantismu 19. století.¹²⁴

¹²³ Tamtéž, s. 19. Více viz: Archiv NPÚ, Písemnosti býv. Národní kulturní komise, inv. č. SPPPOP. 12. 305-306, Žleby, Zámek-materiály NKK.

¹²⁴ URL:< <http://www.npu.cz/pamatka/zamek-zleby/> [citováno 5. 12. 2010]

3. Novogotická architektura v kontextu dobového historismu

3.1. Historismus

Termín novogotika je úzce spjat s historismem, který sám vychází z romantismu, v němž lze spatřit provázanost umění a literatury, jež je patrná např. v románu *Otrantský zámek* od Horace Walpola, jehož děj se odehrává za starých gotických dob. Historismus se nejen u nás ale i ve světě projevil jako styl napodobující slohy dávné minulosti, kterým dává něco nového, ale přesto se snaží zachovat charakteristické prvky daného slohu. Do historismu nezařazujeme tedy pouze novogotiku, ale také novorenesanci, novobaročko i novoklasicismus. Projevy historismu jako slohu, který se významně podepsal na dějinách architektury 19. století můžeme spatřovat ve svém okolí, i když mnohdy nemusíme poznat, že se nejedná o stavbu původní, ale pouze její dokonalou nápodobu, která často může působit ještě věrohodněji než její předchůdkyně, vybudovaná v jednom ze starých slohů.

Dnešní pohled na umění historismu je však zcela jiný, než pohled současníků, kteří v té době žili. Často se stavěli skepticky ke slohu, který na první pohled pouze kopíruje historii, ale sám nic nového nepřináší. Toto tvrzení je dobře prokazatelné na zápiscích deníku francouzského malíře Eugena Delacroix, který soudí architekturu 19. století těmito slovy: „ *Neznám slov abych vylíčil hloupost architektů, a týká se to všech bez výjimky. Každý z rozmarů posvěcených módou svého století se stává pro ně zákonem. Jako by jen jejich předchůdci byli lidé nadaní svobodou vymýšlet si podle své chuti své příbytky a jejich výzdobu. Zakazují si dělat cokoli co nenajdou jinde už hotové a knihami schválené. Dříve si bobři vymyslí nový způsob stavění budek, než si architekti dovolí novou metodu a nový sloh ve svém umění, které, mimochodem řečeno, ze všech nejvíce podléhá konvencím, a proto připouští nejvíce vrtochů a změn.*“¹²⁵

Důvody, proč přes mnohou kritiku¹²⁶ tohoto slohu došlo k jeho významnému rozšíření, především mezi šlechtou i nově vzniklou společenskou vrstvou - buržoazií, jsou mnohé. Významnou roli hraje nárůst síly této nové sociální třídy, jež usilovala o vnější vyjádření své prestiže odkazem na minulé slohy, v kterých společensky dominovala šlechta. Kromě známého romantického obdivu k minulosti byla podstatným důvodem pro široké uplatnění historických slohů, zejména v druhé půli 19. století, dobou podmíněná teorie

¹²⁵ DELACROIX, E. *Deník*. Praha, 1956, s. 380-381.

¹²⁶ „*Historizující a dekorativní monstra*“. Právě tak označili architekturu 19. století britský historik Kenneth Clark a také český kritik a teoretik umění Karel Teige. Kritiku k problematice historismu shrnuje článek VYBÍRAL, J. *Polibek ropuchy: Diskuze o historismu v architektuře 19. století*. Praha, 1996, s. 483-498. ISSN 0049 5123.

historismu. Vůbec poprvé zde totiž došlo k přiznání bezradnosti architektů při hledání architektonického výrazu. Příčinu v jeho nedostatku lze vysvětlovat chybějící sjednocující idejí, jež by umění mohlo tlumočit. K rozvoji historismu přispěly i tendence k návratu do národní minulosti, ale i potřeba přiblížení nových architektonických typů pomocí tradičních výrazových prostředků.¹²⁷

Názory na problematiku umění historismu však nebyly jednotné ani ve 20. století. Když se v říjnu roku 1963 uskutečnilo v Mnichově a na zámku Anif u Salcburku symposium,¹²⁸ přispívající k utváření nových pohledů na tento směr, došlo ke střetu dvou protichůdných táborů. Na stranu odpůrců vystoupil Nicolas Pevsner, jenž definoval fenomén historismus jako postoj typický pro 19. století, v jehož rámci nadřadil zkoumání a využití dějin nad objevování a rozvíjení nových systémů a nových forem, vlastních dané epoše. Podle jeho názoru tvoří novou vrstvu stavebníků lidé, kteří postrádají umělecké vzdělání a vkus, ale přitom touží po vyrovnání se s rodovou šlechtou, pro kterou vytvářeli architekturu bezzásadová a pragmaticky uvažující architekti. Hans Gerhard Evers se postavil proti Pevsnerově teorii o snobismu mecenášů a konformitě architektů v koncepci, v níž chápal historismus jako jev, který vystupuje jako výraz svérázného pojetí historického času. Umělci v 19. století totiž nevnímali čas lineárně, ale naopak cyklicky. Tvůrce v této době netrpěl předsudkem, že nové je lepší než staré a pod vlivem historických bádání uplatňoval historické styly jako cennosti.

Dalším, kdo se zabýval problematikou historismu v umění 19. století, byl Werner Hofmann, v jehož pojetí se historismus stává nezbytným prostředkem objevování sebe sama v období, kdy se vytratil bezproblémový vztah člověka ke světu, způsobem hledání jistot v dosud nepoznané obavě z nesmyslnosti bytí.

Výsledkem diskuzí, jež proběhly v šedesátých letech, bylo především přijetí umění 19. století jako plnohodnotného předmětu dějepisu umění. V odborných diskuzích, které proběhly na téma historismu, byla tímto termínem označována jak epocha, tak univerzálně historický fenomén. Popisovalo se jeho fungování, aniž by došlo k vyjasnění pojmu

¹²⁷ V souvislosti s hledáním architektonického výrazu byla v Praze roku 1844 konána konference německých architektů a inženýrů, kteří se především zabývali otázkou v jakém slohu stavět. Bavorský král Maxmilián II. dokonce roku 1851 vypsal soutěž na vynalezení nového slohu. Bohužel tento pokus skončil neúspěchem, i když v rozporu s tím vznikl v tom samém roce v Londýně Paxtonův Křišťálový palác ze skla a litiny, jež zcela jasně předznamenal nástup moderní architektury.; DUDÁK, V. – POŠVA, R. – NEŠKUDLA, B. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu. Díl I.* Praha, 2000, s. 356-359. ISBN 80-86223-07-8. Více o pojmu historismus viz HOROVÁ, A. (ed.). *Nová encyklopedie českého výtvarného umění.* Praha, 1995, 262-266. ISBN 80-200-0521-8.

¹²⁸ Referáty a diskusní příspěvky byly vydány knižně. Viz GROTE, L. *Historismus und bildende Kunst, Vorträge und Diskussionen im October 1963 in München und Schillos Anif.* München, 1965.

samotného. O jeho definování se zasloužil např. Wolfgang Götz, který soudil, že je jen jednou z forem nadčasového fenoménu, představující „druhý proud“ evropského umění. Další jeho podoby bývaly nazývány „renovatio“, „restauratio“, „renesance“ nebo „klasicismus.“

Podle anglického badatele Petera Collinse, jenž ve své práci usiluje spíše o poznání architektonického myšlení než jejích forem, je revival 19. století úzce spjat s novým vědomím historie, jehož zásluhou tento názor ukázal významně větší životaschopnost než pomíjivé středověké historismy. Stavby se podobaly dokumentům historických výzkumů díky vědeckému přístupu architektů k tvorbě, jenž byl způsoben právě probuzeným historickým vědomím.¹²⁹

Po salcburském symposiu se definováním vztahu historismu k výtvarnému umění dále zabývalo další setkání uskutečněné za deset let poté na zámku Grafenegg u Kremsu, jež se věnovalo problému zámeckého stavitelství. První výstava na téma historizující umění se uskutečnila v Londýně roku 1952. Dále na ni navazovaly příležitostné expozice z počátku šedesátých a sedmdesátých let především z Vídně a dále z Mnichova, Berlína, a z devadesátých let z Londýna, Sychrova a Vídně. Pozornost, jež je tomuto mimořádnému slohu věnována souvisí s objevováním uměleckých a kulturních hodnot 19. století, kdy byl základním tvůrčím fenoménem.¹³⁰

Umění historismu vyniká z touhy po návratu starých dobrých časů doby předindustriální, kdy byl život značně pomalejší, a možná i na první pohled v lecčems jednodušší. Období „dlouhého“ 19. století je poznamenáno střetem nového a starého. Věci, na něž byli lidé zvyklí, se zvolna mění a stávající se technicky dokonalejšími. Ne každý byl jistě schopen čelit tlaku doby, která si žádala přizpůsobení se jeho neúprosnému tempu. Možná právě proto se architektura navrácí do let minulých, aby si připomněla to dobré a krásné, co již bylo stvořeno v minulých staletích, aby tak právě sama historie nebyla v době moderní zapomenuta.

Novogotické umění je prakticky nemožné pochopit bez nostalgie, kterou tato doba vzbuzovala. Mnohdy se setkáváme s takřka nekritickým postojem k středověkému umění. Pro tvůrce a teoretiky novogotického umění, jakými byli např. Peter Collins, Augustus Welby Pugin, John Ruskin a William Morris, bylo vše co vzniklo mezi jedenáctým a šestnáctým

¹²⁹ VYBÍRAL, J. *Architektura Jižních Čech v období historismu*. Praha, 1999, s. 14-16. ISBN 80-7203-205-4.

¹³⁰ KADLEC, M. Historismus jako výraz přelomu epoch. In KADLEC, M. *Kníže Kamil Rohan-novogotika a zámek Sychrov: Sborník příspěvků z odborného semináře pořádaného správou státního zámku Sychrov dne 13.11. 2002*. Sychrov, 2004, s. 6-9. ISBN 80-239-4917-9.

stoletím veledílo. Neochvějně vyjadřovali svou víru v to, že všechny stavby by se mohly stát opět dokonalými, kdyby se společnost navrátila ke středověkému způsobu života a zároveň jsou přesvědčeni o etické převaze středověku a estetické nadřazenosti gotiky. Podle Klause Döhmera je útek do myšlenkových a životních forem středověku forma vnitřní emigrace, jejímž prostřednictvím je možné se vyrovnat s politickými frustracemi restauračních režimů.¹³¹

3.2. Anglické vzory

Na počátku 19. století došlo k znovuzkříšení gotického slohu díky pronikajícím vlivům romantismu německého a později anglického. Obliba anglické novogotiky byla především podnícena historickými romány Waltera Scotta, jakými byli *Ivanhoe* a *Kenilworth*, vydanými na počátku dvacátých let, kde před očima čtenáře znovuožívají časy středověkých hradů. Vliv anglikanismu a romantické vzývání středověku, budilo neobyčejný zájem jak o tuto dobu tak o historické stavby.

Příčiny, jež vedly stavebníky z řad šlechty k romantické proměně svých zámků, eventuálně k novostavbám, byly zcela racionální a souvisely především s dobou, v níž žili. Složení společnosti se postupně měnilo a důsledkem byl poněkud upadající význam šlechty. Velká část přestaveb se odehrávala okolo poloviny 19. století, tedy v době, která je nesporně poznamenána revolucemi uskutečněnými roku 1848. Šlechtické rody se ne vždy smířili s nastupujícími poměry, ke kterým patřil např. rozkvět podnikání, což způsobovalo, že zchudly a své majetky a panství musely prodat. Najednou se stalo, že do sídel dosud obývaných šlechtou, se začali stěhovat bohatí průmyslníci. Je tedy pochopitelné, že v nastalé situaci se šlechta snažila zvýšit svou prestiž zdůrazňováním starobylosti svého rodu a své někdejší moci. Pro tyto snahy, jež nebyly prosty emocí, se jevila jako nejvýhodnější slavná a monumentální architektura gotická.

Návrat ke gotice nebyl zcela úplný, neboť po celé 19. století je typické, že se odděleně vyvíjela prostorová dispozice od postupů užívaných při řešení pláště stavby. Z toho důvodu byly zvláště na fasádách užity četné atributy středověku, ale dispoziční řešení plně odpovídalo nárokům dané doby. Jen stěží si však můžeme představit že by dojem starobylosti rodu převládl nad touhou po vysokém komfortu bydlení.¹³²

¹³¹ VYBÍRAL, J. *Architektura Jižních Čech v období historismu*. Praha, 1999, s. 19-20. ISBN 80-7203-205-4.

¹³² KADLEC, M. Historismus jako výraz přelomu epoch. In KADLEC, M. *Kníže Kamil Rohan-novogotika a zámek Sychrov: Sborník příspěvků z odborného semináře pořádaného správou státního zámku Sychrov dne 13.11. 2002*. Sychrov, 2004, s. 6-9. ISBN 80-239-4917-9.

V historizujícím stylu středověku v Anglii vznikla nebo byla přestavěna řada aristokratických sídel. Zmínit lze zámek Douglas Castle (1757-1761)¹³³ postavený dle návrhu Williama Adama, skotský Inveraray Castle (1746-1789),¹³⁴ pro který vypracoval stavební plány Roger Morris nebo věhlasné sídlo sira Horace Walpole - Strawberry Hill u Twickenhamu v Middlesexu (1749-1754)¹³⁵. Vzápětí poté se historizující stavby objevují i dalších zemích Evropy. Patřila k nim i ve Francii vzniklá Gabrielina věž, jež byla součástí parku v Ermenonville, kterou stavěl markýz Girardin.

Z dalších pozdějších staveb je třeba připomenout novogotickou obnovu parlamentu v Londýně schválenou roku 1836 a dále rozsáhlou rekonstrukci královského zámku ve Windsoru, prováděnou známým francouzským architektem tohoto období - Violletem Le Ducem v letech 1823-1842.

Na konci 18. století se začal i v různých oblastech Německa a jiných částech střední Evropy prosazovat vliv britské kultury, který tak postupem doby vytlačil z výsluní tradiční inspirační vzory italské a francouzské.

Mezi první projevy inspirace středověkou architekturou náležela Nauenská brána v Postupimi, jež byla stavěná od roku 1754 na přání pruského krále Fridricha Velikého. Inspiraci k její neogotické podobě měl poskytnout George Keith, dědičný maršál skotský. Dle panovníkova přání měl v postupimských parcích poblíž Nového paláce vzniknout i dvůr pro hosty postavený v duchu „starogotického“ vkusu. Také nová rezidence vévody Leopolda III. Friedricha Franze Anhaltsko-Dessavského ve Wörlitz, byla ovlivněna ohlasem anglických vzorů. Mezi jeho rádce patřil Fridrich Wilhem von Erdmannsdorf, který sám navštívil několikrát Itálii a spolu s vévodou společně podnikli cesty do Holandska a Anglie. Na jejich druhé cestě, při níž zavítali také do Itálie, se obdivovali antickým památkám, navštívili Francii a následně se vydali prozkoumat britské ostrovy, které na ně mocně zapůsobily. Anglické hospodářství, společenské uspořádání a kultura včetně nových parků a architektury si získali jejich uznání. Při stavbě zámku Wörlitz se pak zúročily nabyté poznatky z cest. Erdmannsdorf dále užil neogotické tvary na loveckém zámku Haidenburg, jež měl působit jako „ruina“. Velkou proslulosti si získal tzv. Gotický dům ve Wörlitz, jehož stavba byla započata rokem 1773 a bylo zde užito mnoho prvků - hrotité portály a okna, kružby, fiály, cimbuří a další znaky, jež byly typické pro gotickou architekturu.

¹³³ URL:< http://en.wikipedia.org/wiki/Douglas_Castle >[cit. 28. 3. 2011].

¹³⁴ URL:< <http://www.inveraray-castle.com/inveraray-castle-history.html> >[cit. 28. 3. 2011].

¹³⁵ MŽYKOVÁ, M. *Romantický historismus: Novogotika*. Zámek Sychrov, 1995, s. 1.

Anglický vliv se neprojevil pouze u samotných staveb, ale i v jejich bezprostředním okolí, ke kterému náležely parky.¹³⁶ Díky myšlenkám Jeana Jacqua Rousseau, jež hlásal návrat k přírodě, byla vřele přivítána myšlenka anglického krajinářského parku, jež vycházela z tzv. lesních teorií vzniku gotiky s onou jedinečností umocňující atmosféru „starobylych“ feudálních sídel, které novogoticky přeměňovaly dosud příjemné, většinou barokní zámky.

Na území Čech bychom takové parky našli v Praze v královské oboře, v Kanálce na Vinohradech, vyrůstaly také např. sady Wimmerovy, Bučkovy nebo Chotkovy. Anglické parky obklopyly také zámky ve Veltrusech, Ratibořicích, Nových Hradech, Vlašimi aj.¹³⁷

3.3. Novogotika šlechtických sídel v Českých zemích

V Čechách měl historismus starou tradici, jejíž životnost se odvolávala na zlatý věk středověku. V době arkádových zámků se nejednou při stavbě kostela nebo jeho dostavby sáhlo raději po gotice, než po tehdy moderní renesanci. I za doby panování Rudolfa II. ještě najdeme užití gotického slohu, jež se týkalo kostela sv. Rocha postaveného na pozemku Strahovského kláštera v Praze. Znovu se gotická tradice přihlásila v podobě tzv. barokní gotiky, která je reprezentována obnovou starých klášterů jakými byly např. cisterciácký Sedlec, premonstrácká Želiv či benediktínské Kladruby.

Znovuzrozený zájem o užití gotických forem tentokráte vstoupil do našich zemí pod vlivem cizích mocností, především Anglie. Vzor anglického gotického tvarosloví ovlivnil dosavadní ráz šlechtických sídel v českých zemích. Významnou úlohu sehrály cesty do Anglie, země s nejrychleji se rozvíjejícím průmyslem té doby, kde chtěli někteří představitelé světa aristokracie (starohrabě Salm-Reifferscheidt) pomocí převleku provádět dokonce „průmyslovou špionáž“.¹³⁸

V roce 1851, kdy se v Londýně konala světová výstava, byly vytvořeny předpoklady pro rozšíření prvků anglické školy historizujícího romantismu do dalších zemí Evropy. Myšlenky Owena Jonese a po něm Augusta Welby Pugina k nám ale pronikají již dříve v důsledku diplomatických styků mezi Londýnem a Vídní. Význačnou roli sehrály osobní

¹³⁶ Nové principy anglického přírodního parku byly uspořádány v knihách, ke kterým patří např.: LANGLEY, B. *New principials of gardening*, Londýn, [1728, 1729?]. Se svým bratrem Thomasem pak dále vydal v roce 1742 sérii rytin venkovských domů a zahradních staveb. Viz LANGLEY, B. – LANGLEY, T. *Gothic Architecture, Improved by Rules and Proportions, in Many Grand Designs of Columns, Doors, Windows, Umbrellas, Temples and Pavillions etc., with Plans, Elevations and Profiles Geometrically Explained*. London, 1747 (druhé vydání), 1790 (třetí vydání).

¹³⁷ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 8-9. ISBN 80-7304-003-4. K anglickým vlivům užito též MŽYKOVÁ, M. Úvod k vlivům (hlavně) staré Anglie na území Čech. In MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov, 1997, s. 9-12. ISBN 80-238-226H-0.

¹³⁸ Tamtéž.

styky významných představitelů rakouské šlechty s anglickým společenským a kulturním prostředím.¹³⁹

Při svých cestách po Anglii šlechta poznávala nespočet sídel, jež je učarovala. Byly mezi nimi např. proslulý Windsdor, Ashridge, Taymoth, Speeke, Chatsworth aj. Vhodnou atmosféru pro rozšíření historismu představovalo také prostředí anglických starožitných sbírek. V hradních síních se skvěly skleněné vitríny, jež ukazovaly vystavené předměty všeho druhu, keramiku či spíše lesní sklo s erbovní výzdobou. Sběratelství, jež v sobě zahrnovalo lásku ke starožitným předmětům dalo předpoklad k vytvoření základu pozdějších muzejních sbírek.

Mezi průkopníky anglické novogotiky na počátku 19. století se řadily Lichtenštejnové a Chotkové. Následovali je dále Ditrichštejnové, Kinští, Clam-Martincové, Fürstenbergové, Lichnovští, Nostitzové. Vesměs však byla novogotika v české prostředí více přejímána především šlechtou cizího původu (lotrinští Desfoursové, francouzští Rohanové, skotští Enisové z Atteru, hrabě Kálnoky, rytíř Picchioni ad.¹⁴⁰ Nevznikalo příliš novostaveb, výjimky tvořily ojediněle simulované hradní zříceniny (např. Janův hrad), romantické stavby a objekty, gotické temply, jež byly předně umístěny v anglických parcích.¹⁴¹

Nejstarší příklad užití gotického romantismu lze spatřit v budově tzv. Červeného mlýna, jež dal zbudovat Jan Rudolf Chotek, na severním okraji zámeckého parku ve Veltrusech roku 1795.¹⁴² Na východ od zámku Kačina, dalšího z majetku Chotků, byla dokonce vybudována umělá zřícenina.¹⁴³

Další ranou gotizující stavbou, doslova ozdobou zahrady zámku Lednice, která zasluží pozornost již jen kvůli své velikosti, kterou připomíná malý zámek, je tzv. Janův hrad postavený mezi léty 1807-1810 architektem Josefem Hardtmuthem pro Jana Josefa I. knížete z Lichtenštejna. Pojmenování souvisí pravděpodobně s Janem I. z Lichtenštejna žijícím ve 14. století, kdy působil jako hofmistr na habsburském dvoře a Lednici získal do

¹³⁹ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 130.

¹⁴⁰ K romantickým stavebníkům dále MŽYKOVÁ, M. *Romantický historismus: Novogotika*. Zámek Sychrov, 1995, s. 16-23. Tato publikace měla za cíl nasměrovat zájem k šlechtické novogotice a dílům s ní souvisejícím.

¹⁴¹ MŽYKOVÁ, M. Úvod k vlivům (hlavně) staré Anglie na území Čech. In MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov, 1997, s. 11. ISBN 80-238-226H-0.

K romantické gotické architektuře viz také LÍBAL, D. Romantická gotická architektura první poloviny 19. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov, 1997, s. 80-87. ISBN 80-238-226H-0.

¹⁴² POCHE, E. a kol. *Umělecké památky Čech* 4. Praha, 1980, s. 208. Blíže k parku viz NAUMAN, P. *Zámecký park ve Veltrusech*. Praha, 1955.

¹⁴³ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 11. ISBN 80-7304-003-4.

rodinného majetku.¹⁴⁴ Pozoruhodný není jen vnější dojem utvářený mohutnými věžemi, zdívmi, střílnami a cimbuřími, ale i interiér. Společenský sál, jež sloužil pro přijetí lovců v době honů, upomíná na staré časy svou výmalbou a zbrojí rozvěšenou po stěnách.¹⁴⁵ Také zámek Břeclav, jenž je dalším ze sídel Lichtenštejnů, prodělal během prvních dvou desetiletí 19. století novogotickou úpravu. K nárožím západního křídla byly přistavěny hranolové vížky, s nepravidelně zakončenými atikami, jež měly napodobit ruinu středověkého hradu.¹⁴⁶

Romantickou architekturu zámeckých parků uzavírá tzv. gotický templ v nově vybudovaném parku u zámku v Krásném Dvoře, stojící již roku 1797, kdy jej popsal malíř Jan Quirin Jahn. Iniciátor stavby - Jan Rudolf hrabě Černín z Chudenic byl nadšeným cestovatelem a sám Anglie navštívil.¹⁴⁷

Gotiky bylo užito i při stavbě kostelů, jež přináležely k zámkům. Typickým příkladem je přestavba zámeckého kostela v Teplicích, jež byla započata roku 1799 a skončena roku 1806. Svůj um zde předvedl drážďanský architekt Jan Augustin Giessel,¹⁴⁸ který je zároveň autorem klasicistních zámeckých fasád. Na věži kostela byly užity opět typické znaky gotiky: fiály, portál s vimperkem a do oken vložené kružby. V interiéru se objevila klenba z „gotických“ žeber. Další sakrální památkou, užívající gotických forem, je kostel sv. Josefa stavěný roku 1812 v předpolí zámku Hrubá Skála, který navrhl pražský architekt Jindřich Hausknecht.¹⁴⁹

K atmosféře počínajícího romantismu patřil narůstající zájem o středověké hrady. Dokladem toho je dílo básníka Karla Hynka Máchy, který kreslil a navštěvoval staré hradní zříceniny.¹⁵⁰ Na počátku 19. století se začalo s restaurováním hradů. Prvními, kdo se o obnovy starých hradních areálů zasloužil byli Lichtenštejnové svými sídly nacházejícími se

¹⁴⁴ ČERNOUŠKOVÁ, D. – BORSKÝ, P. Janův hrad v lednicko-valtickém areálu. In *Průzkumy Památek IV.*, 1997, č. 2. s. 115-122. Dostupný v elektronické podobě na adrese: URL:<<http://www.pruzkumypamatek.cz/pdf/1997-02-12.pdf>>[cit. 27. 1. 2011]. Dále též ZATLOUKAL, P. *Příběhy z dlouhého století: Architektura let 1750-1918 na Moravě a Slezsku*, Olomouc, 2002, 56-66. ISBN 80-85227-49-5.

¹⁴⁵ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 11-12. ISBN 80-7304-003-4.

¹⁴⁶ ČERNOUŠKOVÁ, D. – BORSKÝ, P. – MARÁZ, K. Stavební vývoj břeclovského zámku. In *Průzkumy Památek II.*, 1995, č. 1. s. 100-108. Dostupný v elektronické podobě na adrese: URL:< <http://www.pruzkumypamatek.cz/pdf/1995-01-15.pdf>>[cit. 27. 1. 2011].

¹⁴⁷ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 10. Dále k symbolice romantické gotické architektury v krajinářských parcích a také k prvním stavbám též MACHALÍKOVÁ, P. *Objevování středověku: Tři kapitoly k recepci gotického umění v Čechách v pozdním 18. a raném 19. století*. Praha, 2005, s. 76-99.

¹⁴⁸ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, M. *Teplice v době klasicismu*. Teplice, 1983, s. 16-18.

¹⁴⁹ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 350. ISBN 80-7304-003-4.

¹⁵⁰ Viz MÁCHA, K. H. *Karel Hynek Mácha: Hrady...spatřené*. Praha, 1988. Uspořádal a studii napsal Bohumír Mráz.

na Moravě (Starý hrad u Adamova) a v Dolním Rakousku (hrad Liechtenstein u Sparbachu). Již roku 1810 byla v Čechách rodem Šternberků v neogotický altán přeměněna zřícenina věže hradu Březina na Rokycansku.¹⁵¹ Jen o něco později došlo z popudu Aloise Lexy z Aehrentalu k přestavbě hradu Valdštejn u Turnova. Nový palác zdobily erby majitelů hradu, které měly připomínat jeho dlouholetou historii.¹⁵²

Druhá třetina 19. století, zejména pak doba okolo roku 1840 a léta následující měla stěžejní význam pro novogotickou architekturu, která ovládla novostavby a přestavby velkých šlechtických zámků i jeho okolí.¹⁵³ V letech 1838-1843 vytvořil český architekt František Pavlíček skutečný gotický kostel za pomoci prvků jakými byly kněžiště, loď o třech klenebních polích, křížová klenba, lomený oblouk, gotický ráz oken a portálů. Tento kostel sv. Trojice v Rychnově nad Kněžnou patří k pozoruhodným ukázkám gotického romantismu.¹⁵⁴

Dalším příkladem, tentokrát z východních Čech, je zámek Vlašim, který v té době vlastnili Karel Josef z Auerspergu s manželkou Marií Josefou z Trautsonu. V druhé polovině čtyřicátých let zde vznikly nové vstupní brány, z nichž první zdobily vížky s kolekcí znaků majitelů zámku, další dvě - Domašinská a Znosimská, uzavíraly prostor do zámeckého parku a sloužily k obytným účelům.¹⁵⁵

Suverénním postavením mezi stavebníky tohoto období se mohou pyšnit Schwarzenbergové mající své majetky především v jižních Čechách. Krásným příkladem novogotické romantické architektury se stalo jejich rodové sídlo Hluboká nad Vltavou, kde se za účasti majitelů Jana Adolfa II., vévody krumlovského a jeho ženy Marie Eleonory z Lichtenštejna, uskutečnila přibližně v letech 1839¹⁵⁶-1871 velkolepá přestavba podle návrhu

¹⁵¹ DURDÍK, T. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha, 1999, s. 86.

¹⁵² ANDĚL, R. a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III: Severní Čechy*. Praha, 1984, s. 489-491.

¹⁵³ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 15. ISBN 80-7304-003-4.

¹⁵⁴ POCHÉ, E. a kol. *Umělecké památky Čech 3*. Praha, 1982, s. 118-119. Viz též ZRŮBEK, R. *Domus Sancte: Průvodce historií církevních staveb v Rychnově nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou, 1993, s. 18-27.

¹⁵⁵ ŠIMEK, T. a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI.: Východní Čechy*. Praha, 1989, s. 533. Dále k vlašimskému parku viz PINCOVÁ, V. Historie romantického parku ve Vlašimi. In *Historické zahrady Kroměříž 2006. Umění a společenská činnost v historických zahradách. Sborník vydaný u příležitosti konání odborného semináře ve dnech 8-10.6. 2006 v Kroměříži*. Hrdějovice, 2006, s. 35-37. ISBN 80-86802-07-8.

¹⁵⁶ Počátek výstavby bývá průvodci kladen i do roku 1840. Viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Hluboká*, Praha, 1993. Nestr. Můžeme také najít letopočet 1841. Viz KOSTKA, J., VONDRA, J. *Hluboká: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1961, s. 20.

vídeňského architekta Františka Beera a domácího Damase Deworezkého.¹⁵⁷ Jako ideální vzor zde posloužil zámek Windsdor, který také prošel novogotickou obnovou.¹⁵⁸

Unikátním příkladem zámeckého sídla postaveného podle vzorů anglické gotiky je Hrádek u Nechanic. Projekt byl vypracován anglickým architektem Edwardem Bucktonem Lambem a přivezl jej vedoucí stavby Karl Fischer z Vídně. Položení základního kamene ke stavbě se uskutečnilo roku 1841 a skončení prací se datuje zhruba do roku 1857.¹⁵⁹

Příkladem tentokrát francouzské neogotiky je zámek Sychrov. Kníže Kamil Rohan, princ z francouzského rodu, jej nechal romanticky přestavět v letech 1847-1862. Autorem pozdějšího návrhu přestavby byl Bernhard Gruber¹⁶⁰ a samotné provedení stavby a úprav bylo svěřeno staviteli Josefu Pruvotovi,¹⁶¹ jehož otec přišel do Čech spolu se svými pány Rohany z Francie.¹⁶²

Výsostné postavení mezi moravskými stavbami období romantického historismu zaujímá zámek Lednice. Dvorním architektem rodu Lichtenštejnů, který se ujal této neogotické přeměny po svém návratu ze studijní cesty po Anglii a Skotsku, byl Vídeňan Jiří Wingelmüller.¹⁶³ Hlavní zámecká budova povstala v letech 1846-1848, kdy došlo k smrti tohoto architekta. Zanechal však po sobě návrhy podle nichž byl projekt zámku, o deset let později, na sklonku padesátých let 19. století, dokončen.¹⁶⁴

Velké romantické zámky postavené v novogotickém duchu mají několik společných znaků: velké měřítko, honosná výstavba a důsledná slohová jednota zahrnující hospodářské stavby v obvodu sídla. Mohutného optického účinku dosahují tyto stavby různými způsoby: lapidární formou (Hluboká), výraznou barevností fasád (Hrádek u Nechanic), idealizováním slohové formy a střídáním materiálů (Sychrov).¹⁶⁵

¹⁵⁷ O jeho osobě podrobně viz VYBÍRAL, J. Damasus Deworezky, předběžný portrét. In MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov, 1997, s. 102-106. Dále viz VYBÍRAL, J. *Architektura Jižních Čech v období historismu*. Praha, 1999, s. 84-87. ISBN 80-7203-205-4.

¹⁵⁸ MŽYKOVÁ, M. *Romantický historismus: Novogotika*. Zámek Sychrov, 1995, s. 23.

¹⁵⁹ WAGNER, J. *Hrádek u Nechanic*. Praha, 1958, s. 1.

¹⁶⁰ K jeho osobě více viz HORÁČEK, M. *Bernhard Gruber a jeho příspěvek k počátkům novorenesance v Čechách*. In *Umění 1*, 2003, s. 30-43. ISSN 0049 5123.

¹⁶¹ K jeho podílu na romantických úpravách sychrovských interiérů viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů: Ze sbírek zámku Sychrov*. Liberec, 1988. Nestr.

¹⁶² POSPÍŠILOVÁ, M. *Sychrov*. Praha, 1987, s. 5.

¹⁶³ CHARVÁTOVÁ, E. – ŠTORM, B. *Lednice*. Praha, 1965, s. 14

¹⁶⁴ Blíže ke stavbě viz ZATLOUKAL, P. *Příběhy z dlouhého století: Architektura let 1750-1918 na Moravě a Slezsku*. Olomouc, 2002, 199-209. ISBN 80-85227-49-5.

¹⁶⁵ CHARVÁTOVÁ, E. – ŠTORM, B. *Lednice*. Praha, 1965, s. 24.

Z menších zámeckých staveb je zde možno uvést dále např. hrad Bítov, kde byla roku 1845 podle Antona Rückera postavena novogotická kaple. Stejně jako i v jiných přestavovaných objektech se můžeme setkat s užitím neogotiky také v interiérech, zde např. v podobě nástěnných maleb. Dalšími zámky vystavěnými v tomto stylu jsou Červený Hrádek, Český Rudolec, Filipov, Nečtiny, Nový Světlov, Skřivany a mnohé další.¹⁶⁶

¹⁶⁶ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 181-182, 185, 259, 262, 277. ISBN 80-7304-003-4.

4. Stavební historie zámku

Dnešní podoba zámku, jež je dílem romantické přestavby uskutečněné v 19. století, se postupně proměňovala s jednotlivými stavebními slohy, jež byly nedílnou součástí své doby a podepisovaly se na vzhledu krajiny, měst a zámeckých sídel.

4.1. Gotický hrad

První písemná zmínka o hradu Žleby pochází z roku 1289, kdy jsou v držení rodu Lichtenburků. Je však jasné, že stavba musela vzniknout již dříve a zda jejími staviteli byli právě oni není jisté. Vláda Přemysla Otakara II. je dobou zakládání nebo znovubudování hradů a právě v těchto letech musely být Žleby nejpozději založeny. Hrad je svým lichoběžníkovým půdorysem podobný Českému Šternberku i Lichnici, hlavnímu sídlu Lichtenburků, které již mají potvrzenou ve 13. století svou existenci.¹⁶⁷

Pozůstatky středověkého hradu jsou patrné na dochovaných gotických sklepech pod jižní částí západního křídla i na odkryté nadzemní části, kde je kamenná zeď i malé okno vedoucí ze sklepa. Dnes již nelze prokázat zda se jednalo o přízemní či patrový objekt. Ve východním křídle se též usuzuje na možnost gotického původu a to díky struktuře zdiva, jež se liší od pozdějších konstrukcí svou pravidelností a absencí cihel. S datací vzniku gotických konstrukcí to není jednoznačné, usuzuje se, že mohly vzniknout mezi polovinou 14. až 15. století.¹⁶⁸

Za doby Markvarta z Vartenberka a jeho následné války s králem Václavem IV. byl hrad obležen a následně měl být dle některých zdrojů i rozbořen.¹⁶⁹ Pravděpodobnost, že při dobývání hradu došlo k poškození nebo zničení jen některých částí zámku, je opodstatněná, neboť Žleby byly připojeny ke královské komoře a byl zde ustaven purkrabí, což by jistě na ruinách, pokud by k zničení došlo, nebylo vůbec potřebné.

¹⁶⁷ SHP: Žleby - státní zámek, s.113, 115.; V díle: OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XXVII.* Praha 1908, s. 886. je založení města a hradu kladeno již do 11. století. Viz též DARRAS, V. *Hrad Žleby a okolí.* Žleby, 1934, s. 7.

¹⁶⁸ KROUPA, P. Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996, s. 350. ISBN 80-199034-5-5.

¹⁶⁹ PALACKÝ, F. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Díl II.* Praha, 1939, s. 402.; SHP: Žleby-státní zámek, s. 116 odkazuje na EMLER, J. (ed). *Kronika opata Neplacha.* Praha, 1884, s. 485-604, dále SOMMER, J. G. *Das Königreich Böhmen. XI.* Prag, 1846, s. 16.; SCHALLER, J. *Topographie des Königreich Böhmen.VI.* Prag, 1787, s. 90.

Rozsah škod, které Žlebům způsobilo obléhání hradu husity roku 1427, není zcela jasný. K úplnému zničení hradu pravděpodobně nedošlo, neboť lze předpokládat, že část zděných konstrukcí zůstala zachována.¹⁷⁰

4.2. Renesanční přestavba

Renesance s sebou přináší nové slohové prvky, které přetvořily středověký hrad na renesanční zámek o čtyřech křídlech. Ve své první etapě byla přestavba soustředěna okolo třech zámeckých křídel. Ve východní a západní části navazuje na gotické základy a nově je mezi ně včleněno křídlo severní. Časové i slohové zařazení je problematické, neboť jediným zachovaným stavebním prvkem je okenní výklenek ve východní části severní stěny. Vzhledem k rozsáhlosti prací bývá první etapa přestavby zařazována do období renesance, konkrétně spadá do období, kdy jsou Žleby ve vlastnictví rodu Bohdaneckých z Hodkova,¹⁷¹ o kterých se dá předpokládat, že patřili k zámožnějším vlastníkům, neboť za jejich doby je prameny doložen nákup nových usedlostí a stejně tak i stavební činnost spojená s vybudováním kostela Narození Panny Marie ve městě Žleby a odlitím nových zvonů.¹⁷²

Druhá etapa renesanční přestavby zámku se týká především výstavby dvorních arkád, které jsou úzké a nepravidelné ve své návaznosti, postavené zřejmě namísto pavlačí. V přízemí jsou pilířové a v patře sloupové. Nejlépe jsou z přestavby zachovány klenby, jež je možno částečně vidět v přízemí u východního a zčásti i západního křídla zámku.¹⁷³ Ke změnám ovšem došlo i v architektonických prvcích, především byly vsazeny nové portály vstupů a oken. Vzhledem k vyspělosti kamenných prvků lze usuzovat, že tuto etapu je možno datovat do období pozdní renesance, tedy konec 16. a počátek 17. století.¹⁷⁴ Podporuje to i fakt výrazného zvýšení kupní ceny zámku, která je patrná mezi léty 1575-1615, kdy se panství ujímá Heřman Černín z Chudenic.¹⁷⁵ On i pozdější majitelé drželi Žleby velmi krátce na to, aby zde mohly být provedeny větší stavební úpravy. Nelze však vyloučit, že právě

¹⁷⁰ SHP: Žleby - státní zámek, s. 117. Viz též KROUPA, P. *Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech*. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996, s. 349. ISBN 80-199034-5-5.

¹⁷¹ KROUPA, P. *Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech*. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996, s. 349-350. ISBN 80-199034-5-5. Autor ještě uvádí možnost, že jisté části, výjimkou je nové severní křídlo, mohou být dílem pozdně gotické úpravy.

¹⁷² Viz předchozí první kapitola s. 7-8.

¹⁷³ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 3.

¹⁷⁴ KROUPA, P. *Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech*. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996, s. 350. ISBN 80-199034-5-5. Někteří autoři kladou přestavbu nejpozději do první třetiny 17. století. Viz ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 3.

¹⁷⁵ Viz předchozí první kapitola s. 8.

jeden z nich nechal postavit zámecké arkády,¹⁷⁶ jež tvoří i dnes jednu z charakteristických prostor zámku. Podle nejnovější studie Pavla Kroupy jsou arkády dílem již barokních úprav. Jejich výstavbu klade do první poloviny 17. století.¹⁷⁷

4.3. Barokní přestavba

Barokní sloh vnesl do Žleb další úpravy, jež se týkaly především hlavního průčelí, kde byly vystavěny dva postranní risality spolu se středním, který tvoří dnešní hlavní zámecký vstup pro návštěvníky. V této době dochází k úpravě nejbližšího přístupu z města k zámku, ze strany severní, kde byl vytvořen náznak tzv. cour d'honneur, tedy čestného dvora, jež bývá typickou součástí našich barokních zámků. Ve Žlebích byl spojen se stoupající cestou s náměstím města, kde procházela silnice a zároveň měl být spojen se dvěma nízkými budovami, s kanceláři a stájemi, z nichž byla uskutečněna jen ta západní.¹⁷⁸ K zámku přibýly rovněž konírny a byty určené zámeckému služebnictvu, jež mají pocházet z dvacátých let 18. století.¹⁷⁹

Co se týče vnitřních prostor zámku je částečně dochována štuková výzdoba stropu v prvním patře jižního křídla. Část úprav se realizovala za doby majitelů Kaiserštejnů, jež byli na Žlebech přítomni v druhé polovině 17. století až do roku 1723. Druhá část za období Auerspergů, kteří se roku 1746 přiznaly prostřednictvím Jana Adama, jenž si vzal dceru po předchozím majiteli, tedy po Františku Josefu ze Schönfeldu.¹⁸⁰

K této stavební fázi existuje např. stará rytina od neznámého autora zobrazující zámek spolu s nově vystavěnou budovou na západní straně, jež je uložena v zámeckých sbírkách.¹⁸¹ Dále se nám zachoval pohled na zámek ze severovýchodu z doby po roce 1822,¹⁸² a také veduta nesoucí název „*Ansicht des Schlosses Schleb in Böhmen*“. Vydána byla v albu

¹⁷⁶ SHP: Žleby - státní zámek, s. 120.

¹⁷⁷ KROUPA, P. Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996, s. 351. ISBN 80-199034-5-5. Své tvrzení odůvodňuje tím, že antické patky a hlavice a tvar stlačeného oblouku arkád v prvním patře severního křídla „*nesou rysy spíše raného baroka, než tvarově a proporčně vyvážené renesance.*“

¹⁷⁸ BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 423. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 121.

¹⁷⁹ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 3-4. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 121.

¹⁸⁰ SHP: Žleby - státní zámek, s. 120-121.

¹⁸¹ Užita v průvodci DARRAS, V. *Hrad Žleby a okolí: Praktický průvodce turistů*. Žleby, 1934, s. 7. Zde popisek uvádí, že se jedná o podobu ze 17.- 18.st. od doby Trčků do doby Auerspergů. Dále ji nalezneme ve fotogalerii exteriérů na oficiálních stránkách zámku Žleby: Barokní podoba [online]. [cit. 21. 1. 2011] <<http://http://orion.gc-system.cz/zamek-zleby.cz/fotogalerie/exteriery/>>

¹⁸² KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 78. ISBN 80-7304-003-4. Dále viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr.

pravděpodobně nesoucí název *Malerische Darstellungen aller vorzüglicher Schlösser and Ruinen der österreichischen Monarchie* ve Vídni.¹⁸³

Existují rovněž plány, ne však již originály ale pouze reprodukce, jež podle Alžběty Birnbaumové¹⁸⁴ zachycují návrh barokní úpravy a půdorysu z první čtvrtiny 18. století. Autoři stavebně historického průzkumu usuzují, že návrh průčelí mohl vzniknout později, jelikož je zde k vidění řada znaků typických pro pozdně barokní období.¹⁸⁵

4.4. Přeměna v romantické novogotické sídlo

Tvůrcem dnešní romantické podoby zámku, který svým vzhledem připomíná dávné časy středověku, byl Vincenc Karel Auersperg, jeho matka Gabriela z Lobkovic a manželka Vilemína Colloredo-Mansfeld. Věnovali spoustu svého času zvelebení zámku, který se již při prvním pohledu vyznačuje užitím gotického slohu, ovšem v nové, tehdy moderní podobě.

Spolu s novými myšlenkovými proudy a demokratickými idejemi, jimiž bylo prostoupeno celé 19. století, se objevily i romantické představy, které do značné míry idealizovaly historii, zvláště pak středověk. Projevovaly se jak v literatuře, výtvarném umění, ale také v architektuře v nápodobě anglických vzorů. V zálibě šlechty, která tyto vzory napodobovala, můžeme spatřovat snahu aristokracie, přežívající společenské třídy, k níž Auerspergové náleželi, která usiluje alespoň o romantický návrat své společenské slávy.¹⁸⁶

Vincenc Karel Auersperg, za nějž v době nezletilosti spravovala majetek jeho matka Gabriela z Lobkovic, vyrůstal v budoucího stavebníka romantického zámku, obklopujícího se atmosférou nostalgického obdivu k rytířství i historii samé. Stal se z něj charakteristický představitel jednoho z oněch nových společenských, uměleckých a myšlenkových proudů-romantismu, jehož rozšíření pomohla i výjimečná povaha tohoto století se střídajícími se společenskými řády - feudálním a kapitalistickým - a s nimi spjatými vrstvami společnosti - feudální rodové aristokracie a buržoazie.¹⁸⁷ Čeněk, neboť i v takové podobě nalzáme v pramenech jeho jméno,¹⁸⁸ byl tělem i duší romantikem, který veršem, prózou i malbou

¹⁸³ Jako rytec je zde uváděn J. Schönberg. Tisk provedl Adolf Friedrich Kunike. Album bylo vydáno do roku 1838, pravděpodobně roku 1833. Informace poskytnuté pracovníkem NPÚ, archivářem Tomášem Snopkem z oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek, kde se rovněž veduta nachází pod inv. č. PPOP-996-5-935/68. Dnes veduta zdobí stěnu zámecké knihovny.

¹⁸⁴ BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 422-23.

¹⁸⁵ SHP: Žleby - státní zámek, s. 121.

¹⁸⁶ LETOŠNÍKOVÁ, L. *Státní zámek Žleby: Průvodce*. Praha, 1977. Nestr.

¹⁸⁷ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr.

¹⁸⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 148, Stavební rozpočty z let 1860-1869.

vyznával víru ve fantastický svět rytířské cti, věrnosti a slávy a své představy zrealizoval v přestavbě svého sídla, jež proměnil v romantický skvost. Snad až příliš se oddával své fantazii, kterou podporovaly příběhy ze středověkých dob, když se v zámeckých prostorách procházel s železným obojkem s kordem přepásaným u boku, a vydával svá pošetilá provolání k obyvatelstvu a psal listy ze svého „starého hradu Žleb“.¹⁸⁹ V této podobě se ve věku 48 let dokonce nechal vymalovat Johannem Neugebauerem.¹⁹⁰

Gabriela Lobkovicová i její snacha kněžna Vilemína se staly spolutvůrkyněmi stavební podoby zámku, což dokládají jejich skicáře, kde jsou zakresleny architektonické detaily toho, co bylo při stavebních pracích provedeno ale i případné jiné návrhy podoby zámku, jež se neuskutečnily.¹⁹¹ Inspiraci nacházela kněžna Vilemína v knihách Waltera Scotta, jež se běžně v této době vyskytovaly v českých zámeckých knihovnách. Do svého náčrtníku kreslila bizarní architektonické motivy bran s věžičkami převzatými právě z tohoto zdroje.¹⁹²

Přestavba dodala zámku vzhled opevněného sídla, jež bylo stejně jako ve středověkých dobách chráněno hradbami, parkány, příkopy, baštami spolu s věžemi a branami.¹⁹³ Po celou dobu přestavby byly vedeny stavební účty, které nás informují o jednotlivých stavebních pracích a financích, jež se na ně využily.¹⁹⁴

4.4.1. Stavitelé a sochaři na Žlebech

Při romantické přestavbě zámku Žleby sehráli významnou úlohu jednotliví stavitelé a sochaři. V souvislosti s přestavbou zámku bývá nejčastěji uváděno jméno Františka Schmoranze (1814-1902), rodáka z Bělé u Rychnova, jehož učitelem byl další ze žlebských stavitelů - Benedikt Škvor (1805-1865). Ze zednického tovaryše se vypracoval v políra a společně působili např. při stavbě trestnice v Kutné Hoře. Tamější prostředí na něj mělo svůj

¹⁸⁹ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 3.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 11. Dále KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 77. ISBN 80-7304-003-4.; POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

¹⁹¹ SHP: Žleby - státní zámek, s. 122. Viz např. Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Tento skicář patřil kněžně Vilemině Colloredo Mansfeld. Další návrh se nachází v náčrtníku Gabriely z Lobkovic; Tamtéž, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie mi byly poskytnuty NPÚ ve formě CD.

¹⁹² POSPÍŠILOVÁ, M. *Podněty, zdroje a motivy inspirace pro uplatnění historismu v českých zemích s uvedením příkladů*. In MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice. Zámek Sychrov*, 1997, s. 57. ISBN 80-238-226H-0.

¹⁹³ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 78. ISBN 80-7304-003-4.

¹⁹⁴ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 147, Stavební rozpočty z let 1826-1859. ; Tamtéž, kart. 148, Stavební rozpočty z let 1860-1869.

vliv a především se zde seznámil se středověkým stavebním uměním. Nejen jemu se však učil, neboť se dále věnoval studiu dějepisu, mytologie, matematiky i archeologie. Své znalosti pak dále rozšiřoval na vídeňské akademii. Zde působil pod vedením stavitele Jakuba Hainze.

Po svém návratu do Čech roku 1837 se Schmoranz usazuje ve Slatiňanech, kde měl svou vlastní huť. Roku 1844 byl jmenován městským stavitelem v Chrudimi,¹⁹⁵ kde se poté podílel na rekonstrukci arciděkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie a dalších městských kostelů (sv. Kateřiny, sv. Michala). V samotném kraji chrudimském působil jako konservátor a jeho práce najdeme po celých východních Čechách. Patří k nim rekonstrukce biskupského chrámu sv. Ducha v Hradci Králové, děkanského kostela sv. Jakuba Většího v Poličce a mnoho dalších. Jeho činnost se však neomezovala pouze na kostely, ale stavěl i světské stavby jako rodinné domy, továrny a školy a pomáhal při přestavbách zámků.¹⁹⁶

Schmoranzovi byl po dlouhá léta připisován hlavní podíl na romantické přestavbě, avšak v dochovaných spisech nacházíme především jména knížecího architekta Benedikta Škvora, stavitele Michala Šela a inženýra Josefa Kristena. Podíl jeho práce nelze zcela jednoznačně hodnotit. Nacházíme názory, že po smrti Benedikta Škvora se sám Schmoranz ujal vedení stavby. Stejný zdroj jej dále uvádí jako předpokládaného autora štítového pole jižního průčelí a jako stavitele zámecké kaple.¹⁹⁷ Můžeme se dokonce setkat s názorem, že přestavby se zúčastnil spíše jako poradce, než-li samotný projektant.¹⁹⁸

Z rodiny Schmoranzů je znám i jeho syn Josef, neboť na zámku působil jako správce uměleckých sbírek, o nichž sám napsal příručku, která je tak cenným materiálem pro studium tehdejších interiérů.¹⁹⁹ Kromě toho byl také malířem a napsal spis „Nauka o tvarech uměleckých“, který sloužil jako příručka pro umělecké školy.²⁰⁰

O ostatních stavitelích nalézáme jen velmi málo informací. Práce knížecího architekta Benedikta Škvora, odchovance pražské techniky, který se uvádí spolu se Schmoranzem, mezi hlavní tvůrce romantické podoby, je patrná spíše na slohových znacích než v archivních dokumentech.²⁰¹ Soudí se, že rozkresloval návrhy kněžny Gabriely²⁰² a Vilemíny, a tak

¹⁹⁵ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 38-39.

¹⁹⁶ OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XXIII*. Praha, 1905, s. 14. Podrobně jeho díla viz VLČEK, P. (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004. s. 586-587.

¹⁹⁷ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 4.

¹⁹⁸ SHP: Žleby - státní zámek, s. 123.

¹⁹⁹ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921.

²⁰⁰ TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Praha, 2000, s. 429. Podrobně o Františku st. a Josefu Schmoranzů a dalších členech rodu viz ŠULC, I. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan*. Slatiňany, 2002. ISBN 80-902257-7-2.

²⁰¹ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 4.

²⁰² SHP: Žleby - státní zámek, s. 123.

nemohl příliš uplatnit svou vlastní invenci. Důkaz nám o tom podávají skicáře obou kněžen.²⁰³

Michal Šel (†1872)²⁰⁴ působil na zámku jako stavební dozor při stavbě Velké věže.²⁰⁵ Jiný zdroj uvádí, že vedl práce na stavbě během romantických úprav.²⁰⁶ V archivních materiálech je uváděn jako žlebský stavitel, který svou práci často vykonával pod vedením knížecího inženýra Josefa Kristena, od něhož jsou zachovány četné návrhy hospodářských budov,²⁰⁷ na kterých se oba podíleli. Jejich práce je doložena v mnoha oblastech žlebského panství, jakými byly např. Tupadla,²⁰⁸ Koudelov,²⁰⁹ Bračice,²¹⁰ Přibislavice²¹¹ aj.²¹²

Dalším z rodiny byl Emil Šel (†1917), který rovněž působil jako stavitel na žlebském panství. Mezi jeho práce patří návrh a stavba novogotické radnice ve Žlebech z roku 1881, a rovněž kamenného mostu, vystavěného mezi léty 1884-1885.²¹³ Jeho práce je však doložena také na hospodářských stavbách²¹⁴ i zámku.²¹⁵ V archivních dokumentech je zachována i jeho vizitka, kde se píše: „*Emil Šel*“ pod jménem „*stavitel*“ a v pravém dolním rohu „*Žleby*.“²¹⁶

Posledním známým členem rodiny, který rovněž působil v kraji Čáslavském, byl Karel Šel, mezi jehož práce patří výstavba romantického zámku Filipov postaveného v letech 1863-1865, za dob rodu Eisensteinů.²¹⁷ Svým vzhledem se zámek hlásí k odkazu anglické gotiky a vlastnil jej arcivévoda Ferdinand Maxmilián Habsburský, bratr císaře Františka Josefa I.²¹⁸

Nedílnou součástí romantické novogotické přestavby zámku Žleby se stala i její sochařská díla, která pochází od slavných bratří Maxů.

Emanuel Max (1810-1890),²¹⁹ syn řezbáře, přichází roku 1826 do Prahy, aby studoval akademii výtvarných umění, později v letech 1833-1837 ve Vídni, kde zároveň pracoval,

²⁰³ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 20. Zámecký depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. 8284 a skicář č. 33, inv. č. 8288. Poskytnuty NPÚ ve formě CD.

²⁰⁴ V některých archivních materiálech psán také jako Schell. Např. viz: SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign.Oeconomicum VII, kart. 92, poř.č. 60.

²⁰⁵ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 4.

²⁰⁶ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 81. ISBN 80-7304-003-4.

²⁰⁷ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, Oeconomicum VII, kart. 92, poř.č. 55, 68, 80. aj.

²⁰⁸ Tamtéž, poř.č. 49.

²⁰⁹ Tamtéž, poř.č. 36.

²¹⁰ Tamtéž, poř.č. 57.

²¹¹ Tamtéž, poř.č. 47.

²¹² Tamtéž, poř.č. 48, 51, 56.

²¹³ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 20.

²¹⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř.č. 60, 70, 94, 99.

²¹⁵ Tamtéž, poř.č. 103.

²¹⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign.Oeconomicum I, kart. 68, poř. č. 174.

²¹⁷ MALÁ, D. – ZENGER, M. – LIFKA, B. a kolektiv. *Žleby: Státní zámek a okolí*. Praha, 1955, s. 26.

²¹⁸ POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

²¹⁹ Pouze OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XVI*. Praha, 1999, s. 1017. uvádí rok narození 1807.

a rovněž deset let v Římě.²²⁰ K jeho nejznámějším dílům patří pomník maršála Radeckého, stávajícího na Malostranském náměstí, na kterém se podílel společně se svým mladším bratrem Josefem (1804-1855), dále pak postavy z českých legend (Přemysl Oráč, Břetislav), světci (sv. František, sv. Krištof, Pieta), ale i šlechtici (kníže Schwarzenberg, Fürstenberg), hřbitovní náhrobky,²²¹ aj. Svůj život, ve kterém získal mnohá ocenění za svou práci a dokonce povýšení do stavu šlechtického, shrnul ve svých Pamětech.²²²

Josef Max, starší z bratrů, své umělecké vzdělání rovněž získal na pražské akademii. Mezi jeho díla patří drobnější práce jako např. Karel IV. jako zakladatel Karlových Varů, již zmíněný pomník Radeckého, sochy pětadvaceti postav představujících české kraje na pomníku Františka I. na Františkově nábřeží v Praze, ztvárnění českých panovníků na přestavbě Staroměstské radnice a rovněž sochy světců pro Karlův most (sv. Josef, sv. Jan Křtitel, sousoší sv. Norberta).²²³

4.4.2. Přestavba zámku v letech 1849-1868

S romantickou přestavbou se započalo po revolučních událostech roku 1848. Ještě téhož roku totiž musel Vincenc uprchnout ze svého dalšího sídla - Slatiňan, neboť zde byl veden útok ozbrojenými lidovými gardami. Přesunul se tedy na Žleby, kde mu rovněž hrozilo nebezpečí, neboť i zde se již místní obyvatelé chystali k obraně zámku. Nakonec odcestoval do Tyrol a po svém návratu začal s velkolepou přestavbou.²²⁴ Je možné, že tyto události podnítily uspíšení prací.

Stavební ruch na zámku spolu s prvními pracemi začaly rokem 1849 úpravou cest a koupí pěti domů s mlýnem v samé blízkosti zámku, na jejichž místě pak mohl být zřízen nový anglický park.²²⁵

V roce 1854 byl knížecím architektem Benediktem Škvorem předložen plán na výstavbu nové kaple. Stavbu vedl v letech 1854-1859 Michal Šel,²²⁶ přestože píše-li se o kapli, je vždy zmiňován pouze František Schmoranz.²²⁷

²²⁰ TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. díl I. Praha, 2000, s. 116-117.

²²¹ BARTUŠEK, A. – KRČÁLOVÁ, J. – MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, A. *Umělecké památky Čech*. Praha, 1957, s. 695, 765, 775.

²²² OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XVI*. Praha, 1999, s. 1017-1018.

²²³ Tamtéž. Viz též TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. díl I, Praha, 2000, s. 118. Nejpodrobněji o jeho dílu viz HNOJIL, A. *Josef Max: Sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80902568-1-1.

²²⁴ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 4.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř.č. 11. Viz též SHP: Žleby - státní zámek, s. 13.

Přibližně v roce 1860 byla vyhotovena nová kašna, jež se stala součástí zámeckého předzámčí. Na její zhotovení bylo užito tří materiálů - pískovce, mramoru a bronzu.²²⁸ Plastika je dílem Antonína Fernkorna (1813-1878)²²⁹ a představuje postavu lovce - praotce Auerspergů a zubra, jehož nosí rod v erbů.²³⁰ Na pravé a levé straně od kašny stojí dva mramorové sloupy, o nichž se traduje, že byly dovezeny z Pompejí, což však nelze prokázat.²³¹

V roce 1861 bylo uděleno městskou radou ve Žlebech povolení ke stavbě obytné věže na severním nároží, s podmínkou dodržení předložených plánů. Vybudována byla v letech 1861-1862, čímž se získal velký počet nových obytných místností.²³² Tato věž je v průvodcích uváděna pod názvem Hodinová. Roku 1862 došlo rovněž k úpravám předzámčí.²³³ Kromě této přibily ještě věž zvaná Holubová a především tzv. Velká věž, jejíž výstavba se uskutečnila v letech 1865-1868.²³⁴ Za autora návrhu je považován Benedikt Škvor.²³⁵ Polohou je věž situována na jihozápadním nároží a svou výškou, která převyšuje zbytek zámku a je viditelná již z dálky, tvoří výraznou dominantu okolí. Jednotlivá patra jsou pospojována točitými schodišti, vedoucími na ochoz a do prostoru krovů.²³⁶ Dnes tvoří součást druhého zámeckého okruhu a umožňuje tak návštěvníkům výhled do okolní krajiny.

²²⁷ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 34. Viz též ŠULC, I. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan.* Slatiňany, 2002, s. 6. ISBN 80-902257-7-2.; DARRAS, V. *Hrad Žleby a okolí: Praktický průvodce turistů.* Žleby, 1934, s. 22. Výstavba je zde kladena do let 1853-1858. Tuto informaci patrně následně převzali další průvodci, kteří zde již byli citováni.

²²⁸ V letech 2006-2007 byla kašna zrestaurována Janem Mjartanem a akademickým sochařem Josefem Pospíšelem, který byl zároveň objednatelem oprav. Podrobně o opravách viz NPÚ Praha, Zdeněk, J. Stavebně technický posudek. Kašna na nádvoří zámku ve Žlebech, Čáslav, 2005. proz.inv.č. 779. Dále též NPÚ Praha, Mjartan, J. Restaurátorská zpráva: Žleby, státní zámek č. p. 1, Restaurování kašny umístěné v předzámčí před Hodinovou věží. Kutná Hora, 2006-2007.

²²⁹ Blíže informace o něm viz HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 14.

²³⁰ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 1, 40. Za zajímavost jistě stojí připomínka, že v knize OTTO, J. *Ottův sl.naučný*, díl II. Praha, 1889, s. 886. je uvedeno, že tento motiv představuje rodovou pověst Pernštejnů-tedy uhlíře Věnavu se zubrem. Oba rody mají totiž zubra ve svém erbů.

²³¹ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě.* Praha, 1921, s. 7.

²³² Podrobně viz SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, Oeconomicum VII, poř.č. 31, 36.

²³³ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí.* Praha, 1960, s. 4. Viz též POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí.* Praha, 1987.

²³⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 37, 55. Také viz SHP: Žleby - státní zámek, s. 15.

²³⁵ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí.* Praha, 1960, s. 4. Viz také NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 30. ; STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámekem.* Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7. Někteří průvodci k zámekům, viz předchozí pozn., kladou počátek výstavby do r. 1864. Může to být způsobeno tím, že v roce 1864 bylo o povolení k výstavbě zažádáno k městské radě Žleb.

²³⁶ STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámekem.* Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

Na posledních dvou jmenovaných věžích je patrná přímá či zprostředkovaná francouzská inspirace válcovitými věžemi, jež byly typickými fortifikačními články středověkého opevnění a z toho důvodu byly zřejmě považovány v této době za nejvhodnější pro rohové věže novodobého pevnostního systému na Žlebech. Velká věž je velice podobná té, která se nachází na zámku Pierrefonds, jenž byl v letech 1863-1870 restaurován proslulým Emanuelem Violetem Le Ducem, francouzským teoretikem a historikem umění, který se podílel také na restaurování zámku ve Windsoru a chrámech Notre Dam a Saint Chapelle.²³⁷

Pro podobu dnešní vstupní brány, umístěné ve středním rizalitu, byla užita anglická předloha z jedné z Nashových knih: „*The Mansions of England in the Olden Time*,“ kde je zobrazen zámek Montecute v Somersetshire.²³⁸ Anglická předloha nebyla zcela okopírována a tak při porovnávání detailů uvidíme, že nejsou zcela totožné. Jedním z nich jsou gotizující fiály, namísto anglických sošek.

Tyto knihy, jež vycházely v Londýně v letech 1839-49²³⁹ hrály při tvorbě romantického sídla takřka klíčovou roli, neboť právě podle nich pak kněžna Vilemína malovala série svých akvarelů,²⁴⁰ které představují cenný pramenný materiál při utváření představ o interiérech zámku i romantické architektuře.

Nad hlavním vstupním portálem na první pohled upoutá pískovcový reliéf zubra²⁴¹ od sochaře Maxe²⁴² z roku 1850, který stejně jako kašna na nádvoří upomíná na rodovou legendu o prapředku rodu, který jej přemohl.²⁴³

²³⁷ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981. s. 25.

²³⁸ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911. s. 95. Jedná se o druhé vydání s předmlouvou L. Mac Leana. Tato informace užita; LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k instalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 132. Viz též POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*, Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

²³⁹ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911.

²⁴⁰ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k instalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 132.

²⁴¹ Roku 2007 došlo k odlomení části rohu a reakcí pak byla následná restaurátorská úprava uskutečněná o rok později na jaře. Podrobněji viz NPÚ, Pospíšil, J. – Mjartan, J. Restaurátorská zpráva: Státní zámek Žleby, skulptura zubra nad hlavním portálem. Praha, 2008.

²⁴² SHP: Žleby - státní zámek, s. 41. Viz také BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 427.; MALÁ, D. – ZENGER, M. – LIFKA, B. a kolektiv. *Žleby: Státní zámek a okolí*. Praha, 1955, s. 3.; ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 8. KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 78. ISBN 80-7304-003-4. uvádějí jako autora Josefa Maxe. Jiní průvodci uvádějí jako autora jeho mladšího bratra Emanuela, který se podílel i na jiných sochařských dílech na Žlebech. Viz LETOŠNÍKOVÁ, L. *Státní zámek Žleby: Průvodce*, Praha, 1977. POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr. Těž STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7. Dochází zde tedy k problému určení autorství nebo se nabízí otázka pomýlení při psaní.

K dalším sochařským výtvorům zámku patří dvě sošky od Emanuele Maxe představující postavy císaře Lothara a jednoho z prvních Auerspergů - Eranda de Owersperch.²⁴⁴ Spatřit je lze při pohledu na jižní průčelí zámku, uprostřed mezi nově postavenými věžemi Velkou a Holubovou a spolu s vysokým oknem, napodobujícím složitou gotickou kružbu, nad níž je znázorněna malá postava anděla, tvoří jeden celek. Na jižní straně zámeckého nádvoří je k vidění též Maxova práce, kterou představuje busta Vincence Karla Auersperga, datovaná rokem 1872.²⁴⁵

Arkádový dvůr působí po dokončení romantických úprav dojem středověkého prostoru, jež se mohl inspirovat v prostředí klášterních zahrad. Původní hlavice sloupů se svými terakotovými bájnými zvířaty (čtyřmi na každé), nám připomenou obrazy středověkých bestiářů.²⁴⁶

Nad hlavicemi sloupů byly vymalovány rodové znaky manželek Auerspergů. Dle gotizujícího stylu byla provedena i úprava balustrád. Důležitou změnou bylo prosklení části arkád nacházejících se v jižní části vnitřního nádvoří, které tak poskytlo prostor pro vytvoření dnešní rytířské síně.²⁴⁷

4.4.3. Zámecké divadlo

Zcela zvláštním prostorem, který musel vzniknout ještě za doby romantických úprav, je malé zámecké divadlo nacházející se v patře hospodářské budovy, která vznikla již za doby barokních úprav zámku v éře Jana Adama z Auerspergu. Nacházela se zde v přízemí konírna a obytné místností. V pramenech nacházíme jen málo informací, které lze s divadlem spojit. Během roku 1863 zde došlo k sloučení dvou pokojů v jeden,²⁴⁸ a s největší pravděpodobností se jedná právě o prostor dnešního divadla. Dalším údajem, který můžeme nalézt, je rok 1895, kdy byla bez většího určení či popsání upravována tzv. divadelní chodba.²⁴⁹ V odborné

²⁴³ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981. s. 1, 40. Údaj o letopočtu viz také ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleb: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 8. ; SHP: *Žleby - státní zámek*, s. 41.

²⁴⁴ SHP: *Žleby - státní zámek*, s. 47. Viz také HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 14. Více viz ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 6.

²⁴⁵ SHP: *Žleby - státní zámek*, s. 52. Viz také NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 2. Tuto bustu, ovšem v provedení z bílého mramoru, najdeme také v Modrém pokoji.

²⁴⁶ KROUPA, P. *Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech*. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996, s. 351. ISBN 80-199034-5-5.

²⁴⁷ STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

²⁴⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 103.

²⁴⁹ Tamtéž, Oeconomicum I, kart. 68, poř. č. 174.

literatuře je vznik divadla kladen do roku 1865.²⁵⁰ Tato informace patrně vychází z mylných starších údajů o datu stavby celého hospodářského křídla.

Stavba divadla si vyžádala značné úpravy starších prostor. K jeho zbudování byly užity dvě starší místnosti, spojené vybouráním příčky, spolu s částí chodby, která probíhala patrem po celé délce traktu. Chodba byla v místech nově vzniklého sálu přeložena do přistavěné prostory, vysazené mimo dosavadní budovu na krakorce. Strop místnosti byl zvednut do prostoru krovů, takže horní části bočních stěn divadla jsou zkosené.²⁵¹

V divadle bylo vybudováno jednoduché jeviště s trémovou konstrukcí pro uchycení dekorací, jevištní malovaný portál a hlediště s dřevěnými lavicemi pro cca dvacet osob mající za sebou balkon. Zachovány jsou dokonce kulisy, které jsou připisovány malíři Aloisi Vranému, a také soubor kostýmů a rekvizit. Předpokládá se, že členové rodiny se sami také příležitostně věnovali herectví.²⁵²

Doklad o životnosti zámeckého divadla nám poskytuje zachovaný program divadelního večera, který se odehrál 25. listopadu od půl osmé večer roku 1871. Odehrály se zde dokonce tři představení, z nichž první z nich - fraška, jejíž název lze volně přeložit jako Volba starosty v Zapadákově (v originálu „*Die Bürgermeisterwahl in Krähwinkel*“) od Lefranca. Překlad dalších dvou - jednoho sólového pěveckého výstupu dr. Procksche od Levassora, který se objevuje jako herec v obou inscenacích, a frašky se zpěvem od A. Bittnera, je nejednoznačný („*Leiden eines Chorißten*“, „*Domestikenstreiche*“). Těchto představení se nezúčastnili šlechtici, jak tomu bylo v případě inscenací v paláci Auerspergů ve Vídni.²⁵³

4.4.4. Závěrečná fáze přestavby

Roku 1867 umírá Vincenc Karel a správy zámku se ujímá jeho manželka Vilemína, za jejíhož působení byl v letech 1876-1877 zbudován nový jez na řece Doubravce, opravován most a úpravy se dotkly také zámeckého parku.²⁵⁴

²⁵⁰ BARTUŠEK, A. *Zámecká a školní divadla v českých zemích: Materiály k vývoji divadelního prostoru a výrazových prostředků*. České Budějovice, 2010, s. 263-264. ISBN 978-80-904545-0-7.

²⁵¹ Odborně zpracovaný článek BLÁHA, J. PURKERT, J. *Zámecké divadlo Žleby*. Databáze divadel. Dostupný v elektronické podobě na adrese: URL: <<http://www.theatre-architecture.eu/cs/db/>>[citováno 27. 2. 2010]

²⁵² STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

²⁵³ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70.1. XIX. stol.

²⁵⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 91. Nová registratura.

O deset let později se panství ujímá mladý František Josef, který jej už o rok později sdílí se svou ženou Vilemínou z rodu Kinských. Za jejich držení se pokračuje ve stavebních úpravách.²⁵⁵

V létě roku 1878 požádala správa velkostatku Žleby obecní úřad o povolení výstavby nové kamenné brány. Stavba byla provedena dle návrhu Josefa Kristena a zrealizována Emilem Šelem. V témže roce dochází k dalším okolním změnám a přímo zámku se týká rekonstrukce zámecké terasy a opravy blíže neurčených pokojů.²⁵⁶ Dosavadní vstup do zámku byl nahrazen výstavbou nové cesty, jež byla ozdobena různými dekorativními prvky, zřízena nová uliční brána a v zahrádce upraveno druhé předdvoří.²⁵⁷

V letech 1883-1895 docházelo k drobnými úpravám. Patřila mezi ně výměna oken hlavního schodiště, úprava nádvoří, zřízení dřevníku.²⁵⁸ Roku 1892 došlo k poboření a následné opravě části galerie při Velké věži, povolené tehdejší starostou města Žleb Havlíčkem.²⁵⁹

Ve vsi Markovice, na místě původního kostela sv. Anny z roku 1692,²⁶⁰ byla v letech 1909-1913 provedena stavba nové knížecí hrobky dle návrhu architekta Huberta Walchera von Moltheim. Vedením stavby byl pověřen Emil Šel a kamenickou práci provedl mistr Podpěra. Finanční náklad činil více než čtvrt milionu korun.²⁶¹ K zániku hrobky došlo roku 1986, neboť musela ustoupit stavbě kamenolomu. V důsledku toho byly ostatky knížat exhumovány, přeneseny do nových rakví a následně převezeny do hřbitovní kaple sv. Marka, nacházející se na druhé straně lomu.²⁶²

Předtím byli členové rodu Auerspergů pohřbíváni v hrobce při farním kostele Panny Marie ve Žlebech, pocházející z roku 1822. Zde byl pohřben i Vincenc Karel.²⁶³

Nedlouho před první světovou válkou je tedy vystavěním hrobky stavební činnost na žlebském zámku skončena.

²⁵⁵ SÚA, hl. kniha DZV lit. S, V fol. 41 n, převzato z SHP: Žleby - státní zámek, s. 15-16.

²⁵⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 103.

²⁵⁷ SHP: Žleby - státní zámek, s. 16.

²⁵⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 110.

²⁵⁹ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum I, kart. 68, poř. č. 174.

²⁶⁰ MALÁ, D. – ZENGER, M. – LIFKA, B. a kolektiv. *Žleby: Státní zámek a okolí*. Praha, 1955, s. 6.

²⁶¹ SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 94.

²⁶² NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 43. ISBN 80-902359-0-5.

²⁶³ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 43. ISBN 80-7304-003-4.

5. Zámecké interiéry

Zámecké interiéry tak jak se dochovaly téměř v neporušeném stavu dodnes, mají původ v renesanční přestavbě z druhé poloviny 16. století. Tehdy vznikla řada místností za sebou po všech stranách lichoběžníkového nádvoří a vestavěno bylo i dvouramenné hlavní schodiště, po kterém dodnes chodí návštěvníci zámku.

Od renesance se uspořádání interiérů téměř nezměnilo, byly pouze upravovány povrchově podle nových módních stylů. V době barokní byly v prvních dvou desetiletích 18. století opatřeny bohatou štukovou výzdobou, o čemž svědčí zachované štukatury v části bývalé kaple, tedy dnešní předsíň k dóžecímu salonu.²⁶⁴

Postupně místnosti prošly i obdobím, kdy módu udávalo rokoko, které posléze vystřídal romantický historismus. V nadcházející části, věnované především těm reprezentačním prostorám, jejichž stav zachytily na svých akvarelech kněžny Gabriela a Vilemína z Auerspergu, se pokusím tyto úpravy přiblížit.

5.1. Rokoková úprava místností

Za časů majitele Jana Adama Auersperga, přibližně v šedesátých letech 18. století, byly interiéry upraveny rokokově. V místnostech soukromých vystřídal tento styl později velmi populární *biedermeier*.

Podoba některých zámeckých místností v době rokokového zařízení je zachována na výkresech kněžny Gabriely Auerspergové. Právě díky jejímu akvarelu známe rokokovou podobu velkého dóžecího salónu,²⁶⁵ z něhož se později stal modrý salon.²⁶⁶ Z jejího popisu: „*Kobalt und Resid. Zimmer in September 1813*“ (v překladu modrý a rezidenční pokoj), vyplývá, že modrá barva zde převládala již před romantickými úpravami.²⁶⁷ Na stejný akvarel kněžna Vilemína připsala: „*Grosser salon mit Tapeten die jetzt im Dozenzimmer sind*“²⁶⁸

²⁶⁴ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr.

²⁶⁵ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD. Pohledy do rokokových interiérů byly uveřejněny v pracích: LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 138, 141. Dále LETOŠNÍKOVÁ, L. *Státní zámek Žleby: Průvodce*. Praha, 1977. Dále pak: POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

²⁶⁶ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 139.

²⁶⁷ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text*, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981. s. 49-50.

²⁶⁸ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

(tedy velký salon s tapetami, které jsou v nynější době v dóžecím pokoji).²⁶⁹ Tyto tapety zobrazující výjevy ze slavnosti v Benátkách, tzv. zásnuby dóžete s mořem, tvořily hlavní nástěnnou výzdobu místnosti.²⁷⁰ Strop byl klasicky bíle štukován, nábytek až na výjimky představovaly biedermeierovský stolek a kulečník a mezi okny poutalo pozornost velké zrcadlo. V tomto stavu měl Modrý salon zůstat až do poloviny čtyřicátých let 19. století.²⁷¹

Akvarely kněžny Gabriely nám poskytují informace i o podobě zařízení velké jídelny, což svým přípisem po roce 1890 dokládá kněžna Vilemína: „*Grosses Speisezimmer*“.²⁷² Tuto největší a nejreprezentativnější místnost na zámku, za romantických úprav posléze změněnou v rytířský sál, pokrývaly za dob Jana Adama z Auerspergu bohaté malby s chinoiseriemi, vysoká zrcadla a světlý nábytek ve stylu Ludvíka XVI. Prostředek místnosti zabíral dlouhý jídelní stůl. Ve výklenku u dveří byla umístěna velká rokoková kachlová kamna a jídelnu osvětlovaly tři lustry, pravděpodobně z křišťálu.²⁷³

V době rokoka byl součástí zámeckých interiérů již čínský kabinet, který je zachycen dvěma zcela totožnými akvarely opět z ruky kněžny Gabriely, a až do přelomu 19. a 20. století se nalézal na místě pozdějšího tyrolského pokoje. Jeden z akvarelů je datován: „*beendet am 6 Jänner 1831*“.²⁷⁴ Pokoj působil útulným dojmem, bílé stěny byly kryty do dvou řad členěnými tapetami s rokokovými kartušemi a s chinoiserijními výjevy ve zlatých rámečcích. Plochu mezi zdí a kartušemi vyplňoval rozvěšený čínský porcelán. Nábytek byl převážně rokokový a biedermeierový. Nacházel se zde klavír a modrobílá sedací souprava. Podlahu pokrývaly zelenobílé dlaždičky. Z bílého, štukem rokokově orámovaného stropu visela rokoková lucernová svítlna.

Před polovinou 19. století podlehl Auerspergové, podobně jako ostatní aristokratičtí obyvatelé zámku, rychle se šířícímu vlivu romantismu a počali v jeho duchu upravovat své zámecké interiéry.²⁷⁵

²⁶⁹ Tento tzv. Dóžecí salon je dnes jedinou zámeckou místností, která si uchovala rokokovou podobu. Vznikl teprve v polovině minulého století po zrušení barokní kaple, jež byla nahrazena novou gotizující, uprostřed západního zámeckého křídla. Podrobněji k pokoji viz NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 48-49.

²⁷⁰ Z výjevů na těchto tapetách je patrné, že slavností se zúčastnila také královna Marie Terezie se svým synem Josefem II., kteří jsou spolu s benátským dóžetem vymalováni na čelní straně proto dveřím.

²⁷¹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 49-50.

²⁷² Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

²⁷³ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 42. Také viz: POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr.

²⁷⁴ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

²⁷⁵ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

5.2. Romantická úprava interiérů

Historismus nebyl pouze slohem, který se projevil ve vnější podobě staveb, nýbrž často pozměnil a zasáhl i do podoby zámeckých interiérů. Šlechta v období 19. století navracející se do časů dávno minulých, kdy její sláva a společenské postavení dosahovaly vrcholu, pozměňuje a přetváří své interiéry v duchu anglických předlohových knih, které výrazně přispěly k rozšíření vlivu alžbětinské renesance. Ke známým a užívaným patřily např. Charlese Jamese Richardsona „*Observation on the Architecture of England during the reign of Queen Elizabeth and James I.*“ z roku 1837, Henryho Shawa „*Details of Elizabethan Architecture*“ z roku 1839, a především čtyřsvazková práce Josepha Nashe, jenž byl žákem věhlasného architekta Augusta Welby Pugina, „*The Mansions of England in The Olden Time*“ z let 1839-1841 a 1849. Při přeměnách interiérů se stala nejužívanější knihou, která je součástí sbírek zámeckých knihoven např. na Hluboké, Hrádku u Nechanic a ve Žlebech. Pro úpravu interiérů jako zdroj inspirace užívali Nashovo dílo snad všichni stavebníci v Čechách upravující si před polovinou 19. století svá sídla. Bohatě kolorované litografie zachycují pohledy do exteriérů a zvláště do interiérů šlechtických venkovských sídel alžbětinské a jakobínské Anglie, tedy pozdní renesance až raného baroka, na přelomu 16. a 17. století.²⁷⁶

Poslední jmenovaná publikace, jež je součástí zámecké knihovny, měla zásadní vliv na podobu žlebských interiérů, které se počaly romanticky upravovat ještě před samotnou přestavbou zámku a to již na počátku čtyřicátých let. Uskutečnily se nezávisle na exteriérech, neboť bylo ponecháno barokní jádro stavby s renesanční dispozicí místností.²⁷⁷

Manželka Vincence Karla, kněžna Vilemína z Auerspergu i její tchýně Gabriela Lobkovicová, byly náruživými amatérskými malířkami. Jejich skicáře umožňují sledovat postupnou proměnu zámeckých interiérů. Kromě nich však na zámku vytvářel akvarely také tímto uměním proslulý Rudolf von Alt (1812-1905), kterého si na své sídla zval rovněž hrabě Georg II. Buquoy, kterému vypodobnil interiéry zámku Rožmberk nebo František Arnošt Harrach pro své sídlo v Hrádek u Nechanic aj.²⁷⁸

Vilemína je autorkou akvarelů malovaných do skicáře uloženého na žlebském zámku. Zachytila v nich jednotlivé zámecké interiéry v různých podobách během jejich romantických přeměn. Z anglických předlohových knih si vybírala a obkreslovala návrhy pro jejich úpravy.

²⁷⁶ POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

²⁷⁷ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 18-20.

²⁷⁸ KŘÍŽOVÁ, K. *Šlechtický interiér 19.století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*, Praha, 1993, s. 12-18. ISBN 80-7038-246-5. Také viz: KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 84. ISBN 80-7304-003-4.

Tato dáma, v malbě neobyčejně činná, se učila u vídeňské malířky Amalie von Peter (1817-1853),²⁷⁹ která ve čtyřicátých letech často na Žlebech pobývala. Sama Vilemína vyšívala textilie, které se pak uplatňovaly v zámeckých komnatách jako ubrusy, závěsy nebo tapety. Na Žlebech se rovněž zachovaly její šablony pro vyšívání. Malovala i kopie obrazů slavných malířů na dřevěné holby (v rytířském kabinetě) či ilustrace z knih.²⁸⁰

Brzy po svatbě namalovala Vilemína řadu akvarelů, okopírovaných z Nashova díla, které pak zdobily pokoj prince Františka Josefa z Auerspergu. Tyto obrázky, zasazené do rámečků z lisovaného plechu a malované v měřítku 1:1, jsou dokonalými replikami Nashových předloh. Další její prací, která byla opět inspirována Nachovým dílem, je měděná mísa, na níž kvašem namalovala interiér zámku Kenilworth ve Warwickshiru.²⁸¹

Výtvarně činný však byl i její manžel Vincenc Karel, se kterým společně vymalovali místnost ve druhém poschodí nad rytířským kabinetem výjevy ze staré normandské legendy o Meluzině a statečném rytíři.²⁸² Objevuje se zde i motiv turnajového klání a šašci.²⁸³

Místnosti na Žlebech měly především získat celkový charakter alžbětinských interiérů. Stěny byly pokrývány dřevěným obložením a těžkými koženými tapetami (Červený kabinet, Modrý salon), do místností přibyly krby. Rozměrná arkýřová okna byla vytvořena z drobných skleněných tabulek spojovaných olovem a ozdobena starými zvláště znakovými vitrážemi (např. Rytířská síň). Dřívější křišťálové lustry byly vyměněny za kovová svítidla holandského typu. Výzdobu reprezentačních místností tvořily na stěnách dekorativně rozvěšené zbraně a brnění,²⁸⁴ které se uplatnily především v nově zřízených rytířských sálech, nejhonosnějších zámeckých místnostech, které především měly sloužit rodové reprezentaci. Jako vzor pro jejich zařízení posloužily haly zámeckých anglických sídel, které však plnily funkce, jež jsou na Žlebech i jiných zámcích zastoupeny v několika místnostech, nikoliv pouze v jedné. V Anglii sloužila hala jako místnost vstupní, byla i uvítací síní, reprezentační prostorou, často

²⁷⁹ Amalie von Peter byla malířkou církevních obrazů, podobizen a miniatur. Kromě svého působení na Žlebech, učila v letech 1840 - 1848 malbě děti hraběte Antonína z Valdštejna v Litomyšli, kde se zachovaly její obrazy v zámku, v kostele piaristické koleje i kapličky sv. Trojice. Tyto informace poskytuje: LAŠEK, F. *Litomyšl v dějinách výtvarného umění*. Litomyšl, 1945, s. 70, 74-75, 110.

²⁸⁰ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Také viz KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 77. ISBN 80-7304-003-4.

²⁸¹ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče 3*, 1969, s. 132. Obrázek byl stvořen podle předlohy: NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 43.

²⁸² POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr. Také viz MALÁ, D. – ZENGER, M. – LIFKA, B. a kolek. *Žleby: Státní zámek a okolí*. Praha, s. 4, 1955. Dále: ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 12.

²⁸³ MŽYKOVÁ, M. *Karuseley*. Liberec, 2006, s. 53. ISBN 80-239-8555-8. Najdeme zde uveřejněny krásné detaily šaška, bojujících rytířů a dam, které tomuto turnaji přihlížejí.

²⁸⁴ K brnění a zbraním a jejich zámeckému uspořádání viz ŠNAJDROVÁ, E. Zbrojnice ve Žleběch. In *Starožitnosti a užité umění*, 1996, č. 3, s. 10-11. ISSN 1210-6518.

i jídelnou nebo dokonce hernou s kulečníkem, jenž se tehdy zaváděl do zámeckých interiérů. V romantických sídlech kolem poloviny 19. století se těmito halami inspiroval především nově vzniklý typ místnost určený ve většině případů pouze k reprezentaci rodu - rytířský sál. Právě tyto typy místnosti byly prvními, které se počaly na Žlebech romanticky upravovat.²⁸⁵

5.2.1. Rytířský kabinet

Tato místnost patřící díky třem oknům k nejsvětlejším prostorám na zámku, byla zachycena v roce 1844 na akvarelu kněžny Gabriely, kde je patrné, že byl již plně romanticky zařízen.²⁸⁶ Vedle rytířského sálu byl první romanticky zařízenou místností na zámku. Přibližně ze stejné doby, asi kolem roku 1845, bude také akvarel kněžny Vilemíny, který kabinet zachycuje téměř v totožném stavu.²⁸⁷ Stěny byly již v roce 1844 vysoko obloženy dřevem, motivem který byl velice častý u Nashových předloh. V jihozápadním rohu vynikal barokní krb, celý také obložený vystavenými zbraněmi. Na okrajích oken a dveří byly stěny předěleny sloupky, na nichž spočívaly helmy. Před meziokením pilířem severní stěny byl roku 1844 postaven velký příborník s vystaveným převážně kameninovým nádobím. Představuje tak svědectví funkce místnosti jako jídelny. Uprostřed místnosti na kožešinách postaven kulatý stůl. Dodatečně ještě později byl kameníky Josefem Svobodou a Josefem Ondřejem Krannerem zhotoven krb podle předlohy, vlepene do náčrtníku č. 33 kněžny Vilemíny,²⁸⁸ který nahradil dřívější barokní.²⁸⁹

Velkou roli měla v tehdejší době záliba ve sběratelství, v němž byly preferovány zvláště zbraně a zbroje, jež měly reprezentovat především slavnou rytířskou minulost. Místnosti byly doslova přeplněny předměty z různých historických období. Bydlení a sbírky zcela splynuly. Dnešní instalace už z bezpečnostních důvodů neukazují veškeré původní sbírky, o nichž je možné udělat si představu na základě dobových fotografií a akvarelů a popisů v tehdejších průvodcích.²⁹⁰ Hendrichův průvodce, pocházející ještě z 19. století nás spravuje o rozličných starožitnostech a pokladech, jež se ve vybavení pokojů nacházely. Patřil k nim meč knížete Trautsona, jenž byl hrabětem Wilczkem, majitelem ostravských hutí a dolů

²⁸⁵ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Také viz POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

²⁸⁶ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

²⁸⁷ Tamtéž, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Nestr.

²⁹⁰ POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

a zároveň velkým sběratelem, který si nechal v letech 1870-1912 vystavět hrad Kreuzenstein u Vídně, oceněn na 1000 zlatých.²⁹¹

Některé předměty se v instalacích místností dochovaly dodnes. V této místnosti k nim patří např. dřevěná vyřezávaná skříň, jež svým znakem upomíná na jedny z předchozích majitelů zámku, jimiž byli Trčkové z Lípy.²⁹²

Hendrich u této komnaty uvádí, že je zde uložena památní kniha, do které se může zapsat, každý kdo zámek navštívil.²⁹³ Existuje řada dokladů, mezi něž se řadí tímto příkladem i Žleby, že již v této době existovala možnost prohlédnout si reprezentační zámecké místnosti, které si mohli zájemci prohlížet za asistence kastelána, tedy podobně jak je tomu i dnes.²⁹⁴

Rytířský kabinet je v dnešní době nazýván „*Malá jídelna*“,²⁹⁵ i díky vybavení, jehož součástí je cínové nádobí, ale stále i rozličné zbraně. Sbírkky této komnaty, stejně jako i jiných zámeckých místností jsou nejpodrobněji popsány v Schmoranzově průvodci,²⁹⁶ kde je při porovnání patrné, že řada předmětů z jeho doby se zde již nenachází. V roce 1969 totiž došlo k reinstalaci místností, která pozměnila tradici rytířského kabinetu, jenž byl doslova přeplněn zbraněmi, a z bezpečnostních důvodů zde došlo k přeměně v barokní jídelnu. Původní výzdoba místností byla připomenuta několika meči a renesanční malovanou skříňkou na šípy a dřevcem ke karuselu, oba z konce 16. století. Nástěnná výzdoba, která se zde již nenachází, byla sestavena z několika obrazů ze 17. století. Příklad tohoto typu reinstalace vycházel z obecného principu rekonstrukce historického interiéru, jenž odpovídal celkovému charakteru romantickému zámku.²⁹⁷

Za připomínku stojí dřevěný růžicemi ozdobený strop mající ve středním poli dva plasticky řezané erby Auerspergů a Colloredo-Mansfeldů.²⁹⁸

²⁹¹ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 30. O osobě Johana Nepomuka Wilczka též zvaného Hans a jeho zámku Kreuzenstein více: POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry.* Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

²⁹² HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 29.

²⁹³ Tamtéž, s. 30.

²⁹⁴ POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry.* Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

²⁹⁵ STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem.* Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

²⁹⁶ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě.* Praha, 1921. K zámeckým sbírkám dále podrobně: BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský.* Praha, 1929, s. 426-465.

²⁹⁷ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče 3*, 1969, s. 145.

²⁹⁸ FRÍDL, J. – MARTINCOVÁ, D. *Zámek Žleby.* Praha, 2001, s. 12. ISBN 80-86516-05-9. Také viz STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem.* Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

5.2.2 Rytířský sál

Řada akvarelů od roku 1844 již zachycuje postupně romanticky upravovaný rytířský sál, zřízený na místě největší zámecké komnaty - velké jídelny. Již za dob renesančních byla hlavní zámeckou komnatou. Dle tradice se zde již za pánů Trčků z Lípy nacházela rozlehlá síň, kde se konaly všechny významné porady.²⁹⁹ Její roková podoba z druhé poloviny 18. století, kdy zde též byla velká jídelna, je zaznamenána na akvarelu kněžny Gabriely.³⁰⁰

V dobách 19. století místnost nebyla využívána pouze ke stolování, ale také i k příležitostným společenským zábavám, ke kterým patřil např. maškarní bál, jež je zachycen na jednom z akvarelů ze zámeckých sbírek.³⁰¹

První akvarel byl kněžnou Gabrielou popsán a datován takto: „*Rittersaal in Žleb dec. 1844. Gabrielle Aue.*“³⁰² Jak také svým přípisem v albu po roce 1890 potvrdila kněžna Vilemína: „*Speisezimmer schon von Papa verändert,*“ byl rytířský sál upraven jako jedno z prvních míst podle Nashových předloh. Dřevěné obložení stěn bylo tvarováno způsobem, jež lze spatřit u Nashova vyobrazení obložení haly zámku Franks v Kentu,³⁰³ dále ve Wroxton Abbey v Oxfordshire,³⁰⁴ v Ockwellsu v Berkshire³⁰⁵ aj.³⁰⁶ Také strop se štukovým dekorem, jež napodoboval žebra gotických kleneb, čerpal svou podobu z předloh v Nashových knihách. Vzorem se stala hala hlavního schodiště zámku Knowle v Kentu³⁰⁷ a již zmíněná hala zámku Franks v Kentu.³⁰⁸ Také dřevěné obložení krbu bylo detailně vypracováno podle Nashovy kresby ze Southamsu v Gloucestershire.³⁰⁹ Kovové lustry tzv. holandského typu nahradily staré křišťálové, obvyklé u historizujících romantických interiérů. Z anglických vzorů byl

²⁹⁹ Podle pověsti zde byl svými nejoddanějšími prohlášen Albrecht z Valdštejna za českého krále, což však nelze dokázat. V knize HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 23-24. se snaží vyvrátit takovou pověst a prokázat nepravděpodobnost Valdštejnova korunování. O této pověsti se zmiňuje většina průvodců včetně starších např: SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 23.

³⁰⁰ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁰¹ KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 83-84. ISBN 80-7304-003-4. Najdeme zde také vyobrazení dotyčného akvarelu.

³⁰² Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁰³ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 33.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 104.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 70.

³⁰⁶ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text*, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 43.

³⁰⁷ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 44.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 33.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 96.

převzat způsob instalace brnění.³¹⁰ Příkladem je hala v Hatfieldhouse v Hertfordshire³¹¹ (rovněž vzor pro obložení stěn) a hala v Parhamu v Sussexu.³¹²

Akvarely nám dokládají, že ještě docházelo k drobnějším změnám a úpravám. Během druhé poloviny let čtyřicátých byla barokní skříň u západní stěny vyměněna za vysoký příborník. Nízký příborník u stěny jižní byl též vyměněn.³¹³ V této podobě zachycuje rytířský sál nedatovaný akvarel kněžny Vilemíny, o kterém se přepokládá, že byl vytvořený po roce 1845.³¹⁴ V téměř stejné době jej zachycuje také akvarel Amalie von Peter, namalovaný zřejmě krátce po akvarelu kněžny Vilemíny.³¹⁵

Na první pohled upoutají na stěnách rozestavěná slavnostní turnajová brnění, pocházející vesměs z 16. století, dále nejrůznější štíty, střelné a sečné zbraně a dále vojenské a turecké prapory, jež jsou dekorativně uspořádány do tzv. trofejí.³¹⁶ Dalším charakteristickým elementem, přítomným již od 19. století, jsou dva velké olejové obrazy, z nichž jeden zachycoval turnaj Zikmunda z Ditrichštejna s císařem Maxmiliánem I., jenž se uskutečnil 22. července roku 1515 ve Vídni, u příležitosti sňatku pána z Ditrichštejna s paní Barborou Rottalovou. Právě svatební veselí je námětem druhého obrazu. Této hostiny se účastnili významní hosté, dokonce králové uherský a český Vladislav Jagellonský s dětmi, polský král Zikmund Veliký a mnozí jiní, jak nás o tom spravuje malovaná tabulka s jejich jmény.³¹⁷ Mezi těmito obrazy se ještě nalézá drobný temperou malovaný obraz mladé dámy v bohatém renesančním oděvu a bohatými šperky a plochým čepcem. Obraz se datuje k roku 1542 a je německé provenience.³¹⁸ Pod obrazy se nachází opravdová zvláštnost - kredenční

³¹⁰ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 43.

³¹¹ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 40.

³¹² Tamtéž, s. 72.

³¹³ POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

³¹⁴ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³¹⁵ Pohled byl uveřejněn: LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 148. a dále KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 83. ISBN 80-7304-003-4.

³¹⁶ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 43.

³¹⁷ Prvotní informace HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 22. Podrobněji: SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 23-25. Také viz: NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 44-45. Ty samé obrazy se existují v několika replikách, z nichž jednu bychom našli v Hrádku u Nechanic a další na jihočeském zámku Hluboká.

³¹⁸ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 45. O obraze též: BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 443.

stůl sestavený z vyřezávaných částí dvou barokních postelí, nesený čtyřmi empírovými dětskými postavami zvanými putti,³¹⁹ který se dříve nacházel v modrém salonu.³²⁰

5.2.3. Červený kabinet

Postupnou přeměnou v plně romanticky zařízenou místnost si prošel tzv. „*Rotes Cabinet*“ (červený kabinet), jak jej nazvala kněžna Vilemína ve svých skicářích.³²¹ Hendrich jej nazývá „*psací kabinet Její jasnosti kněžny paní*.“³²² Vchází se do něj různě barevnými dřevy intarzovanými dveřmi z roku 1573 se znakem města Jihlavy.³²³ Pokoj byl nejreprezentativnější místností kněžny, se svými zde soustředěnými četnými sbírkami uměleckých předmětů, sloužící rovněž jako pracovna. V prvních romantických úpravách, avšak ještě se stopami rokokového vybavení, je zaznamenán na akvarelu kněžny Vilemíny z doby kolem roku 1845.³²⁴ První romantické úpravy do roku 1845 odstranily patrně rokokovou výzdobu stěn. Na nízkém dřevěném obložení spočívaly červené tapety. Strop byl ponechán rokokový štukový. Také okenní výklenek zůstal v rokokové podobě. Rokokový sedací nábytek byl již odstraňován. Zbytkem staršího mobiliáře, později nahrazeného, byl velký barokní sekretář uprostřed jižní stěny. Již tehdy se zde nacházela jedna z největších cenností tohoto kabinetu, kterým byl velký tyrolský kabinet ze 17. století.³²⁵ Z celého zámku se jedná o jedinou místnost patrně zachovávající základní rozmístění nábytku podle systému, který určila již rokoková úprava. Pouze jeho typy se postupem času se měnily.³²⁶

Následující akvarel zaznamenává červený kabinet někdy kolem roku 1849. Zachycuje jej v téměř stejné podobě jako datovaný a signovaný akvarel, označený: „*Amalie von Peter*

³¹⁹ Tamtéž. Dále také: SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 23. Také viz BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 436.

³²⁰ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče 3*, 1969, s. 139.

³²¹ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³²² HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 26.

³²³ SHP: Žleby - státní zámek, s. 85, 109. Viz také NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 58.; BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929, s. 438. Dále pak průvodci: ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 10. FRÍDL, J. – MARTINCOVÁ, D. *Zámek Žleby*. Praha, 2001, s. 9. ISBN 80-86516-05-9.

³²⁴ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³²⁵ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 60. Dále také POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

³²⁶ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče 3*, 1969, s. 142.

1849.³²⁷ Na stropě jsou ještě zachovány štukové ornamenty, výzdobu doplnilo několik malovaných výplní s dekorativními motivy, kopírovanými podle Petra Paula Rubense. Místo velkého sekretáře zaujal reliéfně vyřezávaný bufet, připomínající nábytek anglických interiérů, jak jej kreslil Nash. Rokoková pohovka zmizela a na její místo se dostává typ pohovky anglické, zvané od 17. století „settee“, jejíž podobu Vilemína přesně překreslila do svého skicáře³²⁸ podle Nashovy předlohy v galerii v Hardwick Hall v Derbyshire.³²⁹ Velmi příznačnou změnou prošlo také okno, jež dostalo do středu každé tabulky barevnou vitráž.³³⁰

Na obou akvarelech je poznat zjevné ovlivnění Nashovými předlohami. Podle vzoru, jež se objevil roku 1849 ve IV. díle předlohové knihy,³³¹ jež zobrazoval žánrovou rodinnou scénu u krbu, byl také upraven okenní výklenek červeného kabinetu, obložený dřevem. Blízké mu je ale i obložení užitě v jídelně v Haddon Hall v Derbyshire³³² nebo v hale pod schodištěm v Crewe Hall v Cheshire.³³³ Stejně jako na Nashově originálu, i na obou akvarelech vidíme ke kolovratu posazenou předoucí dámu - Vilemínu. Rozdíl v obou akvarelech spatřujeme v osobě Vilemínina muže, Čenka z Auerspergu, což dokládá sama kněžna svým popisem: „*Rotes kabinet Žleb 1845 (mit meiner Eltern)*.“ (zřejmě s mylnou datací).³³⁴ Zařízení tohoto červeného pokoje bylo na akvarelech z roku 1849 téměř stejné jako se dochovalo dodnes.³³⁵ V jihozápadní rohu místnosti přibyla řada dalších rodinných obrazů, především zobrazující Vincence Karla od malířů Friedricha Amerlinga,³³⁶ jenž jej zobrazoval jako lancknechta z doby pozdního středověku, a od Josefa Neugebauera, který jej zobrazil v renesančním oblečení s železným obojkem a kordem.³³⁷

³²⁷ Tento akvarel byl uveřejněn ve studii: LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 136.

³²⁸ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³²⁹ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 68.

³³⁰ LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969, s. 140, 142.

³³¹ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 43.

³³² Tamtéž, s. 37.

³³³ Tamtéž, s. 8.

³³⁴ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³³⁵ Podrobně o pokoji i jeho vzorech: NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 58- 66. Viz také: POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985.

³³⁶ Obraz se měl dostat na Žleby, teprve po smrti knížete Vincence Karla, kdy ho jako dar od princezny Rosy Croy obdržel syn František Josef z Auerspergu. Informace byla uveřejněná v pozn. 62 knihy: KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001, s. 90. ISBN 80-7304-003-4.

³³⁷ POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. O obrazu od Friedricha Amerlinga také MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006. s. 44. ISBN 80-239-8555-8. O obrazu Neugebaurově: NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 63.

Po polovině 19. století proběhla poslední úprava červeného kabinetu. Strop, jako poslední pozůstatek rokokové výzdoby, byl odstraněn a celý obložen dřevem. Obložení okenního výklenku stejně jako úprava stěn z čtyřicátých let byly též odstraněny. Stěny kabinetu i okenní výklenek byly jednotlivě obloženy dřevem do větší výše, a to přesně týmž obložením, které je zachyceno na akvarelu kněžny Vilemíny, popsáném po roce 1890 „*Saal Sprechenstein*“.³³⁸ Pravděpodobně odtud bylo obložení převezeno a popřípadě doplněno. V kabinetě bylo dále nahrazeno klekátko v okenním arkýři za nové gotizující, vytvořené podle předlohy německého architekta G. G. Ungewittera, obsažené v předlohové knize „*Entwürfe zu gothische Möbeln*“. Kniha vyšla roku 1851 a oživila četné návrhy zařízení s prvky středoevropské gotiky. Auerspergové si ji také samozřejmě zakoupili do své knihovny a podle vložených kreseb na pauzovacích papírech z ní i hodně čerpali. V konečné fázi úprav došlo k potažení klekátko a sedacího nábytku spolu s pohovkou novým červenobílým sametem s motivy karafiátů, aby sjednotily celé zařízení červeného kabinetu.³³⁹

Dodnes charakteristickou součástí místnosti tvoří kožená tapeta se zlatým rostlinným dekorem a také portréty členů rodiny Auerspergů, jež zde byly už v 19. století. Jedním z nich je do zlatého rámu zasazený portrét kněžny matky - Gabriely, jež je vypočtena v historickém kroji z doby Marie Stuartovny, jako motiv udávající stylové zaměření celého prostoru. Na pravé straně místnosti visel portrét Auersperga v oděvu švédského vojáka z dob třicetileté války od Karla Svobody,³⁴⁰ který byl po polovině století spolu s obrazem Vincencova bratrance Františka Colloredo-Mansfelda, jenž se rovněž nechal vypočtenit v tomto duchu (kostýmem však patřil do císařské armády), přemístěny do nově zřízeného kabinetu třicetileté války,³⁴¹ aby sem byly ve 20. století opět vráceny.

Reinstalace, prováděná na konci šedesátých let 20. století, se z velké míry řídila obrazovou dokumentací, tedy akvarely kněžny Vilemíny. Vycházelo se z hlediska, že je nutné všude, kde to tento pramen umožnil, dodržet a zdůraznit stav co nejpodobnější obrázkům z alba kněžny, avšak s tím, že se v nové úpravě uplatnily nejzávažnější sbírkové předměty, jež se staly součástí zámeckých sbírek ještě v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století, za Františka Josefa z Auerspergu, tedy syna hlavního stavebníka Vincence Karla.³⁴²

³³⁸ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³³⁹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 62. Také viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 140. Údaje o obrazech najdeme taktéž: MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006. s. 47. ISBN 80-239-8555-8.

³⁴¹ POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985.

³⁴² LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k instalaci. In *Památková péče 3*, 1969, s. 142-143.

5.2.4. Knihovna

Žlebskou knihovnu v romantické úpravě čtyřicátých let ukazuje akvarel opět kněžny Vilemíny datovaný rokem 1845.³⁴³ Ve své tehdejší podobě měla knihovna dřevěný polychromovaný strop a plochy stěn byly rozděleny sloupky v pravidelné oddíly, vyplněné policemi s knihami. Pod nimi po obvodu místnosti obíhaly lavice, čalouněné nazelenalou květovanou textilií. Akvarely v náčrtníky kněžny Vilemíny dokládají, že právě ona tyto lavice i textilie sama navrhla. Podle vzoru z Nashových předloh se kněžna namalovala spolu s Vincentem Auerspergem, jehož postoj je velmi podobný šlechtici, jenž stojí u arkýřového okna v salonu v Lyme Hall v Cheshire,³⁴⁴ a se psem v interiéru knihovny. Její postava zase připomíná dámu sedící u okna haly Bramhall v Cheshire.³⁴⁵ Sama kněžna komentuje svůj akvarel po roce 1890 v přípise: „*Unsere Bibliothek in Žleb mit meinen Eltern Vincenc u. Wilhelmine Auersperg.*“³⁴⁶ Bohužel se z této prvotní romantické podoby zcela nic nezachovalo.³⁴⁷

Dnešní podoba knihovny vznikla v druhé polovině 19. století, zřejmě s použitím gotizujících prvků G. G. Ungewittera, které se zde spojily s prvky alžbětinskými, jak svědčí nově zhotovený strop podle Nashovy předlohy ze Southamsu v Gloucestershire.³⁴⁸ Utvořil se zde reprezentativní celek s jednotně řešenými gotizujícími skříněmi. Nespokojenost s dřívější úpravou z let čtyřicátých a hledání nových reprezentativnějších forem svědčí o důležitosti, které se knihovna v historizujících zámcích 19. století těšila. Knihovna byla především vnímána jako ukazatel intelektuální úrovně a kultury jeho majitele a vyzdvihování této stránky lidské osobnosti bylo součástí všeobecného proudu romantismu 19. století.³⁴⁹

Celkový objem žlebské knihovny činí zhruba 10 000 svazků a 6000 rytin.³⁵⁰ Nacházejí se tu díla známých dějepisců Bohuslava Balbína, Bartoloměje Paprockého, Tomáše Pešiny z Čechorodu a řady dalších.³⁵¹ Jádro knihovny bylo shromážděno za Vincence Karla, ale nejstarší knihy z 15. až 18. století se sem dostaly až roku 1909. Kněžna Vilemína si je

³⁴³ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁴⁴ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 23.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 60.

³⁴⁶ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁴⁷ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 70. Také viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

³⁴⁸ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 96.

³⁴⁹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 70. Také viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

³⁵⁰ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 48.

³⁵¹ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 28.

vymínila jako část svého věna. Tento soubor čítající přes 2000 svazků se vztahoval především k rodům Mansfeldů (Vilemína byla rozená Colloredo-Mansfeldová), Mansfeldů-Fondiů, Regalů a Colloredů.³⁵²

Místnost kdysi, více než-li dnes, upomínala též na rytířské časy svými vystavenými drátěnými košilemi, přilbami a zbraněmi,³⁵³ které se v ne tak velké míře nacházejí nad dřevěnými dveřmi, vedoucími do galerie, které svou výplní napodobují obložení stěn salonu v Levensu ve Westmorelandu.³⁵⁴ Pod knihovními skříněmi byly vystaveny vykopávky z Herkulanea, jež přivezl ještě Jan Adam z Auerspergu.³⁵⁵ Na rodovou minulost upomínají podobizny předků z rodu Auerspergů - Justýny a Engelberta hraběte z Auerspergu.³⁵⁶

Na Žlebech se dále nachází ještě jedna knihovna, o jejíž existenci nás zpravuje již Jan Hendrich ve svém průvodci.³⁵⁷ Říkalo se jí tzv. zelená, a zde je uložena další část knihovního žlebského fondu.³⁵⁸ V minulosti byla tato místnost zřejmě přístupná, neboť v průvodci od Břetislava Štorma se dočteme: „*Z kabinetu lze po šnekovém schodišti, skrytém pod bedněním, sestoupit do dolní Zelené knihovny,...*“. Průvodce poskytuje dokonce krátký popis výzdoby místnosti, jejíž součástí byly malované erby.³⁵⁹ Dnes je tato místnost návštěvníkům nepřístupná a nachází se zde zámecký depozitář.

³⁵² ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 16. Zde najdeme podrobněji zpracovaný obsah žlebské knihovny na s. 16-18.

³⁵³ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 48.

³⁵⁴ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 18. Tohoto motivu obležení bylo též užito v Modrém pokoji, Galerii, místností jež patří do úseku reprezentačních prostor. Najít jej lze ale i v soukromých pokojích a to v Zeleném předpokoji a Obývacím pokoji.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 48-49. Viz též ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 11.

³⁵⁶ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 49-50. Též: NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text*, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 71.

³⁵⁷ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 28.

³⁵⁸ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text*, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 71.

³⁵⁹ ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960, s. 12. Zmíněným kabinetem je zde myšlen kabinet třicetileté války.

5.2.5. Modrý salon

Mnohými změnami si za dobu své existence prošla místnost zvaná dnes Modrý salon. V Hendrichově průvodci nese název „*Přijímací síň*“,³⁶⁰ jinde jej nacházíme pod názvy „*Přijímací salon*“.³⁶¹ Patří do řady reprezentačních zámeckých místností a po rytířském sálu se jedná o druhý největší pokoj.³⁶²

K prvním romantickým změnám mohlo dojít již ve dvacátých letech z podnětu knížete Karla z Auerspergu. V této první fázi mělo jít o nápodobu motivů anglického baroka, které v polovině století ustoupilo motivům renesančním a gotickým.³⁶³

Akvarel kněžny Vilemíny zachytil modrý salon³⁶⁴ po roce 1845, kdy již byly provedeny první romantické úpravy. Velká část jich ale může spadat až do šedesátých i sedmdesátých let. Opět je zde patrný vliv alžbětinských romantických předloh. Dřevěné kazety, jež byly pořízeny podle vzoru haly v zámku Knowle, jež byla uveřejněna v jedné z Nashových knih,³⁶⁵ nahradily rokokový strop a místo figurálních scén se zde objevily zdobené modrozlaté kožené tapety a pod nimi byl ponechán úzký okraj táflování, jež vyplňoval prostor již pod rokokovými tapetami. Část původního rokokového nábytku byla přestěhována do nově zřízeného čínského kabinetu, ale z rokokové úpravy zde zůstal některý nábytek, např. konzolové stolky, pohovka a prozatím bylo ponecháno i okno. Na stejném místě zůstal biedermeierový kulečnickový stůl, který byl až později nahrazen historizujícím. Na akvarelu vidíme, že dříve stál uprostřed jižní stěny příborník s vystaveným nádobím, který je dnes součástí Rytířského sálu. Technikou montáže, kterou vznikl tento bufet, nebo přizpůsobením starých barokních dílů a nových částí, zřejmě vznikl i těžký sedací nábytek, který se objevil jako náhrada za lehké bílé pohovky a křesla z dob rokokové úpravy.³⁶⁶

Uprostřed severní stěny byla dlouhou dobu zavěšena podobizna zasazená do honosného rokokového rámu, jež zobrazuje prvního knížete z rodu Auerspergů -

³⁶⁰ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Též popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích.* Čáslav, 1888, s. 24.

³⁶¹ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě.* Praha, 1921, s. 32. Viz také ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí.* Praha, 1960, s. 10.

³⁶² NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 49.*

³⁶³ LETOŠNÍKOVÁ, L. *Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci.* In *Památková péče 3*, 1969, s. 138-40, 143.

³⁶⁴ *Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.*

³⁶⁵ NASH, J. *Altenglische Herrensitze.* Berlín, 1911, s. 45.

³⁶⁶ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 42.* Také viz: POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí.* Praha, 1987; LETOŠNÍKOVÁ, L. *Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci.* In *Památková péče 3*, 1969, s. 138-40.

Wigharda.³⁶⁷ Zachycena byla na akvarelu kněžny Vilemíny a podle popisu Josefa Schmoranze byla součástí vybavení ještě v roce 1921.³⁶⁸ Tento obraz měl za funkci rodově historickou reprezentaci, kterou dnes vyplňuje busta Vincence Karla, obraz jeho dětí zhotovený na objednávku z roku 1860 vídeňským rodákem Josefem Neugebauerem, a také obraz jejich matky Vilemíny pocházející z roku 1846 rovněž od vídeňského malíře Franze Schrotzberga.³⁶⁹

Další úprava zasáhla pokoj po polovině 19. století, kdy byla místnost opatřena vyšším dřevěným obložením za použití charakteristického vzorce táflování typického pro anglické předlohy, které se objevilo např. v Drawing room v Levensu ve Westmorelandu.³⁷⁰ Žlebská podoba má poněkud stylizovanější formu, ze které byly vypuštěny přímkové rozdělující jednotlivá pole a uvnitř polygonálních útvarů přibyly namalované květy. Nový kulečnickový stůl zaplnil místnost stejně jako drahocenné kusy nábytku, mezi které patřily především drahocenné barokní kabinety.³⁷¹

Současný vzhled místnosti nabyla díky reinstalaci prováděné v roce 1969, kdy zůstaly dodrženy zásady tehdejšího zařízení: volný prostor, symetrický rozvrh nábytku a volné plochy tapetování. Z nábytku byl k dispozici pouze zachovaný kulečník, ostatní kusy nábytku byly přizpůsobeny motivu tapet. Některé kusy jako např. dvoudílná anglická pohovka, židle a křesla pochází pravděpodobně ještě z doby Vincence Karla.³⁷²

5.2.6. Galerie

Po dobách alžbětinských předloh ve čtyřicátých letech přišly tedy v letech padesátých na řadu předlohy ze středoevropské gotiky, které především využívaly bohatě gotizující ornamentiku, řezanou ve dřevě. V padesátých letech se tak často spojovaly prvky alžbětinské

³⁶⁷ Podobiznu knížete nalezneme v průvodci: HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 25.

³⁶⁸ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 24.

³⁶⁹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981*, s. 49-54. Na těchto stránkách nalezneme podrobný popis vybavy pokojů i stručné informace o malířích.

³⁷⁰ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 18.

³⁷¹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981*, s. 50-51. Také viz: POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987. Bližší popis ke kabinetům: SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 33-38. I dnes tvoří kabinety důležitou součást místnosti. Mezi nimi lze najít např. barokní ebenový s motivy, jež představují alegorie neřesti.

³⁷² LETOŠNÍKOVÁ, L. *Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci*. In *Památková péče 3*, 1969, s. 143-145. Stejně jako v případě malé jídelny zde byl užit příklad reinstalace vycházející pouze z obecného principu rekonstrukce historických interiérů.

s těmito gotizujícími. Příkladem toho je galerie, nebo také „*Galeriový pokoj*,“³⁷³ který svou dnešní podobu získal před rokem 1856. K vývoji této místnosti je dochováno snad nejvíce obrazového materiálu a to v důsledku toho, že z Vilemínových popisů náčrtníků kněžen vyniká, že vznikla spojením tří menších místností, které se zde původně nacházely. Jako první z nich uvádí pracovnu kněžny Gabriely, která s ní sousedí, a mohlo tedy dojít k omylu, díky kterému kněžna zahrнула do galerie i sousední místnost. Podobu dřívějších pokojů máme zaznamenánu na akvarelech. Kněžna Gabriela zaznamenala zhruba ve druhém desetiletí 19. století podobu svého ještě *biedermeierově* zařízeného kabinetu na akvarelu, který Vilemína později popsala slovy: „*Schreibzimmer v. Grossmama Gabriela, ein Theil der jetzten Galerie die damals drei kleine Zimmer waren*,“ (pracovna babičky Gabriely, část současné galerie, kde byly tři malé pokoje).³⁷⁴ Další Gabrielin akvarel jej pak zřejmě znovu zachytil, avšak z jiného pohledu, již v romantických úpravách. Soudí se tak dle přípisu kněžny Vilemíny: „*Žleb. Eines der kleinen Zimmer jetzt Galerie*,“ (Žleby. Jeden z malých pokojů nynější galerie).³⁷⁵ Další pokoj, který byl dle svého popisu pozdější součástí galerie,³⁷⁶ namalovala Vilemína také již v romantických úpravách. Podle výzdoby místnosti, kterou tvoří na stěnách rozvěšené zbraně, lze usoudit, že se jednalo o jakýsi rytířský kabinet nebo možná kabinet třicetileté války, jenž se později, po vytvoření samotné galerie, přesunul za knihovnu.³⁷⁷ Stolek, nacházející se v pravé části akvarelu, při němž stojí dvě židle s modrým potahem, nápadně připomíná ten, který je dnes umístěn v zámecké knihovně.

Za třetí místnost, jež měla tvořit dnešní galerii, je považována ložnice Vincence Karla, kterou zachytila kněžna Gabriela ještě částečně v podobě z dob *biedermeieru*, avšak se sedacím nábytkem dle Nashe.³⁷⁸

Akvarely dokládají, že o spojení těchto místností, v podlouhlou galerii bylo uvažováno, až po roce 1845. Jeden z takových návrhů, avšak neuskutečněných jak dosvědčuje

³⁷³ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 27.

³⁷⁴ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁷⁷ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. *Státní zámek Žleby: Průvodcovský text*, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 66-67.

³⁷⁸ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Gabriely poskytnuté NPÚ ve formě CD. Akvarel popsala opět Vilemína slovy: „*Schlafzimmer v. Papa Vincenz vor Steiner Heirath obenfalls eines dreier kleiner Zimmer*“ (ložnice tatínka Vince před jeho svatbou jinak jeden ze tří malých pokojů).

v přípisu: „*Unausgeführtes Project Gallerie Žleb*,“³⁷⁹ opírající se jak jinak než o Nashovy předlohy,³⁸⁰ vytvořila kněžna Vilemína po roce 1845. Další její akvarel již představuje galerii v romantické úpravě stěn a stropu, avšak bez nábytku.³⁸¹ Patrné jsou zde alžbětinské předlohy převzaté opět z Nashe.³⁸² Stěny pokrylo dřevěné obložení s kosočtvercovými motivy, výplně táflování byly modře zbarveny a uvnitř v poli byla zlatě namalována auersperská „A“,³⁸³ což byl obvyklý způsob rodové reprezentace v zámeckých interiérech za dob romantismu. Stejnou funkci plnil auersperský znak³⁸⁴ na modrých kachlových kamnech. Zbytek stěn zaplnily kožené tapety, které navrhla kněžna Vilemína.³⁸⁵ Další v řadě dokumentů je akvarel známého rakouského krajináře a rovněž malíře interiérů Rudolfa von Alta, který je datován rokem 1856 a svědčí, že již tehdy byla galerie dovedena do své konečné podoby se vším zařízením.³⁸⁶ Ve stejné podobě ji zaznamenal akvarel opět zřejmě z ruky Vilemíny popsáný: „*Gallerie in žleb mit Gubert in 1860*.“ V čele galerie byl tehdy zavěšen portrét kněžny Vilemíny z Auerspergu od malíře Carla von Blaase, který je zde dodnes, pod nímž se nacházely znaky trubadúrského života, jimiž byly mandolína a kord. Vzdával se tak hold opěvované dámě, který lichotivě poukazoval na její ušlechtilou povahu díky zdůraznění záliby v hudbě.³⁸⁷ Bylo tu též rozvěšeno různé lovecké náčiní, např. pro lov se sokoly, připomínající rytířský život ve středověku. Při této úpravě byly oba rohy u dveří na severní straně vyplněny koutními gotizujícími kredenci, zhotovenými přesně podle předloh G. G. Ungewittera.³⁸⁸ Patrně kněžna

³⁷⁹ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁸⁰ Podobným způsobem byla rovněž podle Nashových předloh řešena jedna z chodeb přízemí v Hrádku u Nechanic. Pozn. převzata z NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 67.

³⁸¹ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁸² NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 18. Jednalo se o dřevěné obložení podle vzoru Drawing room v Levensu ve Westmorelandu. Dále jej na Žlebech najdeme v tzv. Zeleném předpokoji, na motivech dveří např. v Obývacím pokoji a stejně, ale více stylizované, bylo užito i v Modrém salonu.

³⁸³ V zámku se s motivem auersperského „A“ setkáváme rovněž na bílých porcelánových mycích soupravách. Jedna z nich se nachází např. v Zeleném předpokoji.

³⁸⁴ Rodový znak se neobjevuje pouze v galerii, nýbrž i v různých historických podobách od nádvoří, Rytířskou síň, Rytířský sál, Rytířský kabinet i kapli. Hlavu samotného zebra, který tvoří hlavní erbovní figuru rodu, pak můžeme spatřit ve Vstupní síni. Podrobněji o znaku Auerspergů a jeho užití v interiérech viz NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 40-41.; POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

³⁸⁵ Ke zhotovení těchto tapet byla užita hřbetní kůže ze 72 jelenů. Informaci poskytuje: NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 68.

³⁸⁶ Pohled byl uveřejněn v knize PRAZ, M. *An illustrated history of interiér decoration from Pomočil to Art Nouveau*, London, 1982, obr. 274. Na akvarelu se oproti dnešku vyskytují lovecké trofeje, na jejichž místě dnes visí obrazy, a také židle, které jsou dnes součástí Malé jídelny a Modrého pokoje. Akvarel uveřejněn též MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006, s. 53. ISBN 80-239-8555-8. Najdeme zde také uveřejněny některé portréty Vincence Karla a podobiznu jeho manželky Vilemíny od Carla von Blaase.

³⁸⁷ MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006, s. 53. ISBN 80-239-8555-8.

³⁸⁸ Na těchto kredencích nalezneme motiv zlaté mřížky z listů a bobulí, která je přesná kopie té, která se nachází v Pánské ložnici.

Vilemína si je odtud obkreslila na pauzovací papír a přizpůsobila je prostoru v rozích místnosti.³⁸⁹

V této místnosti jsou dnes umístěny i různé drahocennosti, mezi které patří bohatě vyřezávaný roh osvoboditele Vídně z roku 1683 Jana Sobieského,³⁹⁰ který se podle průvodců Hendrichova a Schmoranzova původně nacházel v kabinetu třicetileté války,³⁹¹ dále pak korunovační meč císaře Ferdinanda I. a Valdštejnovo křišťálové žezlo zakončené lilií, které měl získat darem od francouzského krále.³⁹²

5.2.7. Tyrolský pokoj³⁹³

Tato místnost nazývaná kdysi „*Pokoj čínský*“³⁹⁴ si prošla dlouhým vývojem, než se z ní stala „*Tyrolská komnata*“³⁹⁵, která dostala romantickou podobu nejpozději ze všech reprezentačních pokojů.

Od čtyřicátých let byly činěny pokusy o úpravu čínského kabinetu, avšak přizpůsobení se anglickým předlohám se nedařilo, takže byla v těch letech zřejmě podniknuta pouze druhorokoková úprava, kdy charakter místnosti zůstával nezměněn. Stěny jsou stále pokryté čínskými tapetami s rozvěšeným čínským porcelánem, který najdeme i v zaskleném příborníku. Dále se dovídáme, že pokoj „*má pravé čínské čalouny a červeným aksamitem potažený nábytek rokokový*“, a hovoří se zde o jakési pozoruhodnosti - „*španělské stěně*“, na níž jsou na hedvábí provedeny malby. V takovéto podobě jej popisuje Hendrich ještě v roce 1888.³⁹⁶ Takovým zřejmě zůstal až do konce své existence, neboť snaha kněžny Vilemíny, která chtěla pokoj přizpůsobit alespoň částečně anglickým předlohám, obložit dřevem

³⁸⁹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 66-69.

³⁹⁰ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 53. Roh zde byl označen za napodobeninu starého originálu.

³⁹¹ Tamtéž. Také viz HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 29.; SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 53.

³⁹² NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 69. Také viz STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

³⁹³ Užívám dnešního pojmenování pokoje převzatého ze STAŇKOVÁ, J. *Žleb: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

³⁹⁴ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 33.

³⁹⁵ SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921, s. 39. Také viz DARRAS, V. *Hrad Žleby a okolí: Praktický průvodce turistů*. Žleby, 1934, s. 21.

³⁹⁶ HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888, s. 34.

a nahradit novým nábytkem dle Nashe, ale zároveň ponechat čínské motivy, se bohužel nezdařila. Dokladem toho je akvarel s přípisem: „ *Project chinesische cabinet Žleb*“. ³⁹⁷

Někdy po roce 1890³⁹⁸ došlo konečně k proměně pokoje, jehož stěny byly celé obloženy barokním dřevěným táflováním, převezeného sem z některého zámku, z Horních Rakous. Podle materiálu, ze kterého je zhotoveno (borovice) dostal pokoj svůj název. ³⁹⁹

³⁹⁷ Depozitář zámku Žleby, skicář č. 33, inv.č. ZL 8288. Fotografie akvarelů ze skicáře kněžny Vilemíny poskytnuté NPÚ ve formě CD.

³⁹⁸ Tehdy je zachován poslední popis místnosti ještě jako čínského kabinetu v průvodci: HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památky: Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1890.

³⁹⁹ NPÚ Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981, s. 56. Viz též STÁNKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

6. Srovnání zámků Žleby s Hrádkem u Nechanic a Sychrovem

Všechny tři zámky představují svědky své doby, v níž byla dokonána jejich dnešní romantická úprava vnějšího vzhledu i interiérů. Jediný Hrádek je unikátním příkladem v tom, že byl postaven prakticky na zeleném drnu tedy zcela nově, naproti tomu Žleby a Sychrov byly budovány na již starých základech, z nichž na nejstarších - gotických - Žleby.

Majitelé těchto tří zámků, jenž jsou tvůrci jejich romantické podoby, pocházeli z rozličných rodů z různých zemí. Harrachové mají svůj počátek na česko-rakouském pomezí Kaplicka, Auerspergové byli původem z Kraňska a Rohanové⁴⁰⁰ přišli na české území z Francie, odkud prchli brzy po začátku Velké francouzské revoluce.⁴⁰¹

Rod Harrachů a Auerspergů spojoval moderní podnikatelský duch. Vincenc byl zakladatelem cukrovarů ve Žlebech a ve Slatiňanech.⁴⁰² Harrachové podnikali v oblasti výroby textilu, železa⁴⁰³ a skla na severočeských statcích.⁴⁰⁴ František Arnošt Harrach (1799-1884)⁴⁰⁵ vlastnil mnohé průmyslové závody v českých zemích a po nějaký čas stál dokonce v čele průmyslové jednoty. Skleněné výrobky z harrachovské produkce dosáhly ocenění i na světových výstavách v Paříži a Londýně, a jejich ukázkou můžeme vidět i v prvním patře zámku v pracovně hraběte.

Oba rody měly také společnou zábavu v pořádání divadelních představení.⁴⁰⁶ Harrachové uspořádali roku 1846 ve svém hraběcím paláci ve Vídni představení, kde pod dohledem vychovatele Jana Erazima Wocela, ztvárnili malí princové Jan Nepomuk (1828-1909)⁴⁰⁷ a Alfréd (1831-1914) Harrachové, spolu s příslušníky rodů Schwarzenberg, Lobkovic a Schönburg, frašku „*Rohovín Čtverrohý*“ od Václava Klimenta Klicpery.⁴⁰⁸

⁴⁰⁰ K všem třem rodům krátce např. práce: MAŠEK, P. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003, s. 16-19 (Auerspergové), 93-96 (Harrachové), 234-235 (Rohanové). Rohanové

⁴⁰¹ POSPÍŠILOVÁ, M. *Sychrov*. Liberec, 1987, s. 3. Též: KADLEC, M. *Sychrov*. Libice nad Cidlinou, [2003?]. Nestr. ISBN 80-86644-37-5.

⁴⁰² POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.

⁴⁰³ Srovnání např. MAINUŠ, E. Janovické harrachovské plátenické podnikání v letech 1746-1756. In *Slezský sborník* 54, 1956, s. 468-494.

⁴⁰⁴ NOSEK, P. *Hrádek u Nechanic*. Pardubice, [2003?]. Nestr. ISBN 80-86644-22-7.

⁴⁰⁵ František Arnošt Harrach se také přičinil na výstavbě železniční dráhy z Pardubic do Vídně, kde byl i předsedou její správní rady. Svým mecenášstvím podporoval České muzeum, Národní divadlo a kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze. Srov. článek František Arnošt hrabě z Harrachu. In *Světovzor*, roč. VI., č. 19, 10. května 1872, s. 217, 221-222.

⁴⁰⁶ O představeních ve vídeňském paláci Auerspergů bylo již psáno v první kapitole této práce.

⁴⁰⁷ Jan Nepomuk Harrach, jehož portrét visí v zámeckém Salonu hraběte, patřil ke vzdělaným šlechticům, kteří se aktivně účastnili na veřejném životě. Byl činný v politice, hospodářství i kultuře. Jako předseda generální poroty se např. podílel na Jubilejní výstavě uskutečněné roku 1891 v Praze. Vydal dokonce katalog: HARRACH, J. N. *Katalog souborné výstavy Jana hraběte Harracha : na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze roku 1891. na oslavu jubilea první průmyslové výstavy 1791. v Praze*, Praha, 1891. Dále také psal poučná naučení pro rolníky např. HARRACH, J. N. *Krátké naučení o důležitosti hnoje, která dlužno nakládati s ní rozumně, a kterých vad se vystríhati*. Praha, 1863. Nebo o českých dějinách: HARRACH, J. N. *Chronologický*

Osobu Vincence Karla a Františka Arnošta z Harrachu spojuje cesta do Anglie,⁴⁰⁹ kde osobně navštívili četné zámky, které se jim pak staly zdrojem inspirace v utváření jejich vlastních rodových sídel.

Majitelé těchto panství náleželi ke šlechtě, která jak víme byla v duchu doby silně ovlivněná romantickým smýšlením a chtěla poukázat na svou starobylost. Velké množství času a energie tito lidé věnovali vytvoření prostor, které měly reprezentovat jejich slavnou rodovou minulost. K tomuto účelu vznikaly na těchto zámcích Rytířské sály (Hrádek, Žleby⁴¹⁰) nebo netradičně mohla sloužit i jídelna.⁴¹¹ Na Sychrově však plnily funkci rodově historické reprezentace také tapety na stěnách s erbovním motivem hranostajích ocásků,⁴¹² který se opakuje také v dřevěných podlahách a obložení reprezentačních místností.⁴¹³ Dalším doplňkem objevujícím se po celém zámku jsou dveřní kliky představující lva jako rohanského štítonoše, skříně a stoly od Petra Buška, což jsou předměty, jež nesou rodové heslo: „*Potius mori quam foedari*“ (Lépe zemřít, než být zhanoben).⁴¹⁴

V případě rohanského Sychrova je zdůrazňování reprezentační funkce namísto, neboť když Rohané přišli do Čech chtěli dát svému jménu patřičný lesk. Byli spřízněni s mnoha evropskými vládnoucími rody a významné bylo i jejich postavení na francouzském dvoře. V průběhu 15. a 16. století se dokonce stali příbuznými s královskými francouzskými rodinami,⁴¹⁵ ale tady v Čechách známí nebyli.

Vnější podoba těchto staveb je zcela jasně určována novogotickým slohem, upomínajícím na slavnou feudální minulost, nejčastěji podle anglických vzorů, anebo

přehled dějin českých. Praha, 1867. Své konzervativní názory, v kterých vyjadřoval rovnoprávný přístup ke všem národům žijícím v rakouské monarchii shrnul v útlé knize: HARRACH, J. N. *Spása Rakouska*. Praha, 1865. K jeho osobě více viz: LUŠTINEC, J. *Jan Nepomuk František hrabě Harrach (1828-1909)*. Vrchlabí, 2006.

⁴⁰⁸ František Arnošt hrabě z Harrachu. In *Světlozor*, roč. VI., č. 19, 10. května 1872, s. 217, 221-222. Událo se tak za přihlížení nejvyšší šlechty a mělo se jednat dokonce o první úkaz česky hraného divadla v německé Vídni.

⁴⁰⁹ František Arnošt Harrach tuto cestu podnikl po skončení korunovačních slavností, konaných roku 1824 na počest Karla X., společně s Janem Adolfem II. ze Schwarzenbergu. Více viz VYBÍRAL, J. – SEKYRKOVÁ, M. Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu roku 1825. In *Umění*, roč. 46, č. 1, Praha, 1998, s. 132, 134-135. ISSN 0049 5123.

⁴¹⁰ Kromě rodové reprezentace plnila tato místnost také funkci jídelny.

⁴¹¹ Jedná se o místnost nazývanou Velká jídelna, kde jsou vystaveny podobizny Rohanů. Více k portrétům ve sbírkách Rohanů viz MŽYKOVÁ, M. *Rohanská portrétní galerie: ze sbírek státního zámku Sychrov*. Liberec, 1985.

⁴¹² V jednom ojedinělém případě, v Kabinetu kněžny, lze tento motiv spatřit také ve spojení s obracenou lilii. Motiv upomínající na rodovou reprezentaci lze najít i v Galerii na Žlebech v podobě auerspergských „A“.

⁴¹³ Motiv lze spatřit např. ve schodišťové hale, přijímacím salonu, kde je motiv patrný také ve stropě, hale u velké oratoře aj. místnostech.

⁴¹⁴ POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr. Rodové heslo můžeme vidět např. na Buškově dřevěné skříně v Malé jídelně.

⁴¹⁵ POSPÍŠILOVÁ, M. *Sychrov*. Liberec, 1987, s. 3. Též KADLEC, M. *Sychrov*. Libice nad Cidlinou, [2003?]. Nestr. ISBN 80-86644-37-5.

v případě žlebské Velké věže⁴¹⁶ a sychrovské Bretaňské,⁴¹⁷ též vzorem francouzským, na nějž na Sychrově upomíná také oratoř v kapli, vytvořená podle vzoru starého rodového sídla Rohanů Josselin v Bretagni,⁴¹⁸ nebo vzor lilie, užitý např. v ložnici královského apartmá.

V samotných dispozicích zámků můžeme spatřit rozdíly, neboť jediný nově zbudovaný Hrádek si mohl dovolit důsledně dodržet dynamickou dispozici místností v duchu anglických vzorů s dominantním umístěním nejdůležitějších místností,⁴¹⁹ neboť se nemusel přizpůsobovat starší stavbě, jako tomu bylo u Žleb i Sychrova. Dalším rozdílem je umístění reprezentativních místností, jelikož v Hrádku se nacházejí v přízemí, kdežto v Sychrově a na Žlebech zabírají první patro.

Pojítka mezi zámky představují také umělci. Rudolf von Alt, který je známý jako malíř interiérů, pracoval pro Auerspergy na Žlebech a také pro Harrachy v Hrádku.⁴²⁰ Emanuel Max, který byl již zmiňován ve spojitosti s prací na Žlebech, zhotovil pro schodišťovou halu zámku Sychrov plastiku v životní velikosti představující Jindřicha II. z Rohanu.⁴²¹ Pražská dílna architekta Josefa Krannerera (1801-1871) pomáhala při kamenických pracích v Hrádku i na Žlebech.⁴²²

Společné rysy těchto zámků lze především spatřovat v jejich romanticky laděných interiérech, které se inspirovaly anglickými předlohovými knihami Josepha Nashe „*The Mansions of England in the Olden Time*“, a G. G. Ungewittera „*Entwürfe zu gotchischen möbeln*“, jenž se nedlouho po svém vydání staly součástí šlechtických zámeckých knihoven.⁴²³

Zářným příkladem užití stejného Nashova vzoru je obložení stěn v Pracovně hraběnky na zámku v Hrádku a na Žlebech v několika různých pokojích: Galerii, Zeleném předpokoji, dveře (např. Obývací pokoj) a v poněkud stylizované podobě v Modrém salonu. Všechny místnosti se drží vzoru, který se nachází v Drawing room v Levensu ve Westmorelandu.⁴²⁴

⁴¹⁶ Viz s. 36-37.

⁴¹⁷ POSPÍŠILOVÁ, M. *Sychrov*. Liberec, 1987, s. 4.

⁴¹⁸ POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ KRÍŽOVÁ, K. *Šlechtický interiér 19. století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*. Praha, 1993, s. 12. ISBN 80-7038-246-5.

⁴²¹ POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů: ze sbírek státního zámku Sychrov*. Liberec, 1988. Nestr.

⁴²² VLČEK, P. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 337. ISBN 80-200-0969-8.

⁴²³ POSPÍŠILOVÁ, M. Podněty, zdroje a motivy inspirace pro uplatnění historismu v českých zemích s uvedením příkladů. In MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov, 1997, s. 56, 62. Dále také:

⁴²⁴ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 18.

Užití totožné Nashovy předlohy spatřujeme rovněž v případě Sychrova a Žleb. Josef Pruvot,⁴²⁵ který byl zaměstnán ve službách stavebníka Kamila Rohana jako knížecí stavitel, vybral pro Salon knížete stejný vzor stropu, jako Auerspergové pro svůj Rytířský sál.⁴²⁶ Jednalo se o kružbový strop nacházející se v hale hlavního schodiště zámku Knowle v Kentu⁴²⁷ a také v hale na zámku Franks v Kentu.⁴²⁸

Podle Nashových knih se kopírovaly nejen motivy stropů, nábytku a obležení na stěnách, ale často si z nich některé výjevy do svých náčrtníků obkreslovaly šlechtické dámy, mezi něž patřily kněžna Vilemína z Auerspergu⁴²⁹ a hraběnka Anna Harrachová rozená Lobkovicová, jež překreslovala z Nashe různé drobné obrázky, které si pak zavěsila ve své pracovně v Hrádku u Nechanic.⁴³⁰ Na jednom z nich lze spatřit přesně okopírovaný detail dámy sedící u stolu u okna s mandolínou v ruce podle Nashovy předlohy místnosti vedoucí ke kapli zámku Knowle v Kentu.⁴³¹

Kromě Nashových knih se v interiérech těchto zámků uplatnila také předlohová kniha od Ungewittera, podle níž řezbář Petr Bušek⁴³² zhotovoval soubory nábytku, mezi něž patřil i nově zhotovený vyřezávaný skříňový stůl, který v padesátých letech vytvořil dle totožné předlohy také Karel Fischer, jenž sloužil hraběcí rodině Harrachů v zámku Hrádek u Nechanic. Fischerův stůl však nebyl nový, neboť použil staré renesanční horní reliéfní vlysové části z původního historického fragmentu dovezeného z Německa, a v dolní části jej doplnil podle Ungewitterova vzoru, jak bylo v té době obvyklé.⁴³³

⁴²⁵ Josef Pruvot byl dlouhou dobu považován za takřka jediného autora romantické přestavby zámku. Tuto myšlenku vyvracel článek viz ŠTORM, B. Otázka autorství romantické přestavby zámku Sychrova. In *Zprávy památkové péče* 19, 1959, s. 36-37. Stavitelovi nákresy a návrhy schvaloval sám kníže Kamil Rohan a nezapomínal k nim připisovat rozličné poznámky. Tyto dokumenty dnes najdeme v SOA Litoměřice, Děčínská pobočka, Rodinný archiv Rohanů, Sychrov.

⁴²⁶ POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985. Nestr. Viz též: POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů: ze sbírek státního zámku Sychrov*. Liberec, 1988. Nestr. Též POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*. In KADLEC, M. *Kníže Kamil Rohan-novogotika a zámek Sychrov: Sborník příspěvků z odborného semináře pořádaného správou státního zámku Sychrov dne 13.11. 2002*. Sychrov, 2004, s. 16. ISBN 80-239-4917-9.

⁴²⁷ NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 44.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 33.

⁴²⁹ O Vilemínině užití Nashových vzorů viz s. 44, 50.

⁴³⁰ Také kněžna Vilemína podle Nashe namalovala sérii akvarelů, které později zdobily pokoj prince Františka Josefa z Auerspergu.

⁴³¹ POSPÍŠILOVÁ, M. Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách. In *Umění*, roč. 27, 1979, č. 4, s. 296-319. Užitá předloha dle Nashe viz: NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 50.

⁴³² K jeho osobě více viz ADAM, R. Umělci Sychrovska: Petr Bušek. In *Od Ještěda k Troskám: Vlastivědný sborník českého severu*. č. III. (část druhá), Turnov, 1924-25, s. 110-117.

⁴³³ POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů: ze sbírek státního zámku Sychrov*. Liberec, 1988. Nestr.

Další Ungewitterova předloha, jež byla užita tentokrát jak na Sychrově i na Žlebech, se uplatnila v příborníku ve velké jídelně, zhotoveném některým z Bušků,⁴³⁴ který nahradil dvoje gotizující kamna. Ve Žlebech byly dle té samé Ungewitterovi předlohy vyrobeny dvě koutní skříně v Galerii.⁴³⁵

Od osmdesátých let 19. století vznikala mobiliář s národopisnými prvky motivy české renesance, což souviselo s probuzenými národními tendencemi, jež vyvrcholily roku 1891 na Jubilejní výstavě v Praze. Důsledkem toho se v i na zámcích ojediněle objevoval nábytek právě s těmito motivy, který vytvořil např. Dominik Bušek pro pokoje v druhém patře zámku Sychrov nebo byl v podobě tzv. „selských“ lavic umístěn na chodbách zámku Hrádek u Nechanic.⁴³⁶

Společným rysem všech tří zámků je užití prvků typických pro romantický interiér, k nimž patřily např. kožené zlacené tapety. V Hrádku je lze vidět v Salonu hraběte a Zlatém sále, na Sychrově v Hráčském salonu, na Žlebech v Červeném kabinetu a Modrém salonu. V zámcích lze také najít jeden totožný tehdy velmi módní kus nábytku - kulečnickový stůl, k jehož rozšíření došlo teprve v první polovině 19. století, ačkoliv vznikl mnohem dříve. Dalším spojujícím interiérovým prvkem bylo užití anglických arkýřových oken tzv. „bay windows“, vytvářených z drobných skleněných tabulek spojovaných olovem, do kterých bývaly zatačovány i erby malované na skle.⁴³⁷ V Sychrově bychom taková okna našli např. ve Velké jídelně, na Žlebech v Rytířské síni a v Hrádku v Salonu hraběnky.

Všechny tři zámky mají to štěstí, že některé prostory jejich interiérů lze rekonstruovat podle dochovaného pramenného materiálu, který představují v případě Sychrova⁴³⁸ a Hrádku⁴³⁹ dobové fotografie ještě z 19. a počátku 20. století, a v případě Žleb akvarelly

⁴³⁴ Kromě Petra Buška zde působil i jeho syn Dominik. Více i o něm viz: ADAM, R. Umělci Sychrovska: Dominik Bušek. In *Od Ještěda k Troskám: Vlastivědný sborník českého severu*. č. III. (část druhá), Turnov, 1924-25, s. 117-125.

⁴³⁵ POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů: Ze sbírek státního zámku Sychrov*. Liberec, 1988. Nestr.

⁴³⁶ POSPÍŠILOVÁ, M. Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách. In *Umění*, roč. 27, 1979, č. 4, s. 308.

⁴³⁷ O anglických předlohách viz POSPÍŠILOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*, Ústí nad Labem, 1985. Nestr. Dále též: POSPÍŠILOVÁ, M. Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách. In *Umění*, roč. 27, 1979, č. 4, s. 303.

⁴³⁸ Jedná se o soubor fotografií z doby před rokem 1893, jež vlastní Státní ústav památkové péče. Dále pak soubor fotografií od Jindřicha Eckerta přibližně z roku 1903, které jsou uloženy na Sychrově inv. č. 1527. K jeho práci podrobněji viz KRÍŽOVÁ, K. Historický vývoj interiéru - materiály a dokumenty k jeho studiu: Kamil Rohan (1800-1892) a Jindřich Eckert (1833-1905). In KADLEC, M. *Kníže Kamil Rohan-novogotika a zámek Sychrov: Sborník příspěvků z odborného semináře pořádaného správou státního zámku Sychrov dne 13.11. 2002*. Sychrov, 2004, s. 10-13. ISBN 80-239-4917-9. V této knize byly také uveřejněny některé z těchto starých fotografií na s. 14, 19 a 28. Dále byly publikovány: ROHAN, I. *Zámek Sychrov: novogotický památník rodu Rohanů*. Sychrov, 1996.

⁴³⁹ Jedná se o fotografie akvarelů Rudolfa von Alta. Originály jsou z roku 1864 a nalézají se ve sbírkách rodiny Harrachů v Rakousku. Fotografie se v současnosti nachází v archivu správy zámku.

kněžen Gabriely a Vilemíny,⁴⁴⁰ jež jsou vzácné tím, že vznikaly společně s postupným vývojem interiérů.

⁴⁴⁰ Depozitář zámku Žleby, skicáře č. 33, inv.č. ZL 8288. a č. 29, inv.č. ZL 8284. Fotografie akvarelů ze skicářů kněžen Vilemíny a Gabriely, poskytnuté NPÚ ve formě CD.

7. Závěr

Zámky představují svědectví dob, v nichž vznikly, které se na nich podepsaly a které dotvořily jejich dnešní vzhled, jenž nám tak poskytuje živoucí pramen k dávné historii. Vnější vzhled zámků i jejich stylových interiérů se utvářel postupem času podle tehdy módních slohů. Na Žlebech se nejvýraznější stopou podepsal romantismus 19. století, i když samozřejmě nejen on je patrný při detailním pohledu na jejich zevnějšek, který ostatně výrazně upomíná také na dobu renesanční, neboť na zámku jsou z této doby dodnes patrné arkády, které můžeme spatřit při pohledu z nádvoří.

Styl v jakém jsou celé dnešní Žleby postaveny ukazuje jasně na anglické vzory, které mohl zámecký stavebník Vincenc Karel pozorovat, při své cestě do této země během roku 1837.⁴⁴¹ V tehdejší době nebyly takovéto cesty ničím zvláštním, neboť šlechtici se jejich prostřednictvím seznamovali s tehdejší anglickou kulturou a společností, ke které si během svého pobytu získali vřelý obdiv, což bylo jistě zapříčiněno anglickými úspěchy v rozličných oblastech i jejím postavením na poli politickém.

Anglické architektonické vzory uvedly opět v život staré gotické tvarosloví a jeho prvky jakými byly fiály, věžičky a cimbuří a dokázaly je využít takovým způsobem, aby přetvořily barokní, klasicistní nebo další zámky v romantická sídla nebo vznikaly ojediněle zcela nové stavby, jako tomu bylo v Čechách v případě Hrádku u Nechanic.

Monumentální novogotika velice dobře posloužila potřebám šlechty, které se nelíbilo jak její mocenský vliv pomalu ustupuje z výsluní slávy, a tak měla pocit, že musí zdůraznit a připomenout okolí svůj někdejší věhlas a slávu. Pohnutá doba 19. století nepředstavovala pro šlechtice nikterak klidné období, neboť se musel vyrovnat s nastupujícím vlivem buržoazie, která se ve snaze napodobovat aristokracii stěhovala do sídel vyhrazených dosud jen úzké skupince privilegovaných a díky potřebě čelit tlaku této nové vrstvy se i šlechtici, pokud si chtěli zajistit dostatečné příjmy, museli smířit s novými trendy v rozkvětu společnosti, k nimž náleželo podnikání v různých oblastech lidské činnosti, neboť schopnost využívat přírodní i jiné zdroje byla v této době více než-li užitečná a žádoucí.

Romantické smýšlení bylo podporováno literaturou v podobě gotických románů, z nichž ke známým patřily především romány *Otrantský zámek* od Horace Walpola, kterému v jeho vytváření jistě pomáhala atmosféra jeho vlastního sídla Strawberry Hill, a dále pak

⁴⁴¹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 54, kart. 1, Deník cesty Vincenta Karla Auersperga do Anglie 1837.

romány od Waltera Scotta mezi než patřily např. *Waverley*, který četla i Vilemína z Auerspergu a podle nichž, si pak do svého skicáře obkreslovala motivy bran s věžičkami.

V romantických zámcích můžeme velice často spatřit na stěnách rozvěšenou zbroj a zbraně, které najdeme rovněž zobrazeny např. na ilustraci z románu *Redgauntlet* od Waltera Scotta.⁴⁴² Čtení těchto i jiných románů podporovalo inspiraci romantických stavebníků a pravděpodobně jim poskytlo i vzory pro výzdobu jejich sídel, která se začala plnit řadou předmětů nikoliv užitkového ale spíše vzpomínkového a krášíliho charakteru. Ze svých cest si šlechtici přiváželi nejen celou řadu dojmů a zkušeností, ale také předměty, kterými pak naplnili své nově vznikající sbírky, jenž pak mohly později posloužit i vzniku muzejních institucí. Tím se zrodila záliba šlechty ve sběratelství, která se nejčastěji týkala zbraní, ale také knih a mnoha jiných předmětů, z nichž některé získaly svou slávu díky osobě, které kdysi náležely.

I na zámku Žleby je k vidění řada předmětů, která nás upomínají na historické osobnosti jakými byli např. Jan Sobieski, Ferdinand I. aj. Nalezneme zde fajánský porcelán, majoliku, kameninu, starý nábytek, brnění a řadu jiných skvostů, které dohromady tvoří pokladnici. Tyto věci zaplňují jinak prázdné prostory a zároveň poukazují na bohatství a společenský stav majitele, který nám prostřednictvím reprezentačních prostor dává najevo a i nepřímo sděluje informace o něm jako např. rohanský Sychrov, kde je díky vzoru lilie, který se vyskytuje v jeho interiérech, zcela patrná domovina tohoto rodu, jíž byla Francie.

Prostory reprezentačního rázu jsou však pouze odrazem majitelovi úrovně, ale nemusí nutně vypovídat o něm samém, myšleno o jeho povaze, neboť každá doba s sebou přináší jistý tlak, který je na člověka kladen prostřednictvím trendů ať už v architektuře, dopravě, módě či jiných odvětvích. Dělá si nároky na náš životní prostor a záleží jen na nás do jaké míry jsme mu schopni odolat nebo naopak podlehnout.

K zábavám zámecké společnosti patřily mimo plesy, lov a všelike jiné zábavy také divadlo. Vznik zámeckého divadla ve Žlebech není zcela jasně určen, ale předpokládá se, že vzniklo v rámci novogotické romantické přestavby v letech 1849-1868.⁴⁴³

Během svého bádání v oblastním archivu v Zámrsku, který spravuje fond Rodinný archiv Auerspergů jsem objevila programy ze dvou představení konané v jejich paláci ve Vídni, kde rodina trávila zimu a také zde pořádala řadu představení pro své známé a přátele.

⁴⁴² SCOTT, W. – CRUIKSHANK, G. *Pictorial illustrations of the novels of Sir Walter Scott*. Edinburg, 1871, s. 56-57.

⁴⁴³ STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

Sami členové rodiny se těchto představení účastnily jako herci, což dokládají dva zachované programy z představení, jež se uskutečnily v březnu roku 1875. V obou případech na úvod proběhly představení ožvlých obrazů, kterých se zúčastnily princezny a princové z rodu Auerspergů,⁴⁴⁴ což byl titul, který pankrácké linii rodiny udělil na konci 18. století císař Leopold II.⁴⁴⁵

Při nahlížení do archivních materiálů jsem také objevila jasný doklad o životnosti zámeckého divadla, který poskytuje zachovaný program divadelního večera, který se odehrál 25. listopadu od půl osmé večer roku 1871. Těchto představení se však nezúčastnili šlechtici, jak tomu bylo v případě inscenací v paláci Auerspergů ve Vídni.⁴⁴⁶

Zkoumáním dostupných materiálů v oblastním archivu v Zámrsku vztahujících se ke stavebním dějinám panství Žleby jsem došla k názoru, že je málo připomínána práce inženýra Josefa Kristena, od něhož jsou zachovány četné návrhy hospodářských budov,⁴⁴⁷ na kterých se spolupodílel také stavitel Michal Šel. Jejich práce je doložena v mnoha oblastech žlebského panství, jakými byly např. Tupadla,⁴⁴⁸ Koudelov,⁴⁴⁹ Bračice,⁴⁵⁰ Přibislavice⁴⁵¹ aj.⁴⁵²

Další ze stavitelů Emil Šel (†1917), který je se zámkem spojován především díky výstavbě nové kamenné brány uskutečněné roku 1878⁴⁵³ a také díky knížecí hrobce v Markovicích, která byla pod jeho vedením provedena v letech 1909-1913.⁴⁵⁴ Z archivních listin je však zřejmé, že jeho činnost lze vysledovat i na dalších částech žlebského panství - hospodářských stavbách, které prováděl sám nebo pod dozorem inženýra Josefa Kristena.⁴⁵⁵ V archivních dokumentech je zachována i jeho vizitka, kde se píše: „*Emil Šel*“ pod jménem „*stavitel*“ a v pravém dolním rohu „*Žleby*“.⁴⁵⁶

Informace o zámku ve Žlebech byly až doposud dostupné především v různých turistických průvodcích po většinou staršího data. Jako nejpřehlednější materiál lze hodnotit

⁴⁴⁴ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70. l. XIX. stol.

⁴⁴⁵ NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 8. ISBN 80-902359-0-5.

⁴⁴⁶ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70.l. XIX. stol.

⁴⁴⁷ SOA Zámrsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign.Oeconomicum VII, kart. 92, poř.č. 55, 68, 80. aj.

⁴⁴⁸ Tamtéž, poř.č. 49.

⁴⁴⁹ Tamtéž, poř.č. 36.

⁴⁵⁰ Tamtéž, poř.č. 57.

⁴⁵¹ Tamtéž, poř.č. 47.

⁴⁵² Tamtéž, poř.č. 48, 51, 56.

⁴⁵³ Tamtéž, poř.č. 103.

⁴⁵⁴ Tamtéž, poř.č. 94.

⁴⁵⁵ Tamtéž, poř.č. 60, 70, 94, 99.

⁴⁵⁶ SOA Zámrsk, Velkostatek Žleby, sign.Oeconomicum I, kart. 68, poř. č. 174.

průvodcovský text Marie Pospíšilové, která se nemálo zasloužila především o popsání anglických vzorů, které byly podle knih Josepha Nashe, užívané v jeho interiérech.

Pro stavební dějiny zámku existuje stále malé množství materiálu, který představuje především Stavebně historický průzkum z roku 1979 a dále studie Pavla Kroupy z roku 1996, který díky původním antickým patkám a hlavicím a stlačenému oblouku arkád, jež dle jeho názoru mají rysy spíše raného baroka než renesance, řadí vznik zámeckých arkád do období raného baroka.

Pro období romantických úprav nalézáme množství pramenů díky fondu Velkostatek Žleby, jež je uložen opět v oblastním archivu v Zámrsku. Mimo stavebních plánů hospodářských budov inženýra Kristena se zde nalézají také návrhy hospodářských budov neznámého Roberta Karla.⁴⁵⁷

Pro studium vývoje zámeckých interiérů jsou nejdůležitějším pramenem skicáře kněžna Gabriely, matky stavebníka Vincence Karla, a jeho ženy Vilemíny, které poskytují informace o způsobu zařízení jednotlivých místností. Lze z nich vypožorovat, že přeměna probíhala postupně a řídila se módou, neboť v období padesátých let vyšla Ungewitterova kniha „*Entwürfe zu gotische Möbeln*“, jejíž vzory se objevily také na Sychrově a Hrádku u Nechanic.

Společné znaky těchto tří zámků lze spatřovat právě v užití anglických vzorů z již tolikrát zmíněných předlohových knih Josepha Nashe a G. G. Ungewittera a dále pak v uplatnění romantických interiérových prvků jakými byly kožené zlacené tapety nebo anglická arkýřová okna, ve kterých jsou vymalovány různé výjevy, především erby nebo v případě Žleb také výjevy z bible či u rohanského Sychrova též členové rodu.

Závěrem bych ráda upozornila na ještě neprobádaný rodinný archiv Auerspergů, který v sobě skýtá dle mého názoru mnohé možnosti k poznávání každodenního života šlechty, neboť jsou zde zachovány různé deníky, např. cestovní Vincence Karla z jeho cest po Itálii,⁴⁵⁸ jež absolvoval během roku 1828 a také po Anglii uskutečněné roku 1837,⁴⁵⁹ nebo deníky drobných příjmů a vydání⁴⁶⁰ či osobní deníky.⁴⁶¹ Pro zkoumání vztahů, které panovaly v

⁴⁵⁷ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 148, Stavební rozpočty z let 1860-1869.

⁴⁵⁸ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 44, kart. 1, Deník cesty do Itálie pravděpodobně Vincence Auersperga, 1828.

⁴⁵⁹ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 54, kart. 1, Deník cesty Vincenta Karla Auersperga do Anglie 1837.

⁴⁶⁰ např. SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 142, kart. 14, Deník drobných příjmů a vydání Vilemíny Kinské - Auersperg, 1868.

rodině i mimo ně, lze využít rozsáhlou korespondenci, kterou vedl např. František Josef se svou matkou Vilemínou, rozenou Colloredo-Mansfeld.⁴⁶²

⁴⁶¹ např. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 131, kart. 14, Deník Vilemíny Kinské Auerspergové, 1868.

⁴⁶² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 88, kart. 4, Dopisy Franze Auersperga matce Vilemíně Auersperg 70-80. léta XIX. století.

8. Použité prameny a literatura

Archivní prameny:

SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum I, kart. 68, poř. č. 174.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 11.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 31.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 68, poř. č. 36.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 37.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 47.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 48.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 49.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 51.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 55.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 56.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 57.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 60.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 68.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 70.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 80.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 91.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 94.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 99.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 103.
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 110.
SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 147, Stavební rozpočty z let 1826-1859.
SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 148, Stavební rozpočty z let 1860-1869.
Inventář k fondu Velkostatek Žleby: Panství Žleby, inv. č. 1523.
Inventář k fondu Rodinný archiv Auerspergů.

Nevydané prameny:

Depozitář zámku Žleby, skicář. č. 33, inv. č. ZL 8288.

Depozitář zámku Žleby, skicář č. 29, inv. č. ZL 8284. Fotografie byly poskytnuty prostřednictvím NPÚ ve formě CD.

SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70.l. XIX. stol.

SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 85, kart. 4, Album fotografií 60. léta XIX. stol.

SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 44, kart. 1, Deník cesty do Itálie pravděpodobně Vincence Auersperga, 1828.

SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 54, kart. 1, Deník cesty Vincenta Karla Auersperga do Anglie 1837.

SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, kart. 148, Stavební rozpočty z let 1826-1910.

Národní památkový ústav Praha, Zdeněk, J. Stavebně technický posudek. Kašna na nádvoří zámku ve Žlebech, Čáslav, 2005, proz. inv.č. 779.

Národní památkový ústav Praha, Mjartan, J. Restaurátorská zpráva: Žleby, státní zámek č. p. 1, Restaurování kašny umístěné v předzámčí před Hodinovou věží. Kutná Hora, 2006-2007.

Národní památkový ústav, Pospíšil, J. – Mjartan, J. Restaurátorská zpráva: Státní zámek Žleby, skulptura zubra nad hlavním portálem. Praha, 2008.

Vydané a publikované prameny:

ČERNÁ, A. M. – ČORNEJ, P. – KLOSOVÁ, M. *Prameny dějin českých: Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy*. Praha, 2003. ISBN 80-7007-184-2.

DAČICKÝ Z HESLOVA, M. *Paměti*. Praha, 1996. ISBN 80-85770-35-0.

EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. II. svazek*. Praha, 1882.

EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. III. svazek*. Praha, 1890.

EMLER, J. (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. IV. svazek*. Praha, 1892.

NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911.

Národní památkový ústav Praha, Novosadová, O. – Vilímková, M. – Heroutová, M. Žleby - státní zámek: Stavebně historický průzkum (strojopis), Praha, 1979, inv. č. 125.

Národní památkový ústav Praha, Pospíšilová, M. Státní zámek Žleby: Průvodcovský text, inv. č. 7526/83, zn. P260/a, Praha, 1981. (strojopis).

ZEDLER, J. H. *Grosses vollständiges Universal lexikon Aller Wissenchafften und Künste*, Bd. 2, Halle-Leipzig, 1733 (užita digitalizovaná verze na [URL:<http://www.zedler-lexikon.de/>](http://www.zedler-lexikon.de/))

Literatura:

ANDĚL, R. a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III: Severní Čechy*. Praha, 1984.

BARTUŠEK, A. *Zámecká a školní divadla v českých zemích: Materiály k vývoji divadelního prostoru a výrazových prostředků*. Česká Budějovice, 2010. ISBN 978-80-904545-0-7.

BARTUŠEK, A. – KRČÁLOVÁ, J. – MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, A. *Umělecké památky Čech*. Praha, 1957.

BENEŠ, F. (ed.) *Berní rula: Kraj Čáslavský II. sv.11*. Praha, 1953.

BÍLEK, T. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Část II*. Praha, 1883.

BIRNBAUMOVÁ, A. *Soupis památek historických a uměleckých v Čechách: Politický okres Čáslavský*. Praha, 1929.

DARRAS, V. *Hrad Žleby a okolí: Praktický průvodce turistů*. Žleby, 1934.

DELACROIX, E. *Deník*. Praha, 1956.

DUDÁK, V. – POŠVA, R. – NEŠKUDLA, B. *Encyklopedie světové architektury: Od menhiru k dekonstruktivismu. Díl I*. Praha, 2000, s. 356-359. ISBN 80-86223-07-8.

DURDÍK, T. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha, 1999.

FRÍDL, J. – MARTINCOVÁ, D. *Zámek Žleby*. Praha, 2001. ISBN 80-86516-05-9.

HENDRICH, J. *Hrad Žleby ve východních Čechách. Jeho majitelé, děje a památnosti. Těž popis kostela, hrobky a města Žleb jakož i filiálních kostelů v Markovicích*. Čáslav, 1888.

CHARVÁTOVÁ, E. – ŠTORM, B. *Lednice*. Praha, 1965.

KADLEC, M. (ed.) *Kníže Kamil Rohan-novogotika a zámek Sychrov: Sborník příspěvků z odborného semináře pořádaného správou státního zámku Sychrov dne 13.11. 2002*. Sychrov, 2004. ISBN 80-239-4917-9.

KADLEC, M. *Sychrov. Libice nad Cidlinou*, [2003?]. Nestr. ISBN 80-86644-37-5.

KŘÍŽOVÁ, K. *Šlechtický interiér 19.století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*. Praha, 1993. ISBN 80-7038-246-5.

KUTHAN, J. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha, 2001. ISBN 80-7304-003-4.

LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ, M. *Teplice v době klasicismu*. Teplice, 1983.

LETOŠNÍKOVÁ, L. *Státní zámek Žleby: Průvodce*. Praha, 1977.

- MALÁ, D. – ZENGER, M. – LIFKA, B. a kolektiv. *Žleby: Státní zámek a okolí*, Praha, 1955.
- MAŠEK, P. *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003. ISBN 80-204-1049-X.
- MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I*. Praha, 2008. ISBN 978-80-257-0027-3.
- MYSLIVEČEK, M. *Erbovník aneb kniha o znacích a osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*. Praha, 1993. ISBN 80-7012-070-3.
- MŽYKOVÁ, M. (ed.). *Kamenná kniha: Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov, 1997. ISBN 80-238-226H-0.
- MŽYKOVÁ, M. *Karusely*. Liberec, 2006. ISBN 80-239-8555-8.
- MŽYKOVÁ, M. *Romantický historismus: Novogotika*. zámek Sychrov, 1995.
- NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997. ISBN 80-902359.
- NOSEK, P. *Hrádek u Nechanic*. Pardubice, [2003?]. ISBN 80-86644-22-7.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl II*. Praha, 1889.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XXIII*. Praha, 1905.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XXVII*. Praha 1908.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný. Díl XVI*. Praha, 1999.
- PALACKÝ, F. *Archiv český: čili staré písemné památky české i moravské. Díl I*. Praha, 1840.
- PALACKÝ, F. *Archiv český: čili staré písemné památky české i moravské. Díl V*. Praha, 1862.
- PALACKÝ, F. *Archiv český: čili staré písemné památky české i moravské. Díl VI*. Praha, 1872.
- PALACKÝ, F. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě. Díl II*. Praha, 1939.
- POCHE, E. a kol. *Umělecké památky Čech 3*. Praha, 1982.
- POCHE, E. a kol. *Umělecké památky Čech 4*. Praha, 1980.
- POSPÍŠLOVÁ, M. *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem, 1985.
- POSPÍŠILOVÁ, M. *Sychrov*. Praha, 1987.
- POSPÍŠILOVÁ, M. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů: Ze sbírek státního zámku Sychrov*. Liberec, 1988.
- POSPÍŠILOVÁ, M. *Žleby: Zámek a okolí*. Praha, 1987.
- PROCHÁZKA, R. *Rodopisná encyklopedie Československa*. Praha, 1931.
- RIEGER, F. L. *Slovník naučný. Sešit první*. Praha, 1859.
- ROHAN, I. *Zámek Sychrov: novogotický památník rodu Rohanů*. Sychrov, 1996.

SCOTT, W. – CRUIKSHANK, G. *Pictorial illustrations of the novels of Sir Walter Scott*. Edinburg, 1871.

SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 12: Čáslavsko*. Praha, 1936.

SCHMORANZ, J. *Hrad Žleby u Čáslavě: Popis uměleckých věcí chovaných na hradě*. Praha, 1921.

STAŇKOVÁ, J. *Žleby: průvodce zámkem*. Praha, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

ŠIMEK, T. a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI.: Východní Čechy*. Praha, 1989.

ŠTORM, B. – HEROUTOVI, J. a M. – PREISS, P. *Žleby: Státní zámek a památky v okolí*. Praha, 1960.

ŠULC, I. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan*. Slatiňany, 2002.

TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Praha, 2000.

VLČEK, P. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004. ISBN 80-200-0969-8.

VYBÍRAL, J. *Architektura Jižních Čech v období historismu*. Praha, 1999. ISBN 80-7203-205-4.

WAGNER, J. *Hrádek u Nechanic*. Praha, 1958.

ZATLOUKAL, P. *Příběhy z dlouhého století: Architektura let 1750-1918 na Moravě a Slezsku*. Olomouc, 2002, 199-209. ISBN 80-85227-49-5.

ŽUPANIČ, J. – FIALA, M. – STELLNER, F. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha, 2001. ISBN 80-86493-00-8.

Časopisecké studie:

František Arnošt hrabě z Harrachu. In *Světazor*, roč. VI., č. 19, 10. května 1872.

KATZ, L. Jistebnice. In *Památky archeologické*. X, 1878.

KROUPA, P. Ke stavebnímu vývoji zámku na Žlebech. In *Castelologica Bohemica* 5, 1996. ISBN 80-199034-5-5.

LETOŠNÍKOVÁ, L. Anglický romantismus na zámku Žleby: Poznámky k reinstalaci. In *Památková péče* 3, 1969.

POSPÍŠILOVÁ, M. Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách. In *Umění*, roč. 27, 1979, č. 4.

UHLÍŘ, D. Brňanem proti své vůli. Josef von Auersperg, spoluzakladatel a mecenáš Moravského zemského muzea. In *A vůbec...Utajený sborník Mileně Flodrové k 75.narozeninám*. Brno, 2010, s. 221. ISBN 978-80-86736-18-1.

Elektronické zdroje:

BLÁHA, J. PURKERT, J. *Zámecké divadlo Žleby*. Databáze divadel. [online]. c2011. [citováno 27. 2. 2010]. Článek dostupný na adrese: URL: <<http://www.theatre-architecture.eu/cs/db/>>

ČERNOUŠKOVÁ, D. – BORSKÝ, P. – MARÁZ, K. Stavební vývoj břevclavského zámku. In *Průzkumy Památek II.*, 1995, č. 1. ISSN 1212-1487. [cit. 27. 1. 2011]. Dostupný v elektronické podobě na adrese: URL:< <http://www.pruzkumypamatek.cz/pdf/1995-01-15.pdf>>

ČERNOUŠKOVÁ, D. – BORSKÝ, P. Janův hrad v lednicko - valtickém areálu. In *Průzkumy památek IV.*, 1997, č. 2. ISSN 1212-1487. [cit. 27. 1. 2011].

Dostupný na URL:<<http://www.pruzkumypamatek.cz/pdf/1997-02-12.pdf>>

Národní památkový ústav. [online]. c2003-2011. [citováno 5. 12. 2010]. Dostupné z URL:<<http://www.npu.cz/pamatka/zamek-zleby/>>

Heslo Douglas Castle. [online]. c2011. [cit. 28. 3. 2011]. Dostupné v elektronické podobě na adrese: URL:< http://en.wikipedia.org/wiki/Douglas_Castle>

Oficiální stránky zámku Inveraray. [online]. c2011. [cit. 28. 3. 2011]. Dostupné v elektronické podobě na adrese: URL:< <http://www.inveraray-castle.com/inveraray-castle-history.html>>

9. Seznam příloh

Zámecký exteriér ve starších vyobrazeních

Obr.č. 1 - Veduta barokní podoby zámku, kolem roku 1830

Album *Malerische Darstellungen aller vorzüglicher Schlösser and Ruinen der österreichischen Monarchie*, vydáno ve Vídni do roku 1838, pravděpodobně roku 1833. Veduta uložena v Národním památkovém ústavu, Oddělení fotodokumentace a dokumentačních sbírek, inv. č. PPOP-996-5-935/68.

Obr. č. 2 - Pohled na romanticky přestavěný zámek Žleby z druhé poloviny 19.století

SOA Zámorsk, RA Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70.l. XIX. stol.

Obr. č. 3 - Akvarel kněžny Gabriely z Auerspergu zobrazující neuskutečněný návrh romantické přestavby

Depozitář zámku Žleby, skicář. č. 29, inv. č. ZL 8284. Fotografie byly poskytnuty prostřednictvím NPÚ ve formě CD.

Fotografie exteriérů

Obr. č. 4 - Celkový pohled na zámek Žleby

Pohled, fotografoval Jan Kulich

Obrázek č. 5 - Hlavní průčelí zámku s kašnou od Antonína Fernkorna v pohledu z Předzámčí

Fotoarchiv autorky

Obr. č. 6 - Průčelí zámku Montacute v Somersetu

NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 95.

Obr. 7 - Hlavní průčelí zámku s tzv. Zubří bránou

Fotoarchiv autorky

Obr. 8 - Nedatovaný akvarel kněžny Vilemíny z Auerspergu

Depozitář zámku Žleby, skicář. č. 33, inv. č. ZL 8288. Fotografie byly poskytnuty prostřednictvím NPÚ ve formě CD.

Obrázek č. 9 - Arkádové nádvoří

Obr. č. 10 - Pohled na jižní průčelí zámku s Velkou a Holubovou věží

Obr. č. 11 - Předzámčí s Hodinovou věží

Fotoarchiv autorky

Fotografie zámeckých interiérů:

Červený kabinet

Obrázek č. 12 - Červený kabinet na akvarelu Vilemíny z Auerspergu, datován rokem 1845

Obrázek č. 13 - Červený kabinet na akvarelu Vilemíny z Auerspergu, datován rokem 1845

Depozitář zámku Žleby, skicář. č. 33, inv. č. ZL 8288. Fotografie byly poskytnuty prostřednictvím NPÚ ve formě CD.

Obrázek č. 14 - Červený kabinet - současný pohled

Fotogalerie oficiálních stránek zámku Žleby dostupná na <http://orion.gc-system.cz/zamek-zleby.cz/fotogalerie/interiery/>

Rytířský sál

Obr. č. 15 - Akvarel kněžny Gabriely z Auerspergu, datován rokem 1844

Depozitář zámku Žleby, skicář. č. 29, inv. č. ZL 8284. Fotografie byly poskytnuty prostřednictvím NPÚ ve formě CD.

Obr. č. 16 - Nashova předloha : Hala zámku Franks v Kentu

NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 33.

Obr. č. 17 - Nedatovaný Akvarel kněžny Vilemína z Auerspergu

Obr. č. 18 - Současný pohled

Fotogalerie oficiálních stránek Žleby dostupná na <http://orion.gc-system.cz/zamek-zleby.cz/fotogalerie/interiery/>

Obr. č. 19 - Schodiště zámku Knowle v Kentu z předlohové knihy Josepha Nashe

NASH, J. *Altenglische Herrensitze*. Berlín, 1911, s. 44.

Erby Auerspergů

Obr. č. 20 - Podoba erbu před rokem 1630

Fotogalerie zámku Žleby: Erby, dostupně na stránkách <http://orion.gc-system.cz/zamek-zleby.cz/fotogalerie/erby/> [citováno 18.3. 2010]

Obr. č. 21 - Podoba knížecího znaku od roku 1653

MYSLIVEČEK, M. *Erbovník aneb kniha o znacích a osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*. Praha, 1993, s. 142.

ISBN 80-7012-070-3.

Obr. č. 22 - Zámecké nádvoří

Fotoarchiv autorky

Znak Auerspergů v zámeckých interiérech

Obr. č. 23 - Rytířský sál

Obr. č. 24 - Galerie

Obr. č. 25 - Rytířská síň

Fotoarchiv autorky

Fotografie tvůrců zámku:

Obrázek č. 26 - Vincenc Karel z Auerspergu

Obrázek č. 27 - Vilemína z Auerspergu, rozená Colloredo-Mansfeld, (Galerie)

Obrázek č. 28 - Gabriela z Auerspergu, rozená Lobkovická (Červený kabinet)

Fotoarchiv autorky

Ostatní:

Obr. č. 29 - Program z představení na zámku Žleby z roku 1871

Obr. č. 30 a 31 - Představení uskutečněná v paláci Auerspergů ve Vídni roku 1875

SOA Zámorsk, RA Auerspergů, sign. 109, kart. 6, Album fotografií, spolu herbář, v němž založeny i programy a korespondence; a drobné tisky 70.l. XIX. stol

Obr. 32 - Vilemína a Vincenc z Auerspergu.

Obr. č. 33 - Vilemína a Vincenc z Auerspergu v karuselových kostýmech

SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů, sign. 85, kart. 4, Album fotografií 60. léta XIX. stol.

Obr. č. 34 - Žádost k představenstvu obecního úřadu v Přibislavicích o povolení přístavby stavení pro čeládku

SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 47.

Obr. č. 35 - Plán ke zbudování bytu v sýpce dvora Přibyslavského od inženýra Josefa Kristena
SOA Zámorsk, Velkostatek Žleby, Nová část, sign. Oeconomicum VII, kart. 92, poř. č. 68.

Sychrov

Obr. č. 36 - Jihovýchodní pohled na zámek Sychrov na dřevorytině z roku 1890

ROHAN, I. *Zámek Sychrov: novogotický památník rodu Rohanů*. Sychrov, 1996, obr. 52.

Obr. č. 37 - Východní křídlo zámku Sychrov

Obr. č. 38 - Nádvoří s Bretaňskou věží

Fotoarchiv autorky

Obr. č. 39 - Ložnice královského apartmá z roku 1893

Obr. č. 40 - Velká jídelna

Fotogalerie oficiálních stránek zámku Sychrov dostupná na <http://www.zamek-sychrov.cz/fotogalerie/interiery/>

Hrádek u Nechanic

Obr. č. 41 - Pohled na zámek z roku 1914

Fotografie poskytnuté správou zámku Hrádek u Nechanic

Obr. č. 42 - Pohled na zámek od jihozápadu

Fotogalerie oficiálních stránek Hrádku u Nechanic dostupná na

<http://www.hradekunechanic.cz/fotogalerie/exterier/>

Obr. č. 43 - Salon hraběte Harracha na fotografii po polovině 19. století

Fotografie poskytnuté správou zámku Hrádek u Nechanic

Obr. č. 44 - Zlatý salon

NOSEK, P. *Hrádek u Nechanic*. Pardubice, [2003?]. Nestr.

Kožené zlacené tapety:

Obrázek č. 45 - Žleby - Červený kabinet

Obrázek č. 46 - Hrádek u Nechanic - Pracovna hraběte

Obrázek č. 47 - Sychrov - Hráčský salon

Sklomalby

Obr. č. 48 - Žleby - Rytířská síň

Obr. č. 49 - Sychrov - Kardinál Louis René Eduard Rohan (1734-1802) ve Velké jídelně

Obr. č. 50 - Sychrov - Rohanské erby v Hráčském salonu

Fotoarchiv autorky

Zámecký exteriér ve starších vyobrazeních

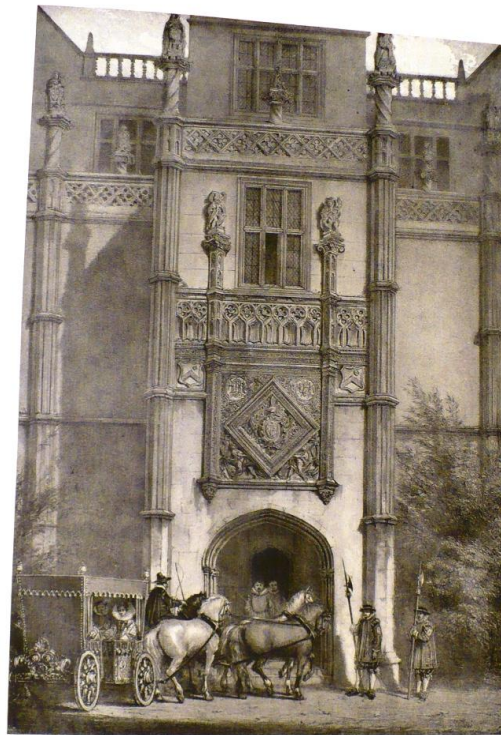
Obr. 1 - Veduta barokní podoby zámku Žleby, kolem roku 1830

Obr. č. 2 - Pohled na romanticky přestavěný zámek z druhé poloviny 19.století

Obr. č. 5 - Hlavní průčelí zámku s kašnou od Antonína Fernkorna v pohledu z Předzámčí

MONTACUTE, SOMERSET. THE PORCH.

Obr. č. 6 - Průčelí zámku Montacute v Somersetu

Obr. 7 - Hlavní průčelí zámku s tzv. Zubří bránou

Obr. 8 - Nedatovaný akvarel kněžny Vilemíny z Auerspergu

Obr. č. 9 - Arkádové nádvoří

Obr. č. 10 - Pohled na jižní průčelí zámku s Velkou a Holubovou věží

Obr. č. 11 - Předzámčí s Hodinovou věží

Zámecké interiéry

Červený kabinet-akvarely kněžny Vilemíny z Auerspergu, datované rokem 1845

Obr. č. 12

Obr. č. 13

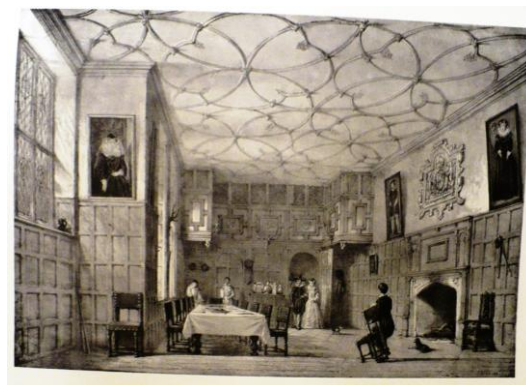

Obr. č. 14 - Červený kabinet-současný pohled

Rytířský sál

Obr. č. 15 - Akvarel kněžny Gabriely z Auerspergu, datován rokem 1844

Obr. č. 16 Nashova předloha: Hala zámku Franks v Kentu

Obr. č. 17 - Nedatovaný Akvarel kněžny Vilemíny z Auerspergu

Obr. č. 18 - Současný pohled

Obr. č. 19 - Schodiště zámku Knowle v Kentu z předlokové knihy Josepha Nashe

Erby Auerspergů

Obr. č. 20 - Podoba erbu před rokem 1630 Obr. č. 21 - Podoba knížecího znaku od roku 1653

Obr. č. 22 - Zámecké nádvoří

Znak Auerspergů v zámeckých interiérech

Obr. č. 23 - Rytířský sál

Obr. č. 24 - Galerie

Obr. č. 25 - Rytířská síň

Obr. č. 26 - Vincenc Karel z Auerspergu

**Obr. č. 27 - Vilemína z Auerspergu,
rozená Colloredo- Mansfeld**

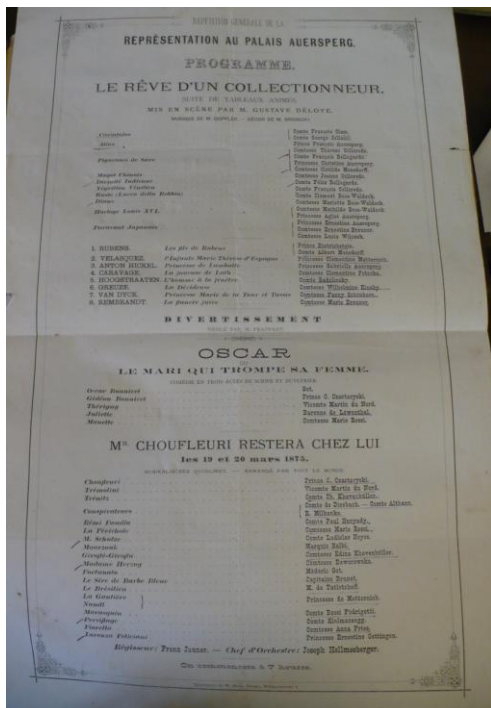

Obr. č. 28 - Gabriela z Auerspergu, rozená Lobkovicová

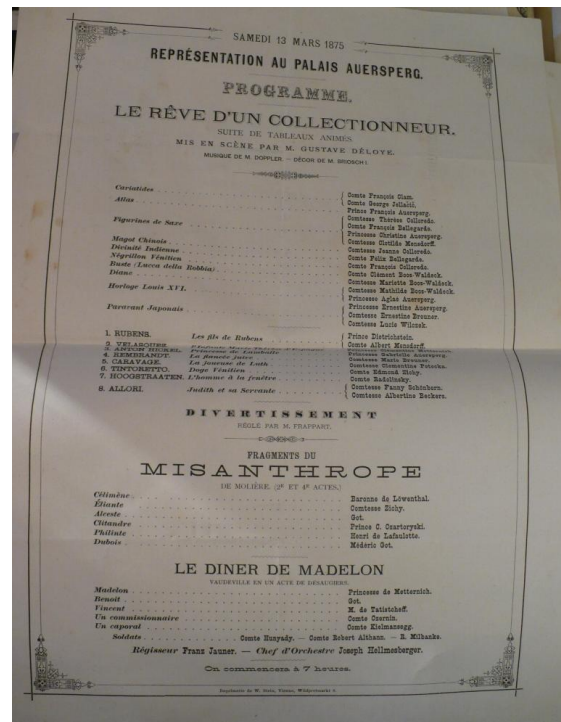

Obř. ř. 29 - Program z představení na zámku Žleby z roku 1871

Představení uskutečněná v paláci Auerspergů ve Vídni roku 1875

Obř. ř. 30

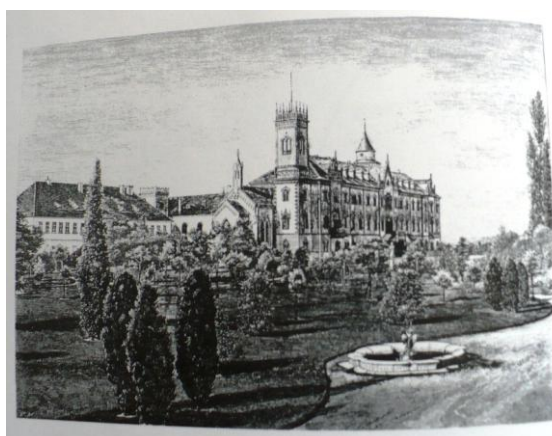
Obř. ř. 31

Obr. č. 32 -Vilemína a Vincenc z Auerspergu

Obr. č. 33 - Vilemína a Vincenc z Auerspergu v karuselových kostýmech

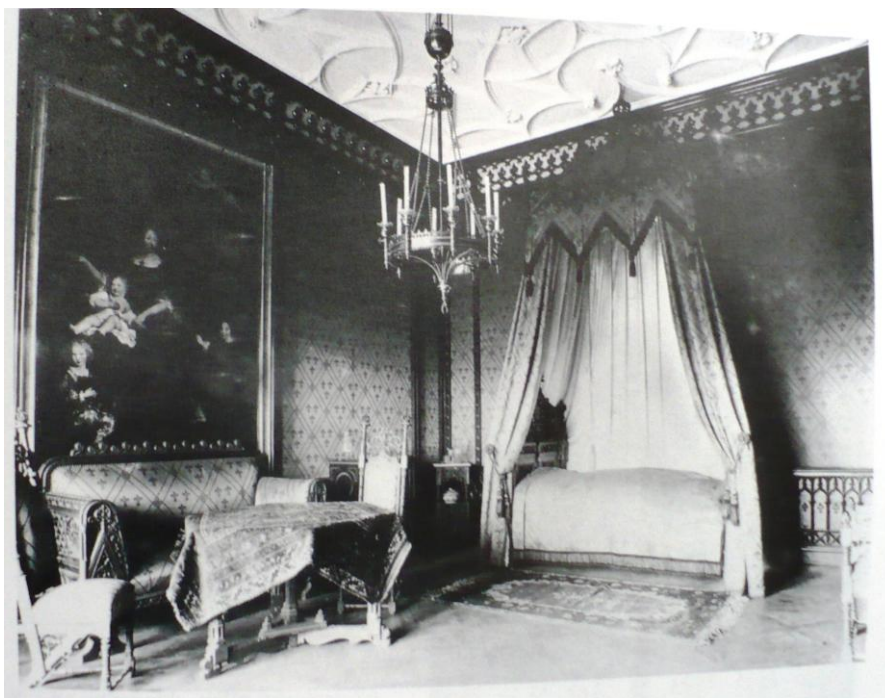
Obr. č. 36 - Jihovýchodní pohled na zámek Sychrov na dřevorytině z roku 1890

Obr. č. 37 - Východní křídlo zámku Sychrov

Obr. č. 38 - Nádvoří s Bretaňskou věží

Obr. č. 39 - Ložnice královského apartmá z roku 1893

Obr.č. 40 - Velká jídelna

Hrádek u Nechanic

Obr. č. 41 - Pohled na zámek z roku 1914

Ob. č. 42 - Pohled na zámek od jihozápadu

Obr. č. 43 - Salon hraběte Harracha na fotografii po polovině 19. století

Obr. č. 44 - Zlatý sál

Kožené zlacené tapety

Obr. č. 45 - Žleby - Červený kabinet

Obr. 46 - Hrádek u Nechanic - Pracovna hraběte

Obr. č. 47 - Sychrov - Hráčský salon

Skломalby

Obr. č. 48 - Žleby - Rytířská síň

Obr. č. 49 - Sychrov - Kardinál Louis René Eduard Rohan (1734-1802) ve Velké jídelně

Obr. č. 50 - Sychrov - Rohanské erby v Hráčském salonu

10. Résumé

Castles represent the evidence of ages in which they originated, which influenced them and which completed their present-day look that provides us with the living source of past history. The external appearance of castles and their stylish interiors were being created as the time went on, depending on current style. The Romanticism of 19th century largely inspired the Žleby castle, even though not only this style may be found when looking at its exterior in detail. This exterior reminds us also of the Renaissance period as we may find arcades while looking from the castle courtyard.

The style which was the inspiration for the entire Žleby castle refers to English patterns which the castle builder, Vincenc Karel, might observe during his journey to this country in 1837.⁴⁶³ In this era, such journeys were nothing special, because the nobility through these got familiarized with the current English culture and society which they learned to admire based on English successes in various fields and the political position of England.

English architectonic patterns revived once again the old Gothic style and its elements, phials, turrets, spirelets, and succeeded in using them in such way as to transform the Baroque, Classicism and other castles into Romantic mansions. In few cases, for example Hrádek u Nechanic in the Czech lands, entirely new buildings were construed.

Monumental Neo-Gothic style served well for the purposes of nobility which was afraid of decrease in its power and was then persuaded that it has to emphasize and remind people of its past reputation and glory. The unsettled time of 19th century did not represent a quiet period for nobility as it had to cope with the increasing influence of middle-class which, trying to imitate the aristocracy, moved to the mansions reserved as to this time for the close group of the privileged. Due to the need to oppose to the influence of this new social category, the nobility, if it wanted to ensure sufficient income, had to resign to new trends in society, for example doing business in various fields, because the ability to use the natural and other sources was more than useful and desirable at this time.

Romantic visions were supported by the literature in the form of Gothic novels, from the well-known we may note the novel *Otrantský zámek* by Horace Walpol, who was undoubtedly inspired by the atmosphere of his own mansion Strawberry Hill, or novels by Walter Scott, the author of the novel *Waverley*, which was read even by Vilemína from

⁴⁶³ SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Family archive of Auerspergs, sign. 54, kart. 1, The England journey diary of Vincenc Karel Auersperg 1837.

Auersperg and which was an inspiration for her to draw gateways with turrets into her sketch book.

In Romantic castles, we may encounter armour and weapons, which we may also find in illustrations in the novel *Redgauntlet* by Walter Scott,⁴⁶⁴ hanged on walls very often. Reading this and other novels provided romantic builders with inspiration and maybe it even offered them the patterns for decoration of their mansions which became filled by a large scope of things not only of useful, but commemorative and prettifying nature. Noblemen brought back both a number of impressions and experience and things from their journeys with which they then filled their newly created collections and maybe helped the subsequent creation of museum institutions. By this, a new interest of nobility in collecting, especially weapons, but also books and many other things, from which a number got their glory due to the person owning them, was created.

Even at castle Žleby we may find a number of things reminding us of historical persons as Jan Sobieski, Ferdinand I. etc. We may encounter here delftware, majolica, earthenware, old furniture, armour and a plenty of other precious things which together form the treasury. These things fill otherwise empty rooms and, moreover, they provide the evidence of wealth and social position of the owner who, through ceremonial rooms, offers us information about himself; for example the Sychrov castle, the seat of Rohans, where it is, thanks to the lily pattern found in its interiors, evident that the homeland of this kin is France.

Ceremonial rooms are solely the reflection of the social level of the owner; they do not have to tell his story, i.e. his nature, because each era introduces certain pressure influencing people through trends in architecture, transportation, fashion or other issues. It claims our living area and it depends only on us to what extent we are able to resist it or, to the contrary, yield to it.

What concerns the entertainment of the castle society, this was represented by balls, hunting and among others, theatre. The date of creation of castle theatre in Žleby cannot be precisely determined; however, it is presumed that it originated in scope of Neo-Gothic Romantic reconstruction within years 1849-1868.⁴⁶⁵

During my research at the Regional Archive in Zámorsk which is administered by Rodinný archiv Auerspergů (Family Archive of Auerspergs) fund, I found programmes of two

⁴⁶⁴ SCOTT, W. – CRUIKSHANK, G. *Pictorial illustrations of the novels of Sir Walter Scott*. Edinburg, 1871, p. 56-57.

⁴⁶⁵ STAŇKOVÁ, J. *Žleb: průvodce zámkem. (Žleb: Castle Guide)* Prague, 2008. ISBN 978-80-904118-0-7.

performances held at their palace in Vienna where the family spent winter and where they organized a number of performances for their acquaintances and friends. Even the members of the family made a part of these performances as actors, evidence to this being two well-kept programmes of performances played in March 1875. In both cases, they started by the revived images performance on which princesses and princes of Auersperg⁴⁶⁶ participated; this title was granted to the Pankác ancestry by the Caesar Leopold II in the end of 18th century.⁴⁶⁷

While researching the archive materials, I also discovered a clear evidence of theatre persistence, a well-kept programme of the theatre evening held from 7.30 p.m on November 25, 1871. However, nobility did not participate in these performances as it was in case of those in the Auersperg palace in Vienna.⁴⁶⁸

Based on research of available materials in the District Archive in Zámrsk relating to the constructional history of Žleby mansion, I found out that there is a little reminded about the work of engineer Josef Kristen who is the author of many well-kept projects of administrative buildings,⁴⁶⁹ cooperated by Michal Šel as well. Their work is evidenced in many areas of Žleby manor, for example Tupadla,⁴⁷⁰ Koudelov,⁴⁷¹ Bračice,⁴⁷² Přibyslavice⁴⁷³ etc.⁴⁷⁴

Another architect, Emil Šel (†1917) who is connected to the castle especially due to the construction of new stone gateway which took place in 1878⁴⁷⁵ and also due to the princely tomb at Markovice which was being built under his supervision within years 1909 - 1913.⁴⁷⁶ It is evident from archive documents that his activity may be proven even in other parts of Žleby manor – administrative buildings construed by himself or under supervision of

⁴⁶⁶ SOA Zámrsk (State Regional Archive in Zámrsk), RA Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 109, kart. 6, Photoalbum, herbarium with folded programmes and correspondence; minor prints seventies of 19th century.

⁴⁶⁷ NOHEL, R. *Auerspergové v Čechách (Auerspergs in the Czech lands)*, Kutná Hora, 1997, p. 8. ISBN 80-902359-0-5.

⁴⁶⁸ SOA Zámrsk (State Regional Archive in Zámrsk), RA Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 109, kart. 6, Photoalbum, herbarium with folded programmes and correspondence; minor prints, seventies of 19th century.

⁴⁶⁹ Ibid., No. 55, 68, 80. et al.

⁴⁷⁰ Ibid., No. 49.

⁴⁷¹ Ibid., No. 36.

⁴⁷² Ibid., No. 57.

⁴⁷³ Ibid., No. 47.

⁴⁷⁴ Ibid., No. 48, 51, 56.

⁴⁷⁵ Ibid., No. 103.

⁴⁷⁶ Ibid., No. 94.

the engineer Josef Kristen.⁴⁷⁷ His visiting card is a part of the archive documents and says: „*Emil Šel*“ so-called „*architect*“ and in the bottom right corner: „*Žleby*.“⁴⁷⁸

Information on Žleby castle has been available mainly in various older tourist guides. One of the most well-arranged materials is the guide text from Marie Pospíšilová who greatly contributed to the description of English patterns which were, according to books by Joseph Nash, used in its interiors. There still exist a low number of materials dealing with the constructional history of the castle, represented particularly by *Stavebně historický průzkum* (Construction and History Research) from 1979 and a study by Pavel Kroupa from 1996 who, due to original antic springing and capitals typical, in his opinion, rather for early Baroque than Renaissance, places the origination of castle arcades in the period of early Baroque.

Thanks to the Velkostatek Žleby (Žleby Manor) fund which is deposited again in the Regional Archive in Zámorsk, we may find a number of sources concerning the period of Romantic arrangements. Aside from administration buildings constructional projects by engineer Kristen, we may find here administration buildings projects by unknown Robert Karel.⁴⁷⁹

As regards the study of the development of castle interiors, the most important source are sketch books of princesses Gabriela, mother of the architect Vincenc Karel, and his wife, Vilemína, which provide information on the process of furnishing of each room. It is possible to deduce from those that the transformation took its course gradually and it was influenced also by fashion - in the period of fifties, the Ungewitter book „*Entwürfe zu gotische Möbeln*“ was published and it included patterns which appeared in Sychrov and Hrádek u Nechanic.

The common elements of these three castles may be seen right in the usage of English patterns from the mentioned model books by Joseph Nash and G. G. Ungewitter and even in the application of Romantic interior elements as gilded leather wall papers or English bow windows with depicted scenes, particularly heraldry or, in case of Žleby, scenes from the Bible, or, in case of Rohan Sychrov, the members of its family.

Ibid., No. 60, 70, 94, 99.

⁴⁷⁸ SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Velkostatek Žleby (Žleby Manor), New part, sign.Oecon. I, kart. 68, No. 174.

⁴⁷⁹ SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), RA Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), kart. 148, Construction budgets from 1860-1869.

Finally, I would like to call attention to the still uninvestigated Auersperg family archive which, in my opinion, offers many opportunities to get familiarized with the daily life of nobility as it contains various diaries, for example the diaries of Vincenc Karel from his journey to Italy⁴⁸⁰ performed in 1828 and journey to England performed in 1837,⁴⁸¹ or diaries of minor incomes and expenses⁴⁸² or personal diaries.⁴⁸³ For purposes of research on relations within the family and outside, it is possible to use the ample correspondence kept between e.g. František Josef and his mother Vilemína, born Colloredo-Mansfeld.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Rodinný archiv Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 44, kart. 1, Diary of Journey to Italy, probably by Vincenc Auersperg, 1828.

⁴⁸¹ SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Rodinný archiv Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 54, kart. 1, The England journey diary of Vincenc Karel Auersperg 1837.

⁴⁸² e.g. SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Rodinný archiv Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 142, kart. 14, Diary of minor income and expenses by Vilemína Kinská - Auersperg, 1868.

⁴⁸³ e.g. SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Rodinný archiv Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 131, kart. 14, Diary of Vilemína Kinská Auersperg, 1868.

⁴⁸⁴ SOA Zámorsk (State Regional Archive in Zámorsk), Rodinný archiv Auerspergů (Family Archive of Auerspergs), sign. 88, kart. 4, Letters by Franz Auersperg to his mother, Vilemína Auersperg, seventies and eighties of 19th century.